

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Lln

1324

1999

Ա Ձ Դ

ԱՌ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒ

ՔԱՀԱՆԱՅՆ

43803-14

Ա. Զ. Դ.

ԱՌ ՀՈԳԵԱԲԱՐՁՈՒ

ՔԱԼԱՆԱՅՆ

ԻՐ ՊԱՇՏՈՆԻՆ ԵՐԵՎ ՊԱՐՏԲԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

ՍՏԵՓԱՆ Վ. ՄԵԼԻՔԻՍԵԹԵԱՆՆԵՆ

ԵՊԻՏԿՈՊՈՍ ԿԱՐԵՆՑ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊ. Ս. Ղ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

8288-62

1877

9-

Մտքը Բանանայ գրքին մեջ քանանայի մը պարտուց, առաքիճութեանց՝, եւ գործոց վրայ ըստ բառականի խօսած ըլլալով այս տետրակիս միջոցաւ երկու խօսք ալ քրիստոնեական վարդապետութեան մեկնութեան, քարոզի, եւ խոստովանութեան վրայ խօսիմ, որոնք ոչ միայն քանանայական պաշտօնին երէք գլխաւոր գրադմունքներն են, այլ նաեւ քանանայական սրբութեան եւ կատարելութեան հետ ներքին յարաբերութիւն ունին: Ուստի յարգելի եղբայրակիցներուս դիւրութեան եւ հաւատացելոց ալ օգտին նամար այս երէք նիւթերու նըկատմամբ քանի մը ազդարարութիւններ Տիւպուա կանոնիկոսին «*Հորձնական Երանորձն Գաննայ*» գրքին եւ ուրիշ բարոյական գրքերէ բարգմանելով կը հրատարակեմ, որոնք այնչափ աւելի հարկաւոր են, որչափ որ երկար փորձառութեամբ ապանովցած ըլլալով, անոնց

ՀՔ. 1327

(1324-ա)

գանցառութիւնը ամենամեծ վնասներու կրնայ առիթ էս պատճառ ըլլայ :

Հոգաբարձու քահանային վերոյիշեալ երէք զբաղմունքները անտարակոյս ամենակարեւոր են , էս կոյր է . ով որ առաջին նայուածքով ջի տեսներ զայն . բայց այս ալ յայտնի է որ այս նիւթերու վրայօր անբիւ . էս գեղեցիկ ճատերկան գղերին մէջ տարածուած : Ո՞ր տիրացուն աստուածաբանութեան էս սուրբ գրոց հարկ եղած գրեանքը մեռք բերելէն վերջը , ջի ջանար ստանալու նաեւ այն զբրքերը , որոնք քահանային տգետներուն կրքութեան խոստովանարանին մէջ ամպիռնին վրայ , էս քրիստոնեական սորվող տղայոց հետ ունեցած պաշտօնին վրայ կը խօսին : Անոր համար ինձի ուրիշ բան ջի մնար ընելու , եքէ ոչ ուրիշներուն ընդարձակօրէն էս գերագանցաբար գրածները համառօտիւ ընթերցողներուս ներկայացունելի վատուս միոյն Աստուծոյ :

ԳԼՈՒԽ Ա.

Մեկնութիւն քրիստոնեական վարդապետութեան—ինչպէս ընելու է որ տղայոց դիւրին էս օգտակար , էս մեզ ալ արդիւնաւոր ըլլայ :

1. Նախ եւ յառաջ պէտք է որ այս պաշտօնին վերջին աստիճանի կարեւորութեանը վրայ համոզուինք . բոլոր քահանայական կեանքերնու մէջ ասկէց աւելի օգտակարը չէք կրնար վարել . զգուշանալու է ասիկայ երկրորդական խնդիրներուն կարգը դասելէ . եւ կամ քարոզութեան պէս հանդիսաւոր բան մը չըլլալուն պատճառաւ՝ բանի տեղ չի դնելու վասն զի այս պաշտօնը վարելու ատեննից , քովերնից տողոցմէ զատ ուրիշ մէկը պիտոր չգտնէք , որոնք որ ուղածնուց պէս չեն կրնար հանձարներուգ բարձրութիւնը յարգել : Ասանկ մտածող եւ հետեւաբար ալ ասանկ վարուող քահանայ մը յայտնի կ'ընէ որ , վրան եռանդեան եւ ոչ ստուերը կը գտնուի , եւ Աստուծմէ խստութեամբ դատուելու արժանի է :

2. Երբէք չի մոռնաք որ տղիտութիւնը սուրբ կրօնքներուս պատիժ ու պատու հասն է . սովորաբար ոմանք այս ամենասուրբ եւ ճշմարիտ կրօնքը կը հալածեն , եւ ուրիշները կը թողուն , եւ շատ մը մար-

դիկ այ անտարբերաբար կը վարուին . ուրուն միմիայն պատճառն այս է որ , սոյն ողորմելիներուն առաջին կրթութիւնը՝ քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ կրթութիւնը թերի եղած է , դանց առնուած է : Ըստ պատշաճի եղած քրիստոնէականին մեկնութիւնները առաքինութեանց սերմն են ըլլոր կենաց համար , եւ խղճի յանդիմանութեան պատճառ յետոյ փրկութեան ճանապարհը թողու փորձութիւնը զգացողներուն համար :

3. Ժողովրդապետութիւնը , ուր որ պաշտօն կը վարէք , եւ որուն վիճակին վրայ այնպէս սրտանց կը հառաչէք , գուցէ ուրիշ միջոցաւ չի նորոգուի , եթէ ոչ միայն քրիստոնէականի պատշաճ մեկնութեամբ : Ծերերը , ողորմելիներ , կրօնական կրթութիւն մը չունեցան . ձեր խորատները չեն կրնար այս պակասութիւնը լեցունել . քրիստոնէականի մեկնութիւննիդ անոնք կ'անարգեն . ամբողջ չէնքը ձեզքըստամ եւ կործանելու վրայ է . հիմերէն նորոգուելու կարօտ է : Տղայք , ահաւասիկ ասպադային մեծ յոյսը , աղաքը կրթեցէ՛ք քրիստոնէականի բարի եւ պատշաճ մեկնութեամբ :

4. Բայց այս մեկնութիւննիդ առանց պատրաստութեան կրնա՞ն արդեօք աղէկ ըլլալ : Քրիստոնէականի դասերնիդ որպէս զի օգտակար ըլլան , աւետարանի մեկնութիւններէն շատ աւելի աշխատանք

կ'ուղեն . թէեւ աղէկ ընելու համար ժամանակ ուսում եւ դործադրութիւն պէտք է , սակայն եղո՞ւկ թշուառութեան , որովհետեւ միակ տղայոց կը խօսուի , քրիստոնէականի դաս մը տալու կ'երթըցուի առանց վայրկեան մըն ալ մտածելու , խօսելու զիւրութեան վրայ վստահացած , բանի տեղ խօսքեր կ'ըսուին , եւ խեղճ արդաքը մնունդ աննելու տեղը՝ անօթի տուներնին կը դառնան :

5. Կ'ուզէ՞ք աղուոր եւ պողաւէտ քրիստոնէական ընել , չափէն աւելի սէր մը կ'ապեցէք այս պաշտօններուդ վրայ , եւ եթէ առ այս բնական հակում մը չունիք , Աստուծոյ խնդրեցէք դայն ամենասուրբ կուսին միջնորդութեամբը : Սիրեցէ՛ք նաեւ աղայքը , բայց մաքուր եւ սուրբ սիրով յԱստուած , եւ Աստուծոյ համար : Դուք արդէն գիտէք թէ Յիսուս Քրիստոս ո՞րչափ կը սիրէր զանոնք : Եթէ դուք զանոնք սիրէք , անոնք ալ զձեզ կը սիրեն . այնուհետեւ հարկ չըլլար որ ծընողը զիրենք պատժեն քրիստոնէականի խաւրելու համար , յօժարութեամբ վաղելով կուգան , եւ այն ատենը սիրոյ ճշմարիտ յարաբերութիւն մը կը տիրէ մէջերնիդ : Ո՛հ , այն մատղաշ տղայոց ըրած քրիստոնէականի դասերնիդ : Ո՞րչափ հոգ կը տարուի սիրուած անձի մը վրայ , եւ ո՞րչափ աշխատանք եւ նեղութիւն յօժար սրտով կը կրենք մեզի սիրելի անձ մը մեծ

վտանգէ ազատելու համար : Քրիստոնէականի աղէկ դաս մը յաւիտենական վտանգներէ կրնայ ազատել այս անմեղ աղայքը :

6. Տղայոց մէջ գտնուած ատեննիդ վեհանձն եւ ծանրաբարոյ եղիք , որպէս զի խստութիւն բանեցընելու չի կարօաիք : այնպէս վարուեցէք որ , ըստ պահանջման հարկին կարող ըլլաք զանոնք զսպել , եւ անուշ վարմունքով ալ անոնց սէրը ձեզի գրաւեցէք : Տղոցմէ եւ աշակերտներէ աւելի խորամանկ բան չիկայ . առաջին օրուընէ իրենց վարպետներուն տկար կողմը գիտելու եւ գտնելու համար : Հարիւր անգամ այս դէպքը գիտելու առիթը ունեցայ առանց խելք հասցունելու . բայց ստուգիւ փորձուած բան մըն է : Ո՞վ կ'ուզէք եղիք , ես յառաջուց ձեզի կը գուշակեմ . տղաքը քրիստոնէականին առաջին դասին կը հասկընան թէ արդեօք կրնան խաղի ետեւէ ըլլալ . անհնազանդիլ եւ ծուլութեան ճամբան բռնել եւ այլն թէ ո՛ր : Ուստի ամենամեծ զգուշութիւն այնպէս վարուելու , որ առաջին դասերէդ տղայք հասկընան որ հետերնիդ կատակ չըլլար . այլ ուշիմ հնազանդ եւ ուսումնասէր ըլլալու են :

7. Շատ մը բարեպտուութիւն ցոյց տուէք , որպէսզի համոզուին թէ կը սիրէք փոքրիկ հօտերնիդ , եւ անոնց մէջը գտնուելնուդ համար ալ մեծ զուարճութիւն մը կ'իզգաք : Շատ անգամ ըսէք իրենց , եւ մանաւանդ

քրիստոնէականի դաս տալու եռանդներովդ ազայուցէ՛ք խօսքերնուդ անկեղծութիւնը : Երբ զմէկը պատժելու ստիպուիք , հասկըցուցէ՛ք որ մտքերնիդ միայն ուղղելն է զիրենք , եւ նոյն խակ պատժելու ատեննիդ ալ իմացուցէ՛ք որ սրտերնուդ բարութիւնն է , որ զձեզ կ'ստիպէ զիրենք ուղղելու , եւ թէ խստութիւննիդ զայն քօղով մը ծածկեր է , բայց բոլորովին մերժած չէ :

8. Կոպիտ կամ վշտացուցիչ խօսք մը ամենեւեւին բերաններէդ չելլէ եւ ոչ ալ կատակներ եւ ծաղրածութիւններ ընէք : Տղաքը միայն սիրելով գոհ մի ըլլաք , այլ տեսակ մը սիրալիլ յարգութիւն ցոյց տալու է իրենց , երբէք խօսակցութեան մէջ եզակի դու չըսելով Յանցանք որչափ ծանրը ըլլայ ամենեւին ձեծելու չէ , պատժելու գուած յանցանքին ծանրագոյնը դուք չընէք : Այս տեսակ պատժոց հետեւութիւններն շատ անգամ վտանգաւոր եղած են թէ կրօնքի եւ թէ անոր պաշտօնէից :

9. Պարտաւորեցէք աշկերտնիդ բառ առ բառ քրիստոնէականը սորվելու . ասիկայ կարծածներէն շատ աւելի հարկաւոր է : Ասկից զատ , կարելի եղածին չափ պահանջելու էք որ , զասերնին կարենան սորվիլ : Այսպէս սորվածները մտքերուն մէջ կը տպաւորուին , եւ թէպէտ գեռ տղայ ըլլալով առանց խորհրդածութեան

եւ թուրթակի պէս կ'ըսեն դասերը . սա-
կայն տարիքնին առնելով՝ զգօնութեամբ
քրիստոնէականի սորված կէտերուն վրայ
կը խորհրդածեն, որոնք դեռեւս մտքերէն
չեն հանած : Չի մոռնաք այս կարեւոր
յանձնարարութիւնը :

10. Ամէն կերպիւ հոգ տանելու էք որ,
քրիստոնէականի մեկնութիւննիդ բացա-
յայտ եւ պարզ ըլլայ, եւ բառ մըն ալ
չանցնիք առանց հասկնելու . եւ գիտու-
թիւննիդ կեղծելով, իբրեւ թէ միտքը
տղոցմէ սորվելու ջանացէք : Քրիստոնէ-
ականին բացայայտ տեղերը կարդալով՝
դուք ձեզի հարցուցէք որ, մի՞ գուցէ մի-
ջակ խելք մը դեռեւս հասկնալու դժուա-
րին եւ մթին տեղ մը դսնէ քրիստոնէա-
կանին մէջ, Նթէ այսպէս չընէք, կըր-
թել կարծած ատեննիդ անկիրթ կը թո-
ղուք, գոնէ սորվեցուցածնիդ պակասա-
ւոր եւ անկատար բան մը կ'ըլլայ : Ո՛ր-
չափ քրիստոնէականի վարպետներ յիմա-
րութեամբ համոզուած են որ, իրենք քը-
րիստոնէականը հասկնալուն համար աը-
ղաքն ալ պէտք է հասկնան :

11. Կարելի եղածին չափ ջանալու է որ
տղաքը ըսածնիդ հասկընան, եւ երբէք
ուրիշ նիւթի անցնելու չէք, մինչեւ որ
ապահով չըլլաք որ, մեկնութիւննիդ կա-
տարելապէս տղաքը հասկըցած են : Ասոր
վրայ ապահով ըլլալու համար միայն ա-
ւելի կրթուած ու խելացի տղայոց հարց-

մունք ընելով գո՛հ ըլլալու չէք . այլ մա-
նաւանդ թէ այսպիսի ատեն աւելի բթա-
միտներն ընտրելու էք : Հարցմանց ատեն
խօսքերնիդ փոխեցէք իմաստը ճիշդ պա-
հելով, բայց խօսքերը տարբեր ըլլալով՝
տուած պատասխաններէն կը հասկընաք
թէ իմաստը հասկըցե՞ր են թէ ոչ :

12. Ահաւասիկ ամենակարեւոր ծանու-
ցում մը, զոր կ'ուզէի որ քրիստոնէակա-
նին ամեն երեսին վրայ գլխադրով տպուած
ըլլար . որպէս զի քահանան միշտ աչքին
առջեւ ներկայ ունենայ : Քիչ խօսեցէ՛ + է-
շա՞ խօսեցուցէ՛ + : Գրեթէ մեծաւ մասամբ
շատախօս կ'ըլլան քրիստոնէական սորվե-
ցունողները, որն որ մեծ զեղծում մըն է .
կը կարծէ՞ք որ տղաքը կարող ըլլան մըտ-
քերնին պահել այն երկայնաբանութիւն-
ները, որոնցմով քրիստոնէականի մեկնիչի
պաշտօնը թողով քարոզիչ կը դառնաք :
Կը կարծէ՞ք որ այս մատղաչ եւ խորհրդ-
դածութենէ զուրկ տղաքը կարող ըլլան
ձեր երկայն փաստաբանութեանց ուժը
հասկընալ, եւ անվերջանալի ապացոյցնիդ
լսել : Իրենց շարժմունքներէն, կերպե-
րէն, ծիծաղներէն եւ մէկզմէկ կը մթել-
ներէն չէ՞ք անդրադառնար որ, բոլորովին
ուրիշ բաներու գացեր է խելքերնին և
Կ'ուզէ՞ք արթնցունել ուչադրութիւննին և
Ասկէց աւելի դիւրին բան չկայ : Ընդհա-
տեցէք խօսքերնիդ եւ հարցմունք մը ձգե-
ցէք մէջ տեղը՝ առանց իմացունելու որու-

ուղղուած ըլլալը, եւ կը տեսնէք որ ան-
միջապէս ոտքի կ'ելլեն ամէն այն փոքր
գլուխները, ցնդում, աղմուկ, եւ շի-
թութիւն շուտ մը կը փարատի, եւ ծան-
ութիւնը ձեռք առնելով կատարեալ լը-
ութիւն մը կը տիրէ, եւ ինչո՞ւ համար
Վասն զի իւրաքանչիւր որ խօսելուն կար-
գը իրեն գալէն կ'ակնածի :

Բայց անանկ է նէ, գուցէ ըսէք . լուս-
կենալու ենք, եւ այսչափ տղայոց մէջը
հարկ կ'ըլլայ միայն նիւթականաբար ներ-
կայ գտնուիլ : Ո՛չ երբէք, բայց սովորա-
կանէն ալ աւելի քիչ խօսելու է, եւ մի-
այն տղայոց պատասխաններուն մէջ եղած
սխալները ուղղելու համար խօսելու է :
Բոլոր ձեր ճոռոմաբանութիւնները աւելի
օգտակար կրնային ըլլալ, եթէ զատ զատ
յօդուածի բաժնէիք, եւ իւրաքանչիւր
յօդուած ալ զատ զատ հարցմունքներու
նիւթ ընէիք, որոց ստիպելու էք աշա-
կերանները, որ պատասխանեն : Այս ոճը
իրենց յարատեւ ուշադրութիւնը կը գրա-
ւէ, եւ շատ օգտակար կերպով խելքերնին
կը կրթէ, ուստի կը կրկնենք . Բիւ խօսեցէ՛
եւ շատ քօնեցոցէ :

13. Կրցածնուդ չափ մէջերնին նախան-
ձաւորութիւնը գրգռեցէք, պատուոյ անդ
որոշեցէք, փութաջանութեան կէտեր
ցրուեցէք, — վարձք խոստացէք — աղա-
յոց՝ մէկը միւսին գէ՛մ առարկութիւններ
ընել սուէք այնպիսի կէտի մը վրայ, ու-

րուն վրայ կը փափագիր որ, աւելի լու-
սաւորուին, եւ աւելի աղէկ ըմբռնեն,
յաղթողին պարգեւ մը խոստացէք . նա-
խանձաւորութիւնէն աւելի տղայոց սրտին
վրայ ազդող բան չիկայ :

14. Պատրաստ ունեցէք պատմական եւ
բարի օրինակ ըլլալիք ընտիր դէպքեր եւ
վէպեր . տղաքը վարժեցունելու է որ յօ-
ժարութեամբ եւ սիրով մտիկ ընեն այն
իրենց պատմած դէպքերդ, վասն զի հա-
զիւ թէ առաջին խօսքը սկսած, նոր եւ
զուարճալի բան մը լսելու փափաղը բոլոր
ուշադրութիւննին կը գրաւէ : Անոնց ցն-
րումը տեսածնուդ պէս յառաջուց ըսէք
որ, գեղեցիկ պատմութիւն մը ունիք ի-
րենց ընելիք ուստի հարկ է որ . մինչեւ
վերջը աղէկ մտադրութիւն ընեն . այս
պատմութիւնը այն բարոյական յորդորա-
կէն վերջը զուրցելու է, զորն որ ամէն
քրիստոնէականի դասէ վերջը անխախտ
ընելու է, եւ որն որ այն դասին իբրեւ
մէկ հետեւութիւնը ըլլալու է : Այս յոր-
դորակը հայրական ձեւով եւ օժութեամբ
ընելու է, եւ կրկնելու է որ զիրենք միշտ
աճեցուն սիրով մը կը սիրէք :

15. Երգերը զանց չընէք . ասիկայ տը-
ղայոց շատ հաճելի է, զիրենք կ'ելլեք-
արականացունէ, եւ ցնդումնին կ'արգե-
լու . հոգ տարէք որ քանի մը երգեր բեր-
նուց սորվին, որպէսզի անվայել երգերու
տեղ զանոնք երգեն, որն որ ժողովրդա-

պետութեան մէջ միշտ բարի օրինակ կ'ըլլայ : Ժողովեցէ՛ք երբեմն երբեմն կամ ժողովրդապետանոցը , եւ կամ ուրիշ յարմար տեղ մը անոնց ազուր երգեր սորվեցունելու , եւ երգել տալու համար : Ամենուն ալ երգել տուէ՛ք միայն բաղաձայնները զատելով , որ ուրիշներն ալ չի չփոթին , եւ դիւրին երգեր սորվեցունելու հոգ տարէ՛ք : Ընդհանրապէս խօսելով զանց առնելու է այն երգերը որ դիւրութեամբ չեն կրնար սորվիլ . երգերը բազմութեան համար շինուած են , եւ ոչ թէ անհատներու , որ բազմութեան վրայ ազդեցութիւն մը չեն ընել :

16. Ձեզի գործակից վարժապետներու եւ վարժուհիներու հետ խօսքերնիդ մէկ ընելով խնդրեցէ՛ք որ մասնաւոր ջանքով հոգ տանին քրիստոնէականին վրայ , ցոյց տալով անոնց՝ տղայոց կրօնական կրթութեան վերջին աստիճանի կարեւորութիւնը : Շատ անգամ վարժապետը ժողովրդապետին վրայ կը ձգէ . եւ ժողովրդապետն ալ վարժապետին ըրածէն գոհ կ'ըլլայ , որն որ բացարձակապէս խոյս տալիք ապուռած մըն է : Խւրաքանչիւր ոք այնպէս աշխատի տղայոց քրիստոնէական կրթութեան վրայ , իբրեւ թէ առանձին ըլլար առանց օգնական մը ունենալու : Կրօնական նիւթերու մէջ կրթութիւնը երբէք չափազանցութիւն չի գիտեր :

17. Վերջապէս ամեն կերպիւ ջանալու

է այս նախնական կրօնական կրթութիւնը կարելի եղածին չափ աղէկ ընելու , եւ կրօնական սկզբունքը տղայոց մատղաշ մտքերուն մէջ ցանկելով , Աստուծոյ անու երկիւղը , առաքինութեան օէրը . մեղքէն դարչութիւնը փափուկ սրտերուն մէջ անջինջ կերպով դրոշմելու է , որպէս զի յետոյ ասենին պտղաբերէ . եթէ կարող ըլլաք քրիստոնէականի մեկնութիւնը ժողովրդապետութեան մէջ յարատեւաբար կարգաւորել , առաջին անգամ Յիսուս առնող տղաքը առաքինութեան մէջ հաստատելու համար , շատ մեծ բարիք մը ըրած պիտոր ըլլաք բոլոր հասարակութեան Աստուծոյմեծադոյն փառք մը ձարելով . եւ հողիներուդ ալ անպատմելի մխիթարութիւն մը : Տուն մը հաստատուն չի կրնար ըլլալ , եթէ հիմը խախուտ ըլլայ . քրիստոնէական վարդապետութեան ուսումը՝ սորվողին Աստուծապատեթեան շէնքին հիմն ըլլալով , ամէն ճիգ թափելու է որ , հաստատուն ըլլայ այս հիմը , որպէս զի անով յետոյ բարեպաշտ եւ առաքինի ժողովուրդ մը ունենաք այլոց բարի օրինակ , ձեզի ալ երջանկութեան պատճառ :

28288-62

(1641)

ՉԼՈՒՆ Բ.

Քարոզ—նորին ջախագանց հարկաւորութիւնը—քարոզին ներքը—շինելու եւ տալու եղանակը—գործնական կանոններ:

18. Ամէն բանէ յառաջ քարոզութեան կարեւորութիւն, մանաւանդ անտօրինելի հարկաւորութեան վրայ համոզուելու ենք: Անհաւատներու դէմ մաքառել, ազատամիտները սոսկացունել, մեղաւորները դարձի բերել, արդարները բարութեան մէջ հաստատել, բոլոր աշխարհք սուրբ ընել, շարունակ ցոյց տալով դժոխքը բոլոր իւր անարկութեամբ, արքայութիւնը բոլոր իւր երանութեամբ, ասկից աւելի կարեւորագոյն ի՞նչ կրնայ ըլլալ: Իրացունէ ուսմունքներուս աշխատութիւններուս, եւ բոլոր մեր սիրոյն հնարալիտութեան արժանաւորագոյն բան մը չունինք:

19. Այս Աստուածային պաշտօնը ըստ ինքեան անսահմանարար օգտակար է, եւ եթէ մեր ձեռքն անօգուտ կ'ըլլայ, պատճառը չարաչար դործածելնիս է. մենք կերպով մը դայն կ'աւրենք, կը փոխենք եւ մեր վատ արամադրութիւններով կ'այլակերպենք զայն:

Ձանանք սուրբ ըլլալու, եւ այն ատենը երեւելի քարոզիչ կ'ըլլանք: — Առաջին ազդարարութիւնը որ կուտամ կ'ըսէ

Հ. ըր թէօն, աղէկ քարոզ տալու համար, աղէկ մտածական աղօթք ընելն է. երկրորդը աղէկ աղօթք ընելն է. երրորդը, չորրորդը, տասներորդը, աղէկ աղօթք ընելն է: — Ո՞ Յիսուսէն աւելի աղէկ քարոզ կուտար, եւ ո՞վ անոր պէս աղօթք կ'ընէր: Եւ հաներ շէնշէրն է Քլուտի յաղթան Աստուծոյ: (1) Եւ էլեւալ քնաց ըստ սուրբութեան է լեւաւն յիշենեաց: (2)

Սուրբն Տոմինիկոս՝ այն նախանձաւոր քարոզիչը, որուն բազմաթիւ ժողովուրդներ ետեւէն կ'երթային, այնչափ հակեալ եւ յարատեւ էր աղօթքի որ, Տոլովսա քաղաքին եւ ուրիշ բնակած վանքերուն մէջ, չէին կրնար գիտնալ թէ ո՞րն է անոր սենեակը, վասն զի եկեղեցիներուն դասերն էին իր սենեակը, իր ուսուցնարանը, իր գրատունը, եւ այլն. սիրեցեալ եղբարք. հոն միայն կրնանք սորվիլ աղէկ քարոզութեան արհեստը:

20 Ապսպրած աղօթքս նախանձաւորութեան կրակը կը բորբոքէ, եւ այս կրակով սրտերը Աստուածային սիրով կը վառէք: Աղէկ մը քննեցէք դուք գծեզ: Սըրտերնիդ արդեօք ետանդով լեցուն է: Մեղաւորաց ողորմելի մի՞ծակին վրայ մտածելու ատեննիդ՝ սրտերնիդ կը շարժի: Արդեօք զանոնք դարձի բերելու համար մեծ զոհողութիւններ ընելու յօժարութիւն կը դառնա: Այս ողորմելիներուն աղէկութեան

(1) Դ. 1. 12 (2) Դ. 1. 16. 39:

նը եւ օգտին համար կը համարձակի՛ք մեծ-
կակ գուժար մը ծախելով՝ առաքելութիւն
մը ընել , յորմէ կը կախուի շատերուն յա-
ւիտենական փրկութիւնը : Բայց առանց
նախանձաւորութեան ի՞նչպէս կ'ուզէք
քարոզ տալ : Ի՞նչ պիտոր ընէք ամպիոնին
վրայ , դուք սառած ըլլալով ինչպէս կըր-
նաք ուրիշները բորբոքել : Գացէ՛ք , գա-
ցէք եռանդ վնասելու , եւ քիչով ալ գոհ
մի՛ ըլլաք , այլ շատ եռանդ , բորբոքուած
եռանդ , եւ այնուհետեւ ելէք ամպիոնը ,
ան ատենը միայն կրնաք գործ տեսնել :

21. Աշխարհքէս միշտ հեռու փախէ՛ք ,
եւ ամենեւին մի՛ երեւնաք եթէ ոչ ձեր
ընտանեկան խրատներով զանկիայ սուրբ
ընելու համար . զորն որ հեղութեան , եղ-
բայրսիրութեան , եւ անկեղծութեան սի-
րուն առաքինութիւնները շատ աղէկ զի-
տեն պատրաստել : Ասիկայ ժողովրդա-
պետներուն կը վերաբերի , բայց եթէ դուք
միայն քարոզչութեան եւ խոստովանահայ-
րութեան պաշտօնը կը վարէք . եթէ զոր
օրինակ առաքեալ էք , առանձնութիւն-
նիդ երբէք չի թողուք , եթէ ոչ խոստո-
վանաբանը մտնելու , եւ կամ ամպիոնը ել-
լելու : Առանձին վարքերնիդ ո՛րչափ ան-
ձանօթ ըլլայ , այնչափ աւելի յարգ ու
պատիւ կ'ունենաք ժողովրդեան քով : Շատ
աղէկ կըսէ առակը թէ , Ծառայի ճը հա-
մար ճէ՛ք ճարդը շէ՛ կայ : Վասն զի ո՛րչափ
երեւելի մարդ ըլլայ , աշխարհք անոր մի-

այն մեծագործութիւնները կը ճանչնայ ,
բայց ծառան անոր տկարութիւններն ալ
գիտէ :

22. Ամէն կերպիւ ջանալու է սուրբ գը-
րոց եւ աստուածաբանութեան հմուտ ըլ-
լալու , անանկ որ բերաննիդ բացածնուդ
պէս՝ ժողովուրդը հասկընայ որ կեանքեր-
նիդ քարոզի այս երկու զանձատանց մէջ
մաշեր էք , առանց սուրբ գրոց՝ ձեր քա-
րոզները՝ ջիզերէ եւ միանունքներէ զուրկ
անկենդան կմախք մը կ'ըլլան : Շո՛ւշ կեն-
դա՞նի (1) պիտոր չգտնուի անոնց մէջ : Ա-
ռանց բարոյական եւ տեսական աստուա-
ծաբանութեան խորին հմտութիւն մը ու-
նենալու ո՛չ ճշգրութիւն կրնանք ունենալ
եւ ոչ ալ ճշմարտութիւն , երբեմն կրնանք
յանդուզն նախադասութիւններ զուրս
տալ , երբեմն նաեւ հերետիկոսական , ո-
րուն ուրիշ բան չի պակսիր , եթէ ոչ յա-
մառութիւն մը :

23. Ասոնցմէ զատ նաեւ հոգեւոր գըր-
քերը ձեռքէ ձգելու չէք , չէք գիտեր թէ
այսպիսի գրքերը կարդալով ի՞նչպիսի ան-
գին նիւթեր կրնաք շահիլ գեղեցիկ քա-
րոզներու եւ խրատներու համար : Երբոր
մէկը այն հոգեւոր առաձներով գլուխը լե-
ցուցած կ'ըլլայ , այնպիսի անհաւատալի
զիւրութեամբ կը խօսի , որ ինքն ալ չի
կրնար գիտնալ թէ ուսկի՞ց ժողոված ըլլայ
այնչափ ինքնակամ լեզուին ու պոկունքնե-

(1) Մեռած . Բ. Գ.

րուն վրայ վաղող գեղեցիկ խորհրդածու-
թեանց բազմութիւնը, եւ ուրիշ բարե-
պաշտ հեղինակ մը կարգալով, զմեզ շար-
ժող խորհրդածութիւնը հոն ալ կը գրու-
նենք. զոր օրինակ կրանատա, Աւանկի-
նի, Բոարիկուէղ, Սալեղեան, եւ ասոնց
նման ուրիշ հոգեւոր գրքեր, որոնք մէկ
երկու անգամ կարգալով գոհ ըլլալու չէք,
այլ շարունակ ձեռքերնիդ գտնուելու են,
եւ չի մոռնաք կարգաւորեալ տեարակ մը
չիսելու, որուն մէջ նշանակէք այբբենի
կարգաւ ընթերցմանց մէջ հանդիպած ա-
ղետր խորհուրդները եւ խորհրդածութիւն-
ները:

24. Մէկը քարոզ տալու հրամանը ըն-
դունածին պէս պէտք է որ պատրաստուի,
եւ շատ չուշացնէ այս սուրբ պաշտօնին
գործադրութիւնը, ըստ որում եթէ մէկը
վախկոտ է, փորձը կը սորվեցնէ թէ որ-
չափ ուշացունէ այնչափ աւելի վրան կը
տիրէ վախկոտութեան ախտը: Քանի քա-
նի անգամ նոյն անոնք որ քարոզչութեան
մէջ կրթուած են, եթէ ատեն մը առանց
քարոզ տալու անցունեն առանց ամպիոնը
ելլելու, շատ նեղութիւն եւ տաղնապ մը
կ'ըգան ամպիոնը երեւնալու, եւ դժուա-
րաւ կը յաղթեն բոլորովին քարոզչութե-
նէ հրաժարելու փորձութեան:

Ամենեւին քարոզ չի տալու խորհուրդը,
մէկ քարոզչութեան ձիւրքը ունեցած ա-
տենը, սատանայական փորձութիւն մըն

է, որուն ամենայն քաջութեամբ դէմ դը-
նելու է, երեւակայելով զՅիսուս Քրիս-
տոս, որ ականջնիս ի վար կ'ըսէ, քնացէ՛ +
այսուհետեւ, աշակերպեցէ՛ դասեանսն նեխա-
նոս . . . Ոստացէ՛ նոցա. (1)

25. Քարոզիչները երեք մեծամեծ փոր-
ձութեանց ենթակայ են, ծուլութեան,
ամբարտաւանութեան, եւ նախանձու:

Ծուլութիւնը կ'արդելու ստէպ ամպիո-
նը ելլելու, ուսկից յաճախ երեւնալով շատ
բարիքներ կրնայ ընել, եւ կամ յանձնա-
պատանութիւն բերելով, կ'ընէ որ ամ-
պիոնը ելլէ առանց բաւական պատրաս-
տութեան:

Ամբարտաւանութիւնը երեւելի եւ համ-
բաւաւոր տեղեր քարոզելու բազմանքը
կ'ազդէ, եւ օգտաւէտ նիւթերը մէկդի
ձգելով միայն պերճ եւ շքեղ նիւթեր ընտ-
րելու կը թելադրէ: Իւր ոճերը յղկելու
կը ստիպէ, որպէս զի փայլուն եւ պայ-
ծառ երեւութով ունկնդիրներէն գովա-
սանք չահի: Վերջապէս ամբարտաւանու-
թիւնն է, որ կը գրգռէ զքարոզիչը այս
աստուածային պաշտօնին միջոցաւ անձ-
նական փառք եւ պատիւ որսալու, եւ
քարոզելէն վերջն ալ ասդին անդին կ'ա-
ռաջնորդէ, ուր ընդունայն գովասանաց
որս մը ընել կը յուսայ:

Նախանձը՝ չար ամբարտաւանութեան
անխիճեալ ծնունդը, եթէ մտիկ ընող մը ըլ-
(1) Մատթ. Ի՛՛՛. 19.

լայ, կը համոզէ, զոր օրինակ, ժողովրդապետ մը չթողլու իւր հողաբարձունեւորուն որ քարոզ տան. վախնալով որ մի՛ գուցէ ժողովուրդը ըսէ որ իրմէն աւելի ազէկ քարոզ կուտան: Ուրիշ մըն ալ կըստիպէ պարսաւելու իւր եղբայրը. որուն քարոզչութեան համբաւը տարածուելու սկսած ըլլայ: Նոյնպէս նախանձն է որ լսելով որ այս ինչ քարոզիչը ունկնդիր չէ ունեցած. կամ այս ինչ պարադայի մէջ ալ պզտիկ ինկած է. մեծ հաճոյք մը զգալ կ'ուտայ:

Կ'ուզեմ յուսալ որ քահանայից եւ ոչ մէկը այս վատ զգացմանց գերի եղած ըլլայ. բայց անիկայ, որ այս երեք ախտերուն, եւ կամ անոնցմէ մէկուն ալ տարուած է, ուրիշին քարոզելէն յառաջ նախ ութօրեայ կրթութեամբ ինք իրեն քարոզելու կարօտութիւն ունի, եւ ի՞նչպէս կրնայ յուսալ որ Յիսուս Քրիստոս ուզէ զինքը իբրեւ իր ամենամեծ ողորմութեանց գործիք մը եւ միջոց մը գործածել:

26. Ի՞նչ տեսակ քարոզ տալու է: Եթէ ժողովրդապետ էք, սովորական քարոզչիդ պէտք է վարդապետական ըլլան: — Վարդապետական քարոզ կամ խրատ կ'ըսուի անիկայ, որն որ միեւնոյն ատեն թէ՛ կըրթական եւ թէ՛ բարոյական կ'ըլլայ, որն որ երիտասարդ քարոզիչներու չի յարմարիր, եւ որուն մէջ լաջողելու համար գի-

տութիւն, մտածական եւ հանճարեղութիւն պէտք են:

Այսպիսի խրատներու մէջ յայտնի, ճիշդ եւ կարգաւորեալ խօսքերով զատ զատ մեկնելու է Առաքելական հանդանակին յօդուածները, Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ պատուիրանները, սուրբ խորհուրդները, եւ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ամենասուրբ Կուսին վարուց հատածները, գլխաւոր մահու չափ մեղքերը, տէրունական աղօթքը. անաւասիկ վարդապետական քարոզներու կամ խրատներու կատարեալ ընթացք մը:

Ժողովրդապետ մը, որ այս կարգը չի ըններ, եւ այս տեսակ խրատներու տեղ իր ժողովրդեան պերճախօսութեանց ստուերադրեր կը ներկայացունէ, որուն մէջ բարոյականի միայն մէկ կէտ մը մեկնելու յօժարելով. իւր ունկնդիրները քրիստոնէական վարդապետութեան ամենակարեւոր կէտերուն մեծ մասէն կատարեալ ծում կը մնան. եւ ինքն ալ իւր ամենասրբազան պարտուց գէ՛մ կը պակսուի: Եթէ ժողովուրդը կրթութեան տեղ, զոր մէկը տալու պարտաւոր է, ժողովրդապետին քարոզներուն մէջ ուրիշ բան չի գտնէ, եթէ ոչ ամուլ պերճախօսութեան գժուարամարտ հատածներ, որով խեղճ ժողովուրդը տգիտութեան մէջ ընկըմած կը թողու. վա՛յ ան ժողովրդապետին, որ այսպիսի տգիտութեան մը

պատճառ ինքն ըլլալը ճանչնալ չուզեր :

27. Ապա ուրեմն ճառերէ բոլորովին հրաժարելու է : Ոչ , ամենեւին , այլ երբեմն երբեմն ընելու է , շատ ալ վայելուչ բան է , մեծ հանդիսի օրեր խրատի մը պարզութիւնը այնչափ չի յարմարիր , որչափ որ ճառի մը շքեղութիւնը . եւ ասիկայ ընտանեկան խօսակցութեանց կամ խրատներու միակերպութիւնը կը վերցունէ , եւ այսպիսի օրերը շատ աղէկ կ'ըլլայ օտար քարոզիչ մը հրաւիրել :

Այսպիսի քարոզներ մեծ պահոց ալ կը արմարին , որուն մէջ շատ աւելի օգտակար գտայ քանի մը ժողովրդապետութեանց մէջ ի գործ դրուածը , այսինքն մեղաւորաց դարձին համար խրատներու աղօթից իննօրեայ ջերմեանդութիւն մը : Ասիկայ շատ մը դարձերու առիթ կուտայ , եւ ըստ պատշաճի ալ ժողովուրդը աղէկ Չատիկ մ'ընելու կը պատրաստէ :

28. Բայց սքանչելի քարոզներ կ'ուզէ՞ք : Առաքելութեան գացած քահանայ մը կասչեցէք ժողովրդապետութիւններու մէջ առաքելութիւն մը ընելու ամենամեծ բարիքը ճարելու համար : Սիրեցեալ եղբարք , եթէ ոմանց պէս հակակրօնութիւն մը կ'ըզգաք այս առաքելութեանց դէմ , կ'աղաչեմ որ շուտով եւ ցմիշտ մէկդի ձգէք : Լսեցէ՛ք : Չեղի մօտ եղած եկեղեցւոյ մը մէջ առաքելութեան ջերմեանդութիւնը կատարուած ատեն՝ խոստովանարան մը

ուզեցէք . եւ հոն խոստովանածօր պաշտօնով դիտեցէք , որ երեք օր չի քշեր , եւ նախապաշարունակդ ամբողջապէս կը փարատի : Սրբապղծութեան եւ ուրիշ մեղքերու մէջ խտացած մեղաւորները պիտոր տեսնէք որ դարձած կուլան ու կը հառաչեն . այնչափ վրէժխնդիրներու Սկեղեցիէն ելած ատենին՝ թշնամիներուն հաշտութեան ձեռք երկնցունելնին . այնչափ անիրաւ յափշտակութեանց հատուցումը տեսնելով՝ պիտոր ըսէք որ մենք առաքելութեան մը ինչ ըլլալը դեռ եւս չէինք գիտեր :

29. Երկխօսութիւններն ալ շատ օգտակար են եւ ժողովուրդն ալ կը հաճի ներկայ գտնուելու : Ընդհանրապէս խօսելով մեծ քաղաքներու այնչափ յարմար չեն , որչափ որ աւաններու եւ գիւղերու : Այսպիսի երկխօսութեանց մէջ ամէն կերպիւ ջանալու է խոյս տալու կոպիտ խօսուածքներէ , եւ ծաղրածու կատակներէ . եւ շատ մը առարկութիւններ ընելով խրատիչ քահանան շիտթելէ :

Ժողովրդապետութեանց մէջ գտնուած եղբայրութեանց համար ալ հոգեւոր եւ բարեպաշտական խրատներու ընթացք մը բաւական օգուտ կրնայ բերել հաւատացեալոց , ջերմեանդութիւննին շատցունելով . առաքինութիւնը եւ բարեգործութիւնը աւելի սիրցնելով , ախտն ու մուրթիւնը ատելի ընելով , հաւատքը աւե-

լի ծաղկեցունելով, եւ մեղաց չարու-
թիւնը աւելի յայտնելով :

30. Գանք հիմա քարոզը շինելու վը-
րայ : Ի՞նչ նիւթ ընտրելու է : Քարոզնիդ
կատարեալ չեն ըլլար, եթէ հաւատոյ մա-
սունքները եւ բարոյականը չի պարունա-
կեն : Կատարեալ քարոզներու ընթացքնե-
րը քննեցէ՛ք, երեւելի եւ համբաւաւոր
քարոզիչներու հեղինակութեամբ պնդեցէ՛ք
հաւատոյ մասանց վրայ մանաւանդ անոնց
որոց դէմ անհաւատներն աւելի կը խօսին :
Իմաստուն եկեղեցականի մը հետ խորհըր-
դակցեցէ՛ք, տեսնելու համար թէ արդիւնք
բերած փաստերնիդ զօրաւոր, համոզիչ
եւ կարգաւորեալ են :

Իսկ բարոյականին նկատմամբ թէ եւ
ընդարձակ ասպարէզ մը ունիք . սակայն
ամեն նիւթ ալ հաւասարապէս օգտակար
չի կրնար ըլլալ : Միշտ այնպիսի նիւթեր
ընտրելու է, զորոնք որ խզով եւ ա-
ռաջի Աստուծոյ, քարոզ տուած ժողո-
վրոջեան աւելի օգտակար կը կարծէք :

Անօդուտ բան է, զոր օրինակ, այն-
պիսի ախտի մը դէմ քարոզ տալ, որն որ
քարոզած տեղերնիդ չի գտնուիր : Անգամ
մը եկեղեցւոյ մը մէջ մարդկային նկատ-
ման դէմ զօրաւոր քարոզ մը լսեցի, մին-
չեւ այս ախտին դերի եւ ոչ մէկ անձ մը
կրնար գտնուիլ : Ուստի չըսէք թէ — այս
ի՞նչ դեղեցիկ նիւթ է, շատ աղուոր քա-
րոզ մը կրնամ շինել ասոր վրայ . եւ այլն :

— մինչդեռ եթէ ընտրած նիւթերնիդ
աղուոր է, ես կրնամ ըսել որ ժողովըր-
դեան աւելի օգտաւէտ նիւթերկան : Ար-
դեօք դո՞ւրսներու մէջ ընտրութիւն ընելու
ստիպուած ըլլալով միթէ աւելի պայծա՞ր
կ'ընտրելիք, եթէ գիտնայիք որ զինք ա-
մենէն աւելի ստորին է :

31. Զօրաւոր փաստերով քարոզեցէ՛ք
կրօնից ամենամեծ ճշմարտութիւնները,
մեղքը . դարձը ուշացընելը, հոգւոյ իրկու-
թիւնը, մահը, դատաստանը, դժոխքը,
արքայութիւնը, քաւարանը, Աստուծոյ
ողորմութիւնը, արդարութիւնը, եւ այլն :
Տեսակ մը նորելուկ քարոզիչներու պէս
մի վարուիք, որոնք դժոխքին կրակները
մարած չեն կարծեր ալ նէ, այսու ամենայ-
նիւ այս աւուր օրս ալ անոնց վրայ խօսիլը
պատշաճ չեն սեպեր, իբրեւ թէ Յիսուսի
Քրիստոսի աւետարանը եւ անոր խստու-
թիւնը պէտքը չէր որ իննեւտասներորդ
դարուն մէջ քարոզուէր : Ուրեմն ամենայն
համարձակութեամբ եւ առաքելական ոճով
քարոզեցէ՛ք այս երեւելի ճշմարտութիւն-
ները . բայց նայեցէ՛ք որ չափը չանցնիք,
ճիշդ եղիք չափազանց ճիշդ : Հիմակուան
ըսած ճշմարտութիւններս առանց ձեր եւ-
րեւակայական յաւելուածներուն, արդէն
ինքիբնցմէ բաւական անարկու են :

32. Քարոզը գրելը աւելի աղէ՞կ է թէ
ոչ : Այո՛, եւ ոչ : Ատիկայ պարագաներէն
կախում ունի :

Երիտասարդ էք, գրեցէք, եւ առանց վայրկեան մըն ալ տարակուսելու գրեցէք : Հաւատացէ՛ք ինձ, սիրելի եղբարք, բարեկամ մըն է որ ձեզի այս խորհուրդը կուտայ . դուք նիւթէն աւելի երեւակայութիւն ունիք, այսինքն դեռ եւս մթերանոցներդ լեցուն չէ . դուք ուրիշ բան մը չունիք, եթէ ոչ բնական գիւրութիւն, տրամադրութիւն, եւ երեւակայութիւն մը : Եթէ յառաջ երթալով, երեւակայութիւննիդ իր փառփռուութիւնը կորսնցընելու ատեն, ձեր քարոզչութեան սկիզբը դրած չըլլաք, յետոյ մեծ խեղճութեան մէջ կ'իջնաք :

Բայց, (ըսածս մտիկ ըրէք,) եթէ երկար ատենէ 'ի վեր քարոզչութեան պաշտօնը կը վարէք, եթէ խորին ուսմունք մը ըրած էք սուրբ գրոց, Աստուածաբանութեան, հոգեւոր գրոց, երեւելի քարոզիչներու, եթէ փորձով սովորութիւն կամ վարժութիւն մը ստացած էք, եթէ դադարփարնիդ աղէկ մը մարտեր, երեւակայութիւննիդ սանձեր, աշխարհքը՝ առանց մէջ մտնելու, եւ մարդկային սիրտը՝ առանց անոր տկարութեանցը ենթարկուելու, կարդացեր էք . եթէ վերջապէս այս ամէնքէն դուրս նշանաւոր բարեպաշտութիւն մը, եւ խօսակուտ ալ մեծ դիւրութիւն մը ունիք, կ'ըսեմ որ չէ թէ գրելը բոլորովին թողուք . ո՛չ, այլ միայն ճատերու կոմիքով քարոզ տալու կրնաք դո՛ւ ըլլալ : Աղէկ որոշուած

յատակագիծ մը չ'ինեցէ՛ք մտքերուդ մէջ . գլխաւոր խորհրդածութիւնները ամէնքը իրենց տեղը զետեղելով : Քարոզնիդ համարձակութեամբ սկսելու համար՝ աղէկ կ'ըլլայ որ յառաջաբանը գրի առնուք, եւ ունկնդիրներուդ վրայ զօրաւոր ազդեցութիւն մը ընելու, եւ անոնց ուշադրութիւնը բոլորովին գրաւելու համար, դարձեալ շատ աղէկ կ'ըլլար որ բոլոր վերջաբանն ալ գրէք . կարծեմ որ նոյնը ընելու էք նաեւ քարոզներուդ մէջ զետեղելիք կարեւոր վկայութիւններու նկատմամբ, որոնցմով կը յուսաք արտաքոյ կարգի ազդեցութիւն մը ընելու . բայց միշտ այնպէս կարդաւորելու էք, որ քարոզի փաստաբանութեան ատեն եռանդով բոբոքո՜ւած, եւ միայն երեւակայութեամբ կառավարուած ատեննիդ կարող ըլլաք զուրցել առանց չ'փոթելու միտքերնիդ ինկած՝ գրածներէդ աւելի աղուոր բաներն ալ :

33. Եթէ յանպատրաստից խօսելու ձիրքը չունիք, կամ եթէ շատ քիչ ունիք, դրեցէ՛ք քարոզնիդ, ապա թէ ոչ ունկընդիրներուդ անտանելի կ'ըլլաք, մանաւանդ ինչ ինչ օրեր : Այսան զի ըսածնիդ հատարակ բաներ պիտոր ըլլան, եւ անոնք ալ մեծ դժուարութիւն դադարով պիտոր զուրցէք : Բաւական չէ . ըսածնիդ երթալով պիտի տկարանայ, եւ միշտ մի եւ նոյն բաները կրկնելու պիտոր ստիպուիք : Արդ

ունկնդիրներուն համար մեծ պատիժ մըն է այս յանպատրաստից քարոզ տուողներուն սովորական աստը :

Իւրաքանչիւր ոք, ինչ որ ալ ըլլայ իւր խելքին եւ մտաց աստիճանը, իրեն սեպհական գաղափարներու կարգ մը ունի, ուսկից որ երբէք չի հեռանար, եւ քարոզին նիւթը ինչ ալ ըլլայ, ինքը միշտ իւր վարժութեան մէջ կ'իյնայ: Ունկնդիրները չափէն աւելի կը զգուին, եւ շատ անգամ գարմանալին այն է որ, ունկնդրաց մէջ ամենատղէտներն ալ վերահասու ըլլալով այս անվերջանալի կրկնումներուն, կը պարսաւեն զայն :

34. Քարոզին ըսուածքը ի՞նչ տեսակ ըլլալու է: Խի՞ստ թէ քաղցր, գրգռի՞չ թէ անուշ եւ սրտաշարժ: Յայտնի բան է որ ասիկայ թէեւ նիւթին ընութենէն կասխում ունի. սակայն այսու ամենայնիւ իւրաքանչիւր ոք տեսակ մը աստիճակ ունի, եւ ամեն քարոզներու մէջ իւր բնաւորութիւնը յայտնի կ'ընէ: Քաղցրաբարոյ մարդ մը չի կրնար խիստ քարոզ տալ, եւ խստակեացն ալ անուշ խօսք մը չի կրնար ըսել: Ամեն մարդ իւր բնաւորութեանը հետեւելու է, ինքը զինքը ցոյց տալու է. այսինքն ընական կերպով վարուելու է:

Խստաբարոյ քարոզիչը՝ անուշութիւն ցոյց տալու ատենը կը շփոթի, եւ իր սիրտը շարժած չըլլալով չի կրնար երբէք ուրիշին սիրտը շարժել: Իսկ ընդհակառակն

քաղցրաբարոյ քարոզիչն ալ սոսկում եւ զարհուրանք պատճառեմ ըսելու ատեն, գուցէ ժողովրդեան միայն ծաղրը շարժէ, ոչ ոք կրնայ համոզուիլ իւր կրքի ելլելուն վրայ: Ուստի կը կրկնեմ իւրաքանչիւր ոք իւր բնաւորութեան ազդեցութեանը հետեւի :

Այսու ամենայնիւ կարծեմ որ չափազանց խիստերը շատ աղէկ կ'ընեն, եթէ բոլորովին անուշ չէ, գոնէ երբեմն սիրոյ եւ համակրութեան նշաններ ցոյց տան իրենց ունկնդիրներուն, որոնք իրմէ այսպիսի մարդասիրութեան ցոյցեր տեսնելու վարժած չըլլալով, չեն կրնար չի շարժիլ, եւ երախտագէտ չըլլալ:

Իսկ խաղաղասէրք ալ երբեմն մէկը թողու են իրենց չափազանց քաղցրութիւնը. եւ գործօնեայ եւ բանի եղծուող մը գործածելու են, քարոզին նիւթը այնպէս պահանջած ատենը, ունկնդիրք զինքը վերջին աստիճանի այնուչ պահանջու վարժած ըլլալով. այնպէս սիրտը կարծեն որ քարոզած ճշմարտութիւնները վերջին աստիճանի կարեւորութիւն մը ունենալէն զատ, զարհուրելի ալ պէտք է ըլլան, որ առանց քաղցրութենէն եւ չափաւորութենէն հեռանալու չը կարենան զուրցուիլ:

35. Սովորաբար կ'ըսուի որ այս ինչ քարոզիչը խորին է, միւսը վեր ի վերոյ բան մը, ուրիշ մը ամենեւին նիւթ չունի. ա

ուսման քարոզիչները սովորաբար աւելի սաստկութիւն ունին քան թէ խորին հմտութիւն . եւ այլն, եւ այլն. ըստս մեկնեմ :

Ըստ իմ կարծեացս երեք տարբեր տեսակ քարոզիչներ կան, որոնք աւետարանական ճշմարտութիւնները տարբեր եղանակաւ կը ճառեն . տարբեր կերպով խորհրդածելուն համար :

Առաջինները խորունկ կերպով կը մտածեն այս ճշմարտութիւնները . աղէկ ուսում մը կ'ընեն անոնց վրայ . եւ վարդապետօրէն կը մեկնեն, գրեթէ փիլիսոփայաստուածաբան—քրիստոնէական կերպով :

Երկրորդները այս ճշմարտութիւնները վսեմ աստուածաբանութեան շուրջը չեն քննարկ, բայց ըստ բաւականի բացայայտ կերպով կը ներկայացունեն ժողովրդեան քրիստոնէութեան աստուածաբանական եւ բարոյական վարդապետութիւնը, եւ զսոնոնք ընդունելու եռանդեամբ կը քաջալերեն :

Արջագլխի երրորդները չեն ճառեր, այլ հարեւանցի մը կը դաշխին, եւ ցոյց տուածներուն պէս սնտի ճոռմաբանութեամբ ժողովուրդը կ'ապշեցունեն, կամ աղուոր եւ սիրուն պատկերներու սրահ մը կը ներկայացունեն երեւակայութեան եւ կամ մէկ խօսքով երկայն եւ տխրագին ճառերով կ'աշխատին սրտերը շարժելու :

Ի՞նչ ըսելու է այս երեք տեսակներուն վրայ :

Ըստ իմ կարծեացս, ընդհանրապէս խօսելով առաջինը ժողովրդեան յարմար չէ, այլ մանաւանդ չէ թէ կանանցմէ ընտրուած . այլ խորին ուսմունք ըրած եւ հասարակէ վեր հանձարով զարգացած մարդկանցմէ կազմուած ընտիր ունկընդդրութեան մը կը յարմարի . եւ այսպիսի ունկընդիրներու ալ խօսելով, պատշաճ է երբեմն վարդապետութեան ցամաք եւ առօրեայ տեսութիւնները մէկդի ձգելով, ունկընդիրները այն սուրբ լեռը հանել, ուր Յիսուս Քրիստոս աստուածային պարզութեամբ կը մեկնէր ամենաբարձր ճշմարտութիւններն ալ : Առաջին տեսակը այս կերպի վերածելով կրնայ Աստուծոյ փռօաց եւ հոգւոց իրկութեան օգտակար ըլլալ : Մակայն կումբերու սիրտը շարժելու անկարող կը մնայ, ըստ որում սովորաբար վարդապետութենէ ընկճուած կ'ըլլան :

Երկրորդ տեսակը բոլորովին ժողովրդագիտ է, աղէկ է, մանաւանդ թէ ամենալաւ է, մասնաւորապէս եթէ առաջին տեսակին ճշդութեանը եւ կարգին հետ միատեղ երրորդին վաւրտունութիւնը բանաստեղծութիւնը եւ իղձը ունենայ : Այս տեսակն է որ իրաւամբ ի գործ կը դնեն քարոզիչները, այս տեսակ ճարտարախօսութեամբ է որ ամբողջ ժողովուրդը

ներ կը համողեն, կը շարժեն եւ կը դարձու-
նեն: Նոյն այս թիւթեւ մը չափաւորուած,
եւ քիչ մը պարզած եւ ընտանեցած տեսակն
է, որ քարոզներու եւ ժողովրդապետա-
կան խրատներու կը պատշաճի:

Երրորդը ո՛չ հաստատութիւն մը ունի,
եւ ոչ ալ օգուտ մը. քիչ մը եղանակի
պերճութիւն, լիզուած ոճեր, եւ պտուղ-
ներու պակասութիւնն ալ լեցունող ա-
ռատ ծաղիկներ:

36. Թէ եւ խիստ ընաւորութեան տէր
ալ ըլլաք, այսու ամենայնիւ զգուշանա-
լու էք դառն եւ կծու յանդիմանութիւն-
ներով. եւ մանաւանդ թշնամական անձ-
նաւորութեամբ չի վշտացունելու զուն-
կընդիրները: Քանի քանի անգամ եկեղե-
ցեաց կամարները այսպիսի ատելի անձ-
նաւորութեանց արձագանքը հնչեցին, որ
զժողովուրդը կը գայթակղեցունեն, եւ
ժողովրդապետին դէմ անհաշտելի թշնա-
մութիւններ կը հանեն:

Աստուծոյ սիրոյն համար, հեռու կեցէք
եւ բացարձակապէս մերժեցէք ձեզմէ թէ
ուղղակի եւ թէ անուղղակի անձնակա-
նութիւնները. խղճահարութեամբ այս կա-
նոնը բռնեցէք իբրեւ թէ մասնաւոր ուխտ
մը ըրած ըլլայիք, եւ եթէ եկեղեցւոյ մէջ
աչքերուդ առջին պատահած անկարգու-
թիւն մըն ալ ուղղելու ստիպուիք հոգ տա-
րէք անուշութեամբ ընելու, զունկնդիր-
ները չի վշտացնելու համար:

37. Որո՞նք են ոճին գլխաւոր յատկու-
թիւնները:

Ոճը պէտք է որ պարզ ըլլայ եւ բա-
ցայայտ՝ այնպէս, որ ունկնդիրք դիւրու-
թեամբ հասկընան: Քարոզ մը շինելու
ատեն (կըսէ Հայրն լը Ժէօն) մտածեցէք
թէ արհեստաւոր մը կամ արհեստաւորու-
հի մը ի՞նչ պտուղ կրնայ քաղել ձեր քա-
րոզէն: Մեծ սխալ մըն է ունկնդիրնե-
րուն մէջ քսան, երեսուն հատ բանիրուն
անձինք դո՛ւ ընելու համար ամբողջ ժո-
ղովրդեան մը ծոմ պահել տալ: Հաւա-
տացէք, որ մեծամեծ եւ գիտնական մար-
դիկ չափէն աւելի դո՛ւ կ'ըլլան այն քարո-
զիչը մտիկ ընելով, որն որ ետանդով լե-
ցուն ժողովուրդ մը կը կրթէ եւ կը շար-
ժէ, թէեւ պարզ եւ ժողովրդական քա-
րոզով մը:

Ոճը պէտք է որ զարդարուն ըլլայ, բայց
այնպէս, որ զարդարանքը պարզութեան
մէաս մը չտայ, բայց եթէ չը կարենայ
զարդարուիլ առանց մթին ըլլալու. եւ
կամ եթէ չը կարենայ բացայայտ ըլլալ ա-
ռանց մէկդի ձգելու ամեն զարդարանք
առանց վայրկեան մը տարակուսելու, ա-
մեն զարդարանքը գոհելու է պարզութեան,
ինչպէս որ ըրաւ սուրբ Օղոստոնոս, որն
որ օտար բառ մը գործածեց բուն բառէն
խոյս տալու համար, որն որ չէր կրնար
գործածել առանց երկդիմի ըլլալու:

Ոճը պէտք է որ բնական ըլլայ, առանց

չինծու արհեստի , կամ պաճուճանաց : Պէտք է որ կարճառօտ ըլլայ՝ ըսելինչ որ պէտք է միտքը կատարեալ կերպով հասկըցնելու համար : Զտիէն աւելի համառօտութիւնն ալ կը շնասէ բացայայտութեան , եւ ոճը ցամաք կը ձգէ , որ անասորժ կուգայ : Իսկ ընդհակառակն բուն իմաստը մեկնելու համար ալ գործածուած երկարութիւնն ալ կը յոգնեցունէ , եւ կը ձանձրացնէ միջին ճամբան բռնեցէք : Եւ ասիկայ հաստատուն կանոն մը ըրէք ձեզի :

38. Բանաստեղծութեան վրայօք ի՞նչ ըսելու է :

Նախ կըսեմ , որ շատերը այս նիւթին վրայ՝ շատ շիտթ գաղափար մը ունին . տեսակ մը զգուսելի բանաստեղծութիւն կայ , որն որ բարեբախտաբար երես ելելու չի համարձակիր , եւ կը կայանայ ըստերուն ճիշդ միտքը արհեստով մը այնպէս փոխելուն մէջ , հազար փափուկ գոյներով զանոնք ներկելով , եւ այնչափ պաճուճանօք զանոնք յարգարելով այնպիսի փաղաքչանքներով զանոնք զարգարելով , եւ այնչափ լուսով պատելով , որ ունինդիրնեբուն աչքերը կը չլացունէ , ոմանք կը ծիծաղին , մինչդեռ միւսները կուլան , եւ ժողովրդեան մեծ մասը գլուխնին շարժելով , եւ ուսերը վեր ու վար ձգելով , կը հասկցունէ , որ չի գիտեր թէ ամպիրոնէն իրենց ի՞նչ լեզուով կը խօսուի : Այս տեսակ բանաստեղծութեան վրայ չէ խօսքս .

ասիկայ դատուեցաւ եւ մեռաւ . եւ կը յուսամ որ երբէք ալ յարութիւն չառնուր : Ուստի ո՞րն է այն բանաստեղծութիւնը , որ քարոզներուն գեղեցկութիւն մը տալով . եւ ունինդրաց ալ ախորժելի ըլլալով մեծ զգո՛ւտ կ'ընէ :

Քարոզի մէջ գործածուելիք բանաստեղծութիւնը պէտք է որ բացայայտ ըլլայ , խօսքերը ընդունայն զարդարանքներով բեռնաւորուած չեն , այլ բնական դիրքի մէջ զանոնք կը ներկայացունէ , եւ ըսածը կ'ուզէ գունաւորել , եւ այս նպատակաւ իրեն համար շատ աղէկ կուգան սովորական նմանութիւններ , անսովոր ենթադրութիւններ եւ խօսքեր . որոնք գուցէ ամպիրոններու մէջ երբէք արտաբերուած չըլլան , միայն թէ բաւական ըլլան իւր մտածմունքը յղացածին պէս ներկայացունելու : Առաջուրն ու զօրաւոր է , չօշափման մէջ թափանցող , մեկնութեան մէջ նախատիպ , նկարագրութեանց մէջ ծաղրալից , եւ վերջապէս այս կարգէ դուրս խօսակցութեան ատեն ունինդիրները այլեւայլ զգածմունքներով գրաւուած կ'ըլլան , որ նշանացի մէկզմէկու կը հարցունեն թէ ի՞նչ տեսակ խօսակցութեան կերպ է , աղէ՞կ է թէ՛ վատ , դուլութեա՞ն թէ՛ պարօսուանաց արժանի : Քայց քարոզիչը բոլորովին անհոգ ունինդրաց դատաքննութեան վրայ իր ընթացքը կը շարունակէ , արագ , լիտան , եւ համարձակ . եթէ անդունդի

մըն ալ հանդիպելու ըլլայ ուրախ է որ
 դժուարութեան մը յաղթելու առիթը ու-
 նենայու համար յարձակմամբ իր նպատա-
 կին կը դիմէ զոյգ ոտքով անդունդին վը-
 րայէն կը թռչի :

Արդ՝ այս տեսակ բանաստեղծութիւնը
 միւսէն տարբեր չէ՞ : Այս բանաստեղծու-
 թեան սկիզբը Աիկտոր Հիւկոյին պար-
 տական է , որն որ շատ մը հետեւողներ
 ունի . ինչուան նաեւ քարոզիչներու մէջ
 ալ : Ես կը կարծեմ որ , այս բանաստեղ-
 ծութիւնը կրնայ յարմարիլ քարոզներու ,
 մանաւանդ թէ՛ գրաւորական ընտրու-
 թեամբ մետաղին զուտը անպիտանէն ջո-
 կելով՝ կրնայ օգտակար ըլլալ քարոզնե-
 րու :

Բայց խորշելու է այն երկար բանաս-
 տեղծութիւններէ , որոնք քանի մը երես
 կը գրաւեն , մինչդեռ երկու խօսքով կըր-
 նան միտքերնին բացայայտել , որն որ
 միշտ աւելի գովելին է : Ուստի մեր օրե-
 րը գործածուած բանաստեղծութեան մէջ
 օգտակարն ալ կայ , միայն թէ ընտրողու-
 թեան կարօտ է , գործը ժամանակին յանձ-
 նուած է , անոր համար չտապիրք եւ
 ծաղրելութենէ զգուշանանք :

39. Դառնանք մենք մեր ազգարարու-
 թեանց : Երբ կ'ուզէք քարոզ մը շինել ,
 նախ քննելու էք թէ կարողութիւն ու-
 նի՞ք , եթէ գրելու հակակրօթիւն մը
 կ'զգաք , եթէ այնպիսի նիւթական հի-

ւանդութիւն մը ունիք , որ խելքերնիդ
 կամ բարոյականներուդ վրայ ալ ազդէ ,
 եթէ գրիչը մատուցներուդ մէջը երկար
 ատեն կը պտըտցունէք առանց միտքերուդ
 մէջ մտածմունք մը , գաղափար մը գա-
 լու , եւ եթէ գաղափար մըն ալ ունիք .
 բայց զայն աղէկ մը արտայայտելու կեր-
 պը չէք գտներ , հաւատացէք , շատ աղէկ
 է որ գործքերնիդ քիչ մը ատեն կախ թո-
 ղուք . կտոր մը բան գրելու համար շատ
 ժամանակ պիտոր կորսնցունէք , գուցէ
 մտքերնիդ ցնորած ըլլայ . գուցէ նախա-
 պաշարմունքէ մը տագնապած ըլլայ , գու-
 ցէ մոռցած ըլլաք ջերմեանդ աղօթք մը
 ընելու , Աստուծոյ լոյս եւ աշխատու-
 թիւններուդ վրայ ալ անոր օրհնութիւն-
 ները ընդունելու համար , որն որ ամենա-
 կարեւոր բան մըն է , եւ զանց ընելու չի
 գար : Եթէ այս վայրկեանական անկարո-
 ղութիւննիդ հոս վերը յիշուած պատճառ-
 ներուն մէկէն յառաջ եկած է , հոգ տա-
 ըէք երեւակայութիւննիդ արթնցնելու
 պերճաբանութեան հատածներ կարգալով
 որն որ կարող ըլլայ սրտերնիդ շարժալով
 Ոսկեբերանի , Պօսուէի , Սէնիէրի գը-
 րուածքներէն թերթ մը երկուք կարդա-
 լը երբեմն , շատ աղէկ հետեւութիւն ու-
 նեցաւ :

40. Բայց վաղուան օրը տեսարանը բո-
 լորովին փոխուած կրնայ ըլլալ , եւ այս
 աւուր ցուրտին ու սառոյցներու բորբո-

քուած կրակ մը յաջորդէ , որ կը պաշարէ , կը բորբոքէ , եւ սրտերնիդ կը վառէ , դուք անմիջապէս գրիչը ձեռք կ'առնուք . . . գրիչը ձեռք շառած աղօթքի դիմեցէք , եւ միշտ աղօթքի , եւ կը տեսնէք որ գրիչներդ շատ աւելի արձակ կը յառաջանայ . եւ աւելի ճարտարախօս կ'ըլլայ :

Հիմայ սկսէք գրելու , բայց նախ բռնադիր մը փնտուեցէք որովհետեւ ըստ իմ կարծեացս բնագրէ հրատարելու չէ , թէ եւ ոմանք դայն հնութիւն մը կը կարծեն , եւ ինչու համար մենք գրուածքնիս վերնադրով մը զարդարելու չենք . ինչպէս որ կ'ընեն , ու կը զարդարեն աշխարհայինք իրենց գրուածոց ձեւաւոր : Հոգ տարէք , որ ընտրուած բնագիրը ձառել ուզած նիւթերնիդ նշանակէ , մանաւանդ ջանացէք որ նիւթերնիդ անկէց յառաջ դայ՝ ինչպէս որ բողբոջը սերմէն կը ծընանի :

Մէկդիւ ձգեցէք երկայն յառաջաբաններ , ունկընդիրք յառաջաբանին ատեն ըսածներուդ մտադրութիւն չեն տար , որքել ըսն չեն ըներ , եթէ ոչ լսելու պատրաստուի . ու հանգիստ դիրք մը բռնել , մերթ աջ , եւ մերթ ձախ նայուածք մը տալով , վերջապէս աթոռին կամ բազմոցին վրայ կը տեղաւորին , քսնի մը անդամ հազարով հազիւ թէ կը պատրաստուին մտիկ ընելու ինչ որ քարոզիչը օր-

տի ըսէ յառաջաբանը լիննալէն վերջը : Ինչու ուրեմն երկարացունել քարոզին մէկ մասը , որ շատ քիչ արդիւնք մը կրնայ ունենալ՝ ինչու համար այնչափ ձապաղիլ , որ ունկընդիրները քարոզին առաջին մասը կարծելով համբերութիւննին հասնի , եւ ձանձրանան հասկընալով , որ դեռ յառաջաբանն է , զորն որ շատոնց լմնցած կը կարծէին , կարելի եղածին չափ շուտով առաջարկեցէք որոշած կէտերնիդ՝ առանց երկար ատեն ունկընդիրներուն մտքը վարանման մէջ թողու թէ արդեօք քարոզը ի՞նչ նիւթի վրայ պիտոր տրուի , մինչեւ որ բաժանման կէտերը չը յիշուին :

41. Բաժանման դալով , ընել պէ՞տք է թէ ոչ :— Այո՛ : Աղէ՞կ է շատ ընել :— Ո՛չ : Անել լաբիւրինթոսներու մէջ մի կորսուելք . ուր որ ունկընդիրներդ ետեւներէդ չեն կրնար գալ , ի՞նչ օգուտ ունի այսչափ բաժանմանց , եւ կրկին բաժանմանց ծանուցումը , որն որ քարոզներուդ ցեղադրական ծառի մը կերպարանքը կուտայ , որու վրայ մինչեւ հինգ տասը եւ գուցէ քսան աստիճան կը համրուի : Երկու կամ շատ շատ երեք հաստատուն եւ նիւթալից խորհրդածութիւններ իմացուցէք եւ առաջարկեցէք , յետոյ մէկիկ մէկիկ զանոնք մեկնելով կարգաւ յառաջ գացէք : Այսպէս ամէն բան կարգի կը մտնէ , եւ ունկընդիրներդ ալ դո՛ւ կ'ըլլան :

Իսկ վերջաբանին գալով զգուշացէ՛ք ,

մանաւանդ յանկարծախօսութեանց մէջ ,
 ութը տասը հատ մէկզմէկու չի կարկը-
 տելու իւրեւնչնէ՛ս բսելներէդ վերջը քսան
 վայրկեան մըն ալ մի՛ շարունակէք , ուն-
 կընդիրները ասկից աւելի յոգնեցունող
 բան չի կայ , եթէ ոչ այնպիսի վախճանի
 մը ծանուցումը , որ երբէք չի հասնիր :
 Հոգ տարէք , որ վերջաբանութիւննիդ
 աղբու ըլլայ՝ վառվառն եւ խորին աղբե-
 ցութիւն մը ընէ :

42. Գանք հիմայ քարոզ տալու առթիւ՝
 ունենալիք վարմանց վրայ՝ որուն նկատ-
 մամբ այնչափ բաներ ունէի բսելիք , եթէ
 համառօտութեան սահմանս ներելու ըլլար :
 Ամպիոնը երթալու համար՝ ամենեւին չա-
 ճապարէք . հոգ տարէք որ վերջին աս-
 տիճան ամիոփ ըլլաք , պարկեշտ , ջերմե-
 ռանդ՝ եթէ կարելի ըլլար հրեշտակային
 եռանդեամբ , երկրպագութիւն մը ընելով
 Սրբութիւն սրբօցին , սրտերնիդ Յիսուսի
 սրտին մէջ դրէք իբրեւ աւանդ մը սրտե-
 ռուդ հետ միացունելով բոլոր ունկնդիր-
 ներուն սրտերը . ժողովրդեան մէջէն ան-
 ցէ՛ք առանց մէկուն նայելու . ծանրու-
 թեամբ մը մօտեցէ՛ք ամպիոնին , եւ կրկին
 ամիոփած աղօթքի դբաղեցէ՛ք :

Կատարեալ խաղաղութիւնը տիրելուն
 պէս սկսէ՛ք . բայց ի՞նչպէս , Պոկունքնե-
 րուդ շարժիլը կը տեսնեմ , բայց կը խօսիք
 թէ ո՞չ . — իւրեւնչնէ՛ս : Բայց մենք բան մը
 չենք իմանար . մի գուցէ կանոն մը ըլ-

լայ որ յառաջաբանէն ամենեւին վանկ մը
 չըլտուի : Այսպէս պէտք է ըսել , երբ կը
 տեսնուի որ՝ քարոզիչը մասնաւորապէս
 ձայնը անանկ կը ցածցունէ որ բան մը չի-
 մացուի , եւ ոչ ամպիոնին քովը գտնուող-
 ներէն . աւելի զարմանալին այն է , որ եր-
 բեմն այսպէս կամաց խօսող քարոզիչը ,
 մէյ մըն ալ յանկարծ կ'սկսի կայծակի նման
 որոտալու , զգուշանանք այսպիսի պակա-
 սութենէ մը , որն որ բնական չէ :

43. Քարոզ չինելու վրայօք խօսած ա-
 տեն ըսածս հիմայ նորէն կրկնեմ . բնական
 վարմունք մը ունեցէ՛ք , աղէկ արտաբե-
 րեցէք ամեն բառ , մանաւանդ վերջին
 վանկերը , ամէն մէկ արտաբերութեան ի-
 բեն պահանջած ուժը տալով . համարձակ
 խօսեցէք , բայց առանց յանդգնութեան
 եւ ժպրհութեան , ձեռքի շարժմանց վրայ
 մի՛ մտածէք , բայց ծաղրելի շարժունք-
 ներէ ալ զգուշացէ՛ք , բնական եւ պատշաճ
 ըլլան , ինչպէս նաեւ կեցուածքնիդ ալ
 բնական ըլլայ եւ ոչ թէ բռնի , նայուածք-
 նիդ ունկնդիրներուն ամբողջին վրայ դառ-
 նայ . եւ ոչ թէ մասնաւոր անձանց , ամ-
 պիոնին եղբրքին մի՛ կրթընիք :

Ահաւաստիկ քարոզութեան վերաբերեալ
 գլխաւոր կանոնները . բայց այնչափ ան-
 գամ այս կանոններուն դէմ կը պակսին .
 որ հարկաւոր կը սեպեմ հոս գլխաւոր թե-
 րութիւնները յիշելու :

44. Նախ եւ առաջ մենաձայնութենէ

զգուշացէք, ուսկից աւելի ճանճրացուցիչ բան չիկայ: Ոմանք իրենց քարոզները գրէթէ միակերպ շարժմունքով եւ մե եւ նոյն ձայնով կ'սկսին եւ կը լմնան, առանց պզտիկ փոփոխութիւն մըն ալ ընելու: Գրեթէ վանատուններու եւ դպրոցներու սեղանատանց ընթերցման նման:

Ոմանք ալ երկու երեք ձայնի շարժում հաղիւ ունին, բայց ըստ որում շարունակ մի եւ նոյն են, եւ հաւասար ընդհատութեամբ կը կրկնուին, ասոնք ալ տեսակ մը մենաձայնութիւն կը կազմեն, որ չուղղին ալ քունը կը բերէ: Ինչպէս չեն հասկնար, որ ընութեան աւելի հակառակ բան մը չի կրնար ըլլալ՝ եթէ ոչ երեք քառորդի չափ մի եւ նոյն ձայնով խօսիլ երկու երեք անփոփոխ հնչիւններով:

Այսպիսի քարոզիչներու կարգը ենթադրենք այնպիսին, որ բարեկամին մեկուն հետ նիւթի մը վրայ վիճելով շատ մը զուարթութեամբ եւ վերջին աստիճանի բնական կերպով կը խօսի, խօսակցութեան վրայ կը տիրէ: Վեճին նիւթը կը պարզէ. իւր կարծիքը կը յայտնէ. զօրաւոր եւ համոզիչ փաստերով կը հաստատէ. աղղուութեամբ եւ ճշտութեամբ կը բացայայտէ. եւ յետ այնորիկ հակառակորդին առարկութիւնները կը հերքէ. եւ այս ամէն բան ձայնի բնականութեամբ եւ տարբերութեամբ. անանկ ալ բռնկած է որ կարծէք թէ քանի մը վայրկեանէն ամ-

պիոնն ելլելիքը մոռցեր է. կը ծանուցանեն. կը թողու զբարեկամը, եկեղեցին կ'երթայ, ամպիոնը կ'ելլէ, ձայնին բնականութիւնը կը կորսընցունէ, մենաձայնութիւնը կը սկսի: Այս ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ:

45. Ուրիշները տկար եւ թոյլ կերպ մը ունին քարոզութեան, ձայներուն հնչման բարձր աղերսարկու տկար եւ ողբալի եղանակ մը կ'ուտան, որուն որ բոլորովին հակառակ է բնութեան: Եկեղեցիներուն եւ տուններուն դռները մուրացիկ աղքատներու ողորթի ձայներուն կը նմանի: Անոնց պէս աչքերը երկինք սեւեռած կամ գըլխըները միակերպ մէկ ուսերուն վրայ կըթընցուցած, այս կերպով ալ կ'ըսեն իրենց ամբողջ ճառը:

46. Իսկ ոմանք ալ չափազանց եռանդեամբ լեցուն, օրոնք կը կարծեն թէ ճառերնին ճառ չըլլար, եթէ սկիզբէն մինչեւ վերջը չի պտտան, անանկ որ քարոզէն վերջը ձայներնին կը մարի. ունկնդիրները խպացած են. իւրաքանչիւր ոք կարեկից կ'ըլլայ քարոզին, կարծելով որ շատ աշխատած ըլլայ, բայց ոչ ոք անոր ըսածէն օգուտ քաղելու կը մտածէ: Երեսելի բոժիչ մը, որ մը այս տեսակ քարոզի մը հանդիպելով, ըսաւ որ քարոզի ասէն քարոզէն աւելի իր միաբը զբաղած էր այն փորձութեանց վրայ. որոնց կրնար ենթարկուիլ քարոզիչը: Ո՛հ, միթէ ա՛յս տե-

օակ խօսելով սրտերը կը շահուին , մա-
նաւանդ թէ աւելի հեռացունելու եւ պա-
ղեցնելու յարմար միջոց մը չէ՞ արդեօք :

47. Շատերն ալ ձայներու բարձրութե-
նէն զատ՝ բոլոր մարմիննին եւ անդամ-
նին ալ մշտատեւ շարժման մէջ կը պա-
հեն , զիրենք տեսնելով կարծես թէ կալ-
վանացած ըլլան , ոտքերով ամպլոնին
յատակը , եւ ձեռքերով ալ եղերքը կը
ծեծեն , մարմիննին կը ծռի կը շտկի
դարձեալ շուտով ձուլու համար , կար-
ծես թէ ունկնդրաց հետ կ'ըմբշամարտին
Ի՞նչպիսի թշուառութիւն : Սիրեցեալք ,
Յիսուս Քրիստոս արդեօք ա՞յս տեսակ կը
խօսէր :

48. Բայց տեսակ մը անձինք ալ ոչ
այնչափ կը պոռան եւ ոչ ալ կը շարժին ,
այլ այն աստիճան արագութեամբ կը քա-
րողեն , որ մարդ չի կրնար ըսածնին ըմ-
բռնել , երբեմն ալ սաստիկ շտապելու
համար բառերը գէշ կը հնչեն , եւ իրենք
ալ վերահասու եղած ատեննին դարձեալ
շուտով կը կրկնեն զայն , որ զուսկնդիր-
ները կը յոգնեցունէ :

Ինչո՞ւ համար այսչափ շտապում. ասի-
կայ այն աշակերտաց նմանիլ մըն է , որոնք
կրցածնուն չափ կը կրկնեն սորված դա-
սերնին . այս տեսակ տրուած քարոզ մը
Ի՞նչպէս կրնայ շարժել զուսկնդիրները ,
Ի՞նչպէս չեն տեսներ , որ աստուածային
բանէն աւելի ծանր , եւ աւելի մեծ բան

մը չիկայ . նոյն իսկ Աստուծոյ տանը մէջ
քարոզուած Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարտին
Աստուծոյ աչքին առջեւ , եւ անկէց քանի
մը քայլ հեռու Աստուծոյ պաշտօնեային ,
Աստուծոյ մը արեամբ գնուած մեղաւորաց
ամբողջ ժողով մը փրկելու համար : Եւ
Ի՞նչպէս կրնան դռնէ իրենք իրենց ըսել ,
որ քահանայն պէտք է միշտ ժողովրդեան
քարոզէ , աւետարանէ , աստուածային
պատգամները սուրբ ծանրութեամբ եւ
պարկեշտութեամբ :

49. Բայց ոմանք ալ հակառակ ծայրը
կ'իխան , այնպիսի դանդաղութեամբ խօս-
քը բերաններնէն կը հանեն որ Յովբ երա-
նելին պէս մարդկանց ալ համբերութիւնը
կը հատնի :

Այսպիսի դանդաղութեան վարժած ըլ-
լալով , կը կարծեն որ , այն ալ քարոզու-
թեան յարմար եղանակ մը ըլլայ , ուստի
անկէց չեն բաժնուիր : Ամեն բառեր մէկ-
ըզմէկէ բաժնուած են շնչատութեամբ
եւ զգալի ընդհատութեամբ : Ո՞՞ մը կը
սկսի , արդէն ժողովուրդը գիտնալով ըսե-
լիքը՝ կը կանխէ զինքը եւ անկէց յառաջ
ալ վերջ կուտայ յաւիտենական ոճին . բայց
պարսպ բան , բառ մըն ալ աւելի շուտ
զուրցել տալու անկարող են . յայտնի է
որ այս տեսակ քարոզութիւն մը ո՞չ ե-
ռանդ , ոչ շարժում , ոչ ալ զօրութիւն
ունենալով միշտ զուսկնդիրները կը ձան-
ձրացունէ :

50. Կը գտնուէին քարոզիչներ , որոնք համարձակ , եւ գրեթէ յանդուզն , առանց զգալու , կարծէք թէ աներեսութիւն մը ունին . չսկսած՝ ունկնդիրներուն վրայ ընդհանուր եւ մասնաւոր նայուածքներ կը ձգեն այնպիսի համարձակութեամբ , որ կարծես թէ , ըսէին յեղձ շինար : Եւ իրօք նայուածքնին հաստատուն է , ճակատնին բարձր , խօսքերնին յանդուզն , եւ բոլոր վարմանց մէջ այնչափ քիչ պարկեշտ եւ անչորհք , որ ամենաանհոգ ունկնդիրներն ալ կը վշտանան : Կը հարցունեմ որ այս տեսակ վարմունք մը քահանայի մը արժանապատուութեան կամ առաքելոյ մը ջերմեռանդն վարմանց կը պատշաճի :

51. Ուրիշներն ալ հակառակ ծայրը կ'անցնին : Չափազանց վախկոտ են : Խեղճ դառնուկներ , ամպիոնը զիրենք այնչափ կը վախցունէ , որչափ որ պատժական ատենի մը մէջ յանցաւորաց համար որոշուած նստարանը , երեսնին դեղնած , պուլուռքնին գունաթափ , սրունքները չեն բռներ կայնելու , ծընկուրները մէկզմէկու կը դարնեն , անկարելի է որ քարոզն ալ այս ընդհանուր վնասութենէն չի վնասուի , եւ իրօք ալ տկար կ'ըլլայ՝ ընդհատած , եւ ունկնդրաց վրայ ալ ազդեցութիւն մը ընելու անկարող :

Երիտասարդ եղբայրակիցք իմ , (որովհետեւ սովորաբար երիտասարդներն են ,

որ այսպիսի վախու մը կ'ենթարկուին ,) սիրտ առէք . ձեզի պէս քանի՛ քանի երկչոտներ սքանչելի քարոզիչ եղան : Աղօթք ըրէք . եւ շատ աղօթք ըրէք Աստուծոյ , որ ձեզի քաջութիւն տայ , եւ հոգ տարէք երկիւղին սնտով դաղափարներուն հաւատոյ վսեմ խորհուրդները յաջորդել տալու :

52. Կան այնպիսիներն ալ , որ իրենք զիրենք չեն ճանչնար , կ'ուզեն օծութիւն ունենալ մինչդեռ իրենց ըսուածքը բոլորովին դուրկ է անկէց :

ձառասացութեան մէջ չինձու եւ կեղծ եռանդէն աւելի պաղ եւ սառած բան չի կայ . իարեւութիւն է ունկնդիրները շարժելու կարծիքը ունենալ , երբ եւ ոչ դուք իսկ շարժած կ'ըլլաք . պարապ տեղ դէպ ի երկինք կը վերցունէք աչքերնիդ ալ , թեւերնիդ ալ , աստուածային ողորմութիւնը հրաւիրելու , եւ խօսքերնիդ ալ տեսակ մը մեղրածորան անուշութեամբ կը ծածկէք , բոլոր ունկնդիրներնիդ եւ անոնց մէջ ամենատղէտներն ալ կը տեսնեն , եւ շուտով կը հասկընան թէ արդեօք սրտերնիդ ալ խօսքերուդ եւ շարժուածքներուդ հետ համաձայն է թէ ոչ : Եւ երբ այս անհամաձայնութիւնը տեսնեն՝ այնչափ աւելի կը պաղին , որչափ որ դուք աշխատիք զանոնք շարժելու : Այսպիսի քարոզիչները նաեւ յաճախ խօսքեր կ'ուղղեն առ Աստուած , եւ առ ամենասուրբ Կոյսը : Այս եռանդուն վակաղիժները երբ մէկը սրբա-

բար շարժած է , ստէպ գերազանց ար-
գիւնքներ կ'ունենան , բայց սրտէ չբղխած
եւ պաղ կերպով զուրցուած ատեննին ,
լսողներուն սիրտը բացուելուն տեղը կը
նեղի , եւ ընդհանուր անզգայութիւն չը
տեսնող մը կայ նէ , միայն նոյն իսկ քա-
րողինն է :

53. Միթէ հոս յարմար տեղը չէ՞ եր-
կու խօսք ալ այն քարոզիչներուն վրայ
զուրցել , զորոնք աշխարհք պերճախօս
կ'անուանէ : Երբեմն սրախ մէջ մեծ նե-
ղութիւն , մանաւանդ թէ շփոթութիւն
մը զգացի լսելով , որ աշխարհականներէն
ոմանք լեզունին սրած էին եկեղեցական
ոմանց դէմ , որոնք առանց զգալու յայտ
մասին առիթ տուած էին : Այս խածան
քննիչները այսպիսի քարոզիչներու շին-
ծու պերճախօսութիւնը եւ ոճերու ըն-
արութիւնը այնպիսի կծու կերպով եւ խայ-
թիչ ճաղարձութեամբ կը նշանակէին , որ
բաւական էր բազմաթիւ ընկերութիւն մը
զուարճացնելու եւ ունկնդիրները իրենց
կարծեաց գրաւելու :

Ստիպուած եմ ըսելու որ քանի մը ե-
կեղեցականք գուցէ առանց զգալու , ի-
րենց արտաքին վարմունքով կարծէք թէ
կը հաստատեն աշխարհականաց իրենց ե-
րեսը դարկած պերճախօսութիւնը : Հա-
զուստնին՝ մաղերնին՝ նայուածքնին՝ շար-
ժուածքնին , մէկ խօսքով ամեն բան պեր-
ճութիւն մը կ'աղղէ , որուն շատ աւելի

յօժարութեամբ ժողովուրդը կը նախադա-
սէ սուրբ քահանային շերմեռանդ պար-
զութիւնը , ինչպէս նաեւ առաքելոյն չա-
փաւորուած անհողութիւնը : Գեռ աւելին
կայ , այսպիսի քարոզիչներուն հնչման եւ
ղանակն ալ իւր հետ կը բերէ տեսակ մը
գարշելի պերճութիւն , որուն հակառակ եմ

Խօսքերը՝ փոխանակ ընականաբար բե-
րաններէն դուրս ելլելու , կարծէք թէ
սխմուած եւ քաղցրացած թեթեւ կերպով
դուրս կը ցատկեն կիսաբայ չրթունքնե-
րուն մէջէն , որն որ քարոզութեան ատեն
մեղկութիւն մը թուլամորթութիւն մը ,
անախորժութիւն մը կը պատճառէ , որն որ
աստուածային բանին մեծամեծ արդեանց
անյաղթելի արգելք մը կ'ըլլայ : Յիսուս
Քրիստոս այսպէս չէր քարոզեր , եւ ոչ ալ
այսպէս կը քարոզէին Սոկրերաններ , Քր-
ստաերեաններ , Տոմինիկոսներ , Ֆերրե-
րեաններ եւ ուրիշ շատեր , որոնք զժողո-
վուրդը հաւասարապէս կը շարժէին թէ ար-
տաքին պարկեշտութեամբ եւ թէ ճառե-
րուն զօրութեամբ :

54. Աւերջապէս խօսք մըն ալ զուրցնք
տեսակ մը մեղկ եւ անզօր քարոզիչներու
վրայ : Այսպէս չեն վախկոտութեան հա-
մար , ապա թէ ոչ զանոնք վախկոտնե-
րուն կարգը կը դասէի . ո՛չ , երկչոտ չեն ,
այլ ընականապէս թոյլ , անոյժ , եւ գրեթէ
անզգայ , բան մը զիրենք չի շարժեր , կամ
գոնէ բան մը չկայ , որ իրենց շարժումը

ցոյց տայ : Ահարկու ճշմարտութիւններն ալ այսպիսի քարոզիչներէ սիտիւիչ ճշմարտութեանց պէս կը ճառուին : Չեն կրնար աղբու կերպով հնչել իրենց խօսքերը , լեզուներն կը քաղցրացունէ եւ անուշութեամբ կ'առաջնորդէ անոնց մինչեւ պրակունքներուն վրայ , ուր կը մարին , եւ եթէ երբեմն քիչ մը աւելի զօրութեամբ բառերը հնչուին , անոնք ալ ամպիոնին տակը չիջած կը մեռնին , կը կրկնեմ այսպիսի քարոզիչներ չեն գիտեր իրենց խօսքերուն ազդեցութիւն մը տալ , չեն գիտեր պարզ եւ աղբու հնչման զօրութիւնը , որն որ մեծ դժբաղդութիւն մըն է , վամսդի չեն կրնար հասկնալ աղուոր հընչման եւ արտաբերութեան մը ունկնդրաց վրայ ըրած սքանչելի արդիւնքը :

Գործք եւ աղէկ ըսուածք , անաւասիկ քարոզութեան գլխաւոր արտաքին միջոցները , վարպետութեամբ զուրցուած Բոարիկուէզին մէկ երեսը , շատ աւելի ազդեցութիւն պիտոր ունենայ . քան թէ մեղկութեամբ եւ թուլութեամբ հնչուած Պուրտալուին եւ Մասիլիոնին ամենագեղեցիկ ճառերը : Ո՞հ որչափ քարոզիչներ կը գտնուին , որոնց հոս ըսածս շատ աղէկ կը յարմարի : Երկինք յաջողէին , որ այս դիտողութիւններս իրենց օգտակար ըլլային :

55. Քարոզներու նկատմամբ աղբարտութիւններս լմնցնելու վրայ ըլլալով , աս

ալ ըսեմ , որ քարոզին վերջը բոլոր սրտով Աստուծոյ խնդրելու է , որ պտուղը շատցունէ եւ բոլորն ալ իւր ամենամեծ փառացը եւ հոգեոց իրկութեանը վերածէ :

Ըսեմ նաեւ որ քարոզէն վերջը քարոզին վրայ խօսելէ զգուշանալու է , սնտի գովեստներ ճարելու ծածուկ դիտաւորութեամբ անարգելի եւ Յիսուսի պաշտօնէի մը վերջին աստիճանի անարժան ընդունայնութիւն : Եթէ քարոզիչ մը կրնայ իր անձին վրայ վկայել ընդունայն գովեստներ չը փնտռելու եթէ ինքը իրացունէ չուզեր խօսիլ , եթէ ոչ քարոզը լսող բանիբուն եկեղեցականի մը աղաչելու համար , որպէս զի իր կարծիքը զուրցէ պատշաճ դատած ազդարարութիւնները տալու համար , ստուգիւ ասիկայ շատ աղէկ բան մը կ'ըլլար : Որչափ պակասութիւններ կ'ընենք շարադրութեան մէջ ալ զուրցուածքի մէջ ալ , եւ զորոնք ամէնքը կը դիտեն , եւ միայն մենք չենք ճանչնար , ուստի աղաչենք մէկը , որ եղբայրսիրութեամբ զանոնք մեղի ցոյց տայ . եւ ջանանք այս մեղի տրուած աղբարարութեանց միջոցաւ զանոնք ուղղելու : Այս զմեզ կատարելագործելու հոգը միշտ աւելի արգասաւոր պիտոր ընէ սուրբ պաշտօնիս :

56. Քարոզ տալէն վերջը մեծապէս հրօսկեցէք վրանիդ որպէս զի վարմունքներովդ յետս չի կոչէք հրապարակաւ ուրիշ

ներու դուրցած այնչափ գեղեցիկ բանե-
րը : Երբեմն ծանր նեղութիւն զգացի
տեսակ մը քարոզիչներ տեսնելով , որոնք
քարոզի առեւն իրենց ունկնդիրներն հա-
ռաչելու եւ արցունքի շարժած ըլլալով ,
հապիւ թէ քարոզը լմնցած թեթեւ , կա-
տակող , եւ ցնդած . եւ ան ալ սեղանի
վրայ , ուր ներկայ էին եկեղեցւոյ մէջ
քարոզին ունկնդիրներէն , եւ սրտերնին
շարժած անձինքներէն շատերը : Ասիկայ
ակնածութեան եւ խոհեմութեան պակա-
տութիւն մըն է , որն որ , դժբաղդաբար
կրնայ հաւատացունել տալ , որ այս տեսակ
վարուող քարոզիչը ասանկ բացայայտ կեր-
պով ծանուցած ճշմարտութեանը վրայ ան-
ձամբ ի խոր թափանցած չըլլայ եւ այս ա-
մէն ինչ իրեն համար ուրիշ բան եղած
չըլլայ , եթէ ոչ հրապարակախօսութեան
դորձք մը : Հսկեցէ՛ք ուրեմն վրանիդ , եւ
այնպէս ըրէք , որ աւելի դորձքով , քան
թէ խօսքով ճարտարախօս ըլլաք :

Ապաշխարութիւն—Այս խորհրդոյս գե-
րագանցութիւնը — Նորին ամենամեծ հար-
կաւորութիւնը , — Որուն գործադրութիւ-
նը , օգտակար եւ արդիւնատու ընկերու հա-
մար քանի մը ծանուցումներ .

57. Եկեղեցականի մը համար դորձոց
դորձը՝ է ապաշխարութեան պաշտօնը :
Այս անսահմանաբար կարեւոր նպատա-
կին պէտք է ուղղէ բոլոր իւր դորձքերը ,
եթէ խոստովանութիւնը բոլոր իւր ե-
ռանդեան ջանքերուն վախճանը չէ . եթէ
բոլոր իւր հնարքները այս վերջին եւ հա-
մառօտ արդատեաց չեն դիմեր , ինքը յաղ-
թանակ պիտոր չի կանգնէ , երբէք պիտոր
չի կարենայ ըսել թէ յաղթեցի , եթէ ոչ
երբ տեսնելու ըլլայ զմեղաւորները , որոնք
իր ոտքերն իյնալով արտասոււթոր աչ-
քերով զինքը թախանձեն ու խնդրեն իր-
մէ այն թողութիւնը . որ մի միայն կրնայ
անոնց խռոված հոգւոյն վերադարձունել
զխաղաղութիւնը :

Ամպիրոնէն մենք բաղմութեան կը խօ-
սինք , եւ շատ անգամ ամբողջ ճառի մը
մէջ եւ ոչ խօսք մը կրնենք մասնաւորա-
բար այս կամ այն ունկնդրին վերաբե-
րեալ , բայց երբ անոնք կուգան զմեզ ա-
պաշխարութեան ատենանը գտնելու , ան
ատեն տեսարանը կը փոխուի , եւ ամե-

նեւին բառ մը չարտաբերուիր, որ յատկապէս անոր չի վերաբերի :

Ամպիրոնէն մենք ընդհանրապէս հողուոյն վերքերը կը ծանուցանենք, անոնց միայն անորոշ եւ հարեւանցի նայուածք մը կուտանք, իսկ ապաշխարութեան ատենին մէջ աչքերնուս առջին ներկայ ունինք այս վերքերը, անոնց խորութիւնը կը քննենք, թոյնը կը գտնենք, որոնց պէտք եղած անսխալ դեղը ի պատրաստի ունինք :

Ամպիրոնէն մենք մեր ճարտարախօսութեանց մէջէն միայն առ ի շեղ (կողմնակի) կը ցուցնենք զգժոխքը իր տանջանքներով, երկինքը իր յաւիտենական հրճուանօք : Իսկ ապաշխարութեան ատենին մէջ շատ աւելի մեծ գործք մը կը կատարենք ի վարձ մէկ խոստովանութեան մը դժոխքը գոցելով, երկինց դռները կը բանանք :

Հաւատքնիս ստէպ կենդանացունենք այս ծանր խորհրդածութիւններով, եւ միշտ աւելի եւս համոզուինք ապաշխարութեան ատենին մէջ ի գործ դրած պաշտօններուս վերջին աստիճանի կարեւորութեան վրայ :

58. Այս ընդարձակ նիւթին վրայօք այնչափ ծանուցումներ եւ յանձնարարութիւններ ունիմ ընելիք որ, վերջին աստիճանի շփոթութիւն մը կը զգամ ընտրութեան մէջ, որուն համար կը խնդրեմ եղբայրակիցներէս որ հոս ըսած քանի մը խօսքերովըս չի շատանան, այլ հող տանին կարդալու եւ դարձեալ կարդալու անթիւ-

եւ աղէկ առաջնորդ խոստովանահարց ըսուած գրքերը, զորոնք ապահով եմ, որ ունին ձեռքերնին, եւ միայն կը թախանձեմ որ մասնաւոր կարեւորութիւն մը տան այն խորհուրդին զոր այս թերթով կը համարձակիմ իրենց տալու :

59. Ամէն բանէ յառաջ կ'ապսպրեմ որ եռանդներուդ ամէն հնարքները թափէք զմեղաւորները զրգուելու եւ ստիպելու որ խոստովանանք ըլլան, միշտ զինուած զրոնուեցէք մեղքին դէմ, որն որ միայն խոստովանարանին մէջ կը մեռնի, եւ այն ատեն միայն զէնքերնիդ վար ձգեցէք, երբ մեղաւորը զղջացած ոտքերուդ առջին ծունկ չոքած ըլլայ :

Աղօթք կընէք . Աստուծմէ խնդրեցէ՛ք, որ զմեղաւորները դարձի բերելով ձեզի խաւրէ : Ա'աշխատի՛ք, միշտ զմեղաւորները դարձի բերելու, ուղիղ կամ անուղիղ նպատակաւ ըրէ՛ք . Ժողովրդապետութեան մէջ կը շրջագայի՞ք : Մեղաւորի մը այցելուութեան դացէ՛ք . եւ զանիկայ խոստովանարանը բերելու ժամադիր եղիք : Քարոզ կուտաք, ինչ որ ալ ըլլայ քարոզներուդ նիւթը, չմոռնաք այնպէս մը դարձնելու խօսքը, որ զմեղաւորները ի դարձ չարժեղով խոստովանարանը բերէ : Միթէ ասիկայ չէ՞ այն տեղը, ուր ամեն ճառ եւ ամեն խօսք պէտք է բերէ զսող մեղաւորները :

60. Ներեցէք ինձ յարգելի Եղբայրակից-

ներս, որ ձեզի հարցմունք մը ընեմ, Ախորժակով կ'աշխատի՞ք խոստովանութեան պաշտօնին համար: Այս աստուածային պաշտաման հոգւոց պատճառած անասանման բարեքնները տեսնելով սրտերնուդ մէջ բորբոքուած բաղձանք մը կը դգա՞ք ինքը զինքնիդ այս պաշտաման նուիրելու: Աերջապէս կրնա՞ք դուք ձեզի ըսել որ միայն Աստուծոյ փառաց եւ հոգւոց փրկութեան նպատակաւ, սաստիկ կը բողձաք աղաշխարհութեան ատեանը նստելու: Եթէ այս ամեն հարցմունքներուս ստորասական պատասխան մը կրնաք տալ, օրհնեցէ՛ք սիրելիներս սրտերուդ բոլոր յուզմամբը՝ օրհնեցէ՛ք զԱստուած, Ո՛հ, ո՞վ գիտէ թէ քանի հաղարարւոր մեղաւորներ Աստուծոյ հետ հաշտեցնելու համար կանչուած չ'ըլլաք:

Բայց եթէ չէք սիրեր այս պաշտօնը, մանաւանդ եթէ հակակրօութիւն մըն ալ կը դգաք, կարեկից ըլլալով չափազանց կը ցաւիմ ձեզի համար: Շատ աղէկ ըրած կ'ըլլայիք, եթէ կղերանոցին մէջ կոչումներուդ վրայ ուսմունք ըրած ատենիդ խոստովանահօրներուդ եւ մեծաւորներուդ յայտնած ըլլայիք, ինչ եւ իցէ. քննեցէ՛ք թէ ո՞ւսկից յառաջ կուգայ այսպիսի հակակրօութիւն մը:

Մի՛ գուցէ խղճահարութենէ պատճառած ըլլայ, կամ չափազանց վախէ մը այն, թէ եւ զարհուրելի պատասխանա-

տուութեան համար, որն որ պէտք է միշտ դուգակչիւ ըլլայ Յիսուսի Քրիստոսի անսահման դթութեան հետ, որն որ զմեզ այսպիսի ծանրաբեռն պաշտօնի մը դնելով. հարկաւ կը ճանչնար մեր թշուառութեան ու տկարութեան մեծութիւնը: Մէկդի ձգեցէ՛ք խղճահարութիւնները, եւ վստահ եղիք աստուածային բարութեան վրայ՝ որն որ ստուգիւ պիտոր չի դատապարտէ զձեզ այնպիսի պաշտօն մը վարելնուդ համար, զորն որ յանձն չառիք, եթէ ոչ միայն հոգիներ վրկելու համար: Բայց ո՛հ Աստուած իմ մի՛ գուցէ ասոր պատճառը դաղձութիւննիդ ըլլայ: Սուրբ քահանայները եռանդուն քարոզիչները, ստուգիւ առաքելական մարդիկ մեծ զուարճութեամբ օրեր եւ գիշերներ խոստովանարանին մէջ կ'անցունեն, արդեօք նոյնը կրնա՞յ ընել թեթեւ, ցնդած, աշխարհասէր, խաղ, խոռմե, խորթադարձ սեղաններ սիրող քահանայն: Ախորժակայ տեսակ քահանայի մը համար խոծառվանարանը մարտիրոսութիւն մըն է:

Որչա՞փ նեղութիւն կ'դգայ, Կրք իրեն ծանուցուի, որ մէկը իրեն կ'սպասէ խոստովանարանին քով: Կնչպիսի՞ շտապ խոստովանորդիքը շուտով ճամբելու, որպէս զի դըօսանքին, մտտի ընթերցմանց եւ խաղի ատենը չանցնի: Քօղ մը քաշենք այս թշուառութեանց վրայ:

Սհաւասիկ, ամենասիրելիք, ինչ որ

պէտք է քննենք Աստուծոյ առջին, որպէս զի տեսնենք թէ ո՞ւսկից յառաջ կուգայ ասանկ սուրբ եւ օգտակար պաշտօնի մը դէմ ունեցած հակակրօութիւննիդ : Գուցէ այս ալ ուրիշներուն նման փորձ մը ըլլայ՝ զոր Աստուած ձեզի կը խաւրէ, որպէս զի մեծագոյն ըլլայ արդիւնքներդ այս աստուածային պաշտօնը ի գործ դրած ատեննիդ, խնդրեցէ՛ք Աստուծմէ եւ ստէպ խնդրեցէ՛ք ազօթքներուդ մէջ սէր եւ խորժակ առ այս պաշտօնը :

61. Այս պաշտօնն յանձն առնելու վրայ եղող երիտասարդ քահանայից խորհուրդ կուտայի Յիսուսի եւ Ամենասուրբ կուսին սուրբ Սրտերուն ինօրեայ մը կատարելու . խոստովանահայրութեան պաշտօնը, զոր յանձն առած են սրբաբար եւ օգտակար կերպով ի գործ դնելու պատճառաւ հարկաւոր շնորհքները ընդունելու համար : Այս իննօրեայ ջերմեռանդութեան մէջ անգամ մը, կամ աւելի եւս պատարագին անարիւն զոհն ալ նոյն նպատակաւ նուիրելին շատ աղէկ բան մը պիտոր ըլլայ :

62. Խոստովանահայր մը մանաւանդ իր պաշտօնին սկիզբը, եւ ընդհանրապէս բոլոր իր կենաց ընթացքը յարատեւաբար պէտք է որ կարգայ զրարոյականը, մանաւանդ աւելի եւս գործնական մասը, այսինքն ապաշխարութեան, տասնաբանեայ պատուիրանաց, արդարութեան, դաշանց եւ խորհրդոց գլուխները, եւ հատուած-

ները, նմանապէս եւ կարողալու եւ ստէպ քաղուածք ընելու է ապաշխարութեան սուրբ խորհուրդը օգտիւ ի գործ դնելու եղանակին վրայ գրուած լաւագոյն ճառերը . վերջապէս պէտք է որ տեղեկութիւն ստանայ սիւնհոգոսական օրինաց, եւ վերապահեալ ղէպքերու, եւ իրաւասութեան վերաբերեալ թեմական վճիռներու : Իսկ ղէպքերը լուծելու համար կանոն մը բռնելու սկզբանց նկատմամբ, առանց կողմնասիրութեան, ծանր եւ ընդհանրապէս ընդունուած ու յարգուած հեղինակներուն հետ պէտք է խորհրդակցի, մանաւանդ անոնց հետ, որոնք որ սովորաբար թոյլ կամ չափազանց խիստ ըլլալու համբաւէ ազատ են :

63. Վերը ըսի որ շատ աղէկ բան է խոստովանութեան պաշտաման մեծ սէր մը ունենալ, ասիկայ բաւական չէ, հարկ է նաեւ զժողովուրդը հաւանեցունել եւ համոզել, որ մենք այնպէս կը սիրենք զայն որ՝ թէեւ չափազանց աշխատալի, այսուամենայնիւ մեզի համար ամենէն աւելի զուարճալի ժամերը անոնք են, զորոնք ապաշխարութեան ատեանը կ'անցունենք :

Ամեն կերպիւ հոգ տանինք գտնուած տեղերնիս այս թանկագին համբաւը ստանալու : Եթէ մեր վրայօք այսպէս մտածեն, մեղաւորները ոչ միայն առանց զմեզ ձանձրացունելու վախի, այլ մանաւանդ թէ հաճութիւն մը պատճառելու ստու-

գութեամբ կուգան . բայց եթէ ընդհա-
կառակն գիտնան , որ մենք չենք սիրեր
այս պաշտօնը ու բռնի եւ հակակրօթեամբ
կ'երթանք խոստովանարանը , այն ատենը
մեղաւորները վախով եւ ակնածութեամբ
կուգան զմեզ գտնելու , եւ շատերն , որ
արդէն պատշաճ տրամադրութիւն մը չու-
նէին իրենց ծանր եկած որոշումը ընելու ,
վերջապէս դարձերնին անորոշ ժամանակի
կը թողուն :

Ստուգիւ ողբալի դժբաղդութիւն մը ,
որուն կրնանք պատասխանատու ըլլալ
Սատուծոյ առջին : Ըսե՛նք ուրեմն , ըսե՛նք
ամէն տեղ եւ միշտ է հրապարակաւ եւ է պոռոչ
որ , մենք պատրաստ ենք մեղաւորներուն
ճառայութեանը համար , , ըսե՛նք որ մեզի
համար անոնցմով խոստովանարանը շրջա-
պատած տեսնելէն մեծագոյն զուարճու-
թիւն մը չըլլար , եւ թէ մեծ նեղութիւն
մը պիտոր զգանք եթէ գիտնանք որ իրենք
մեր պաշտաման օգնութիւնը խնդրած ա-
տենն զմեզ կամ յոգնեցունելու եւ կամ
ձանձրացունելու վախը կ'ունենան :

Գալու ատեննին գիրենք ուրախութեամբ
ընդունինք , եւ եթէ ո՛ր եւ իցէ կերպիւ-
անկարելիութիւն մը չի կայ ըսե՛նք անոնց ,
եթէ օրինաւոր պատճառ մը զմեզ ուրիշ
տեղ կանչելու ըլլայ , գիրենք այն վայր-
կենին գոհ ընել չի կրնալնուս ցաւը յայտ-
նենք իրենց , եւ գիրենք նորէն ընդունելու
պատշաճ ժամանակը նշանակենք : Այսպի-

սի առիթներու մէջ ամեն տեսակ խոստու-
թենէ , ցասկոտութենէ եւ դժկամակութենէ
զդուշանանք :

64. Այսու ամենայնիւ շատ յարմար է
խոստովանարանին մէջ անցունելու համար
որոշուած ժամանակ մը ունենալ . այսօր
այս ինչ ժամուն , վաղը ուրիշ ատեն մը
երթալը մեծ անկարգութիւն մըն է . խոս-
տովանորդիք չը գիտնալով թէ երբ զխոս-
տովանահայրը կրնան գտնել , եւ պարասպ
տեղ գնացած ըլլալուն վախը ունենալով ,
շատ անգամ ալ այս խորհրդոյն մօտենալը
զանց կ'ընեն :

Ժամը որոշելու նկատմամբ խոստովա-
նահայրը միայն իւր հանգիստը գիտելու-
չէ . մանաւանդ պէտք է վնասէ թէ ժո-
ղովրդեան համար ո՛ր ժամը աւելի յարմար
է : Որչափ արհեստաւորներ , ծառաներ եւ
ուրիշ պաշտօնի մէջ գտնուած մարդիկ
կան , որոնք միայն որոշուած ատեններ
կրնան իրեն երթալ , եւ այս որոշուած ա-
տենն ալ իրենք չեն կրնար փոխել : Թէ որ
երբեմն վիճակներուդ վերաբերեալ ծանր
գործք մը կամ պաշտօն մը արգելք ըլլայ
սովորական ատեն խոստովանարանը եր-
թալու , հոգ տարէք կանխաւ խոստովա-
նորդոց ծանուցանելու , որպէս զի պա-
րասպ տեղը չսպասեն :

65. Որչափ ալ որ մէկը խոստովանարանը
նստելու համար որոշած ժամերը ունենայ ,
եւ ամէնքին ալ ծանօթ ըլլայ , այսու ա-

մենայնիւ պատշաճ չէ որ մերժուին ա-
նոնք, որ օրուան մէջ ուրիշ ատեն մը ու-
ղեն զինքը տեսնել : Ամեն կանոն իր բա-
ցառութիւնն ունի : Ինչ տեսակ կ'ուղէ ըւ-
լայ մեղաւոր մը այսպիսի շնորհաց այնչափ
աւելի արժանի է որչափ որ աւելի երկար
կ'ըլլայ իւր վերջին խոստովանութեան մի-
ջոցը, մանաւանդ եթէ պատրաստ ալ ըւ-
լայ նոյն վայրկենին մէջ խոստովանելու :
Հիւանդներ, ծերեր, ծննդականներ, եր-
կար ճանապարհորդութիւն ընելու պար-
տաւորուած անձինք, եւ ուրիշ մասնաւոր
պարագաներու մէջ գտնուած շատերը ի-
րաւունք ունին ընդհանուր կանոնէն տնօ-
րինուելու :

66. Չափազանց կարեւոր է որ խոստո-
վանարանը երթալու ատեն խոստովանա-
հայրը մէկդի ձգէ կանխաւ ունեցած դրաղ-
մանց հոգը : Եթէ մէկը խղճի անհանգըս-
տութիւն մը ունի, եւ կամ սկսած գործ
մը որուն վրայ արտաքոյ կարգի եռան-
դեամբ կ'ըբաղի, եւ կամ միտքը դրած ըւ-
լայ բարեկամին մէկուն այցելութիւն մը
եւ կամ զուարճութեան համար զբօսանք
մը ընելու . մէկ խօսքով, եթէ մէկը զին-
քը գրաւող եւ կամ ուշադրութիւնը ցը-
րուեցնող գործ մը ունենայ, եւ կամ այն-
պիսի բան մը, յորմէ ստիպուած բաղձայ
որ խոստովանարանին մէջ շատ երկար ա-
տեն չի մնայ . այս չար արամադրութիւ-
նը, որուն մէջ կը գտնուի մէկը ամեն

խոստովանութեան ատեն ալ պիտոր զգա-
ցուի, ուստի եւ շատ մը հարցուփորձ պի-
տոր զանց առնուի, մեղքերուն ամբաս-
տանութիւնը շտապով պիտոր ըլլայ, յոր-
դորակները պիտոր համառօտին, եւ պա-
ղութեամբ, ցամաքութեամբ, սրտնեղու-
թեամբ եւ դժկամակելով պիտոր լսէ ըզ-
խոստովանանքը : Եւ երբ տեսնուի որ
ուրիշ խոստովանորդիք կուզան, այս սե-
ւամաղձը կ'աւելնայ, ուսկից յառաջ կու-
զան շատ եւ ծանր անպատեհութիւններ
կաղաչել որ ամենեւին չի մոռնաք այս
խորհրդածութիւնը :

67. Մէկը խոստովանարանը երթալու
ստիպուած ըլլալով, պէտք է որ քիչ մը
ատեն խորանին առջեւ կենայ, խորին ամ-
փոյիմամբ պատրաստական աղօթքը ընելու
համար : Շատերը զանց կ'ընեն այս օգտա-
կար աղօթքը, եւ կամ անանկ ցնորմամբ
ու կանխադրաւած մտքով կ'ընեն, որ ի-
րենց համար ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ կամ
ունակութիւն մը, եւ կամ ընդունայն ա-
բարողութիւն մը : Այսու ամենայնիւ ըս-
տոյդ է որ խոստովանորդուոյ մեծ շինու-
թիւն պիտոր պատճառէր տեսնելը որ խոս-
տովանահայրերին իրենց ունկնդրութիւն
չի տուած քանի մը սիրալիր վայրկեաններ
անցունէր Յիսուսի Քրիստոսի հետ :

Նամնապէս եւ խոստովանարանը եր-
թալու ատեն մեծ պարկեշտութեամբ եր-
թալու է առանց դանալէժ քայլերու :

որն որ նշան պիտոր ըլլայ գործքը չուտով մը լինցունելու բաղձանաց ։ Ամենեւին նայուածք չի ձգուի խոստովանորդւոյն վրայ, մանաւանդ անոնց որ խոստովանարանին աւելի մօտ են, եւ անձանց նկատմամբ ալ ո՛չ նախադասութիւն ըլլայ եւ ո՛չ ալ նախամեծար ընդունելութիւն, մանաւանդ հարուստներու եւ օրիորդաց համար ։

68. Խոստովանահայրը մեծապէս զգուշանալու է դասաշխարհորդները իւր խոստովանարանին չի կապելու . այլ ընդարձակ իշխանութիւն տալու է անոնց ուրիշ խոստովանահօր դիմելու եւ խոստովանելու քանի անգամ որ պէտք ըլլայ ։ Ընդունելի բան չէ ոմանց մէկ խոստովանահօրմէ ուրիշի դիմելը . չար իրենց համար, եթէ իրենց տրուած ազատութիւնը չարաչար կը գործածեն, բայց չարագոյն եւ կամ հազարիցս աւելի չար թէ՛ իրենց եւ թէ՛ մեղի համար, եթէ բռնութեամբ զիրենք մեր խոստովանարանին կապենք, եւ կամ թէ այս պատճառաւ ստիպէինք զիրենք առ ահի հազար սրբապղծութիւններ գործելու ։

Ըստ իմ կարծեացս, այն խոստովանահօր կուրութենէն աւելի ողբալին չըկայ, որն որ ինչպէս շատ անգամ կը հանդիպի, այնպէս կը համոզուի որ խոստովանորդիք առանց վախու եւ ակնածութեան ամեն պակասութիւննին խոստովանին, ուստի

եւ կ'արգելուն որ ուրիշ խոստովանահօր դիմեն . եւ ուրիշի գացած ատեննին պատիժ կ'սպառնան, եւ իրօք ալ մէկ կամ երկու անգամ ուրիշի դիմած ըլլալին իմանալով պաղութեամբ ընդունելէն զատ, երբեմն ալ ծանր յանդիմանութիւններ կուտան ։

Ես կը բողոքեմ . եւ ընթերցողներէս կը խնդրեմ որ հաւատան ինձ որ ամեն ըսած բառերս աստուածաբանօրէն կշռած այնպէս կ'արտաբերեմ ։ Եթէ խոստովանահայր մը այս պակասութիւնը, եւ անոր ծանր հետեւութիւններուն վերահասու ըլլալով չուզէր ուղղուիլ, եւ շարունակէր յայտնի ցուցունելու որ մեծ ցաւ պիտի զգար, եթէ խոստովանորդիք կերպով մը զինքը թողուին ։ Եւ եթէ ասիկայ սոսկ անգամ մը կամ երկու անգամ պատահէր, եւ այսպէս գերութեան մէջ պահէր իւր խոստովանորդիքը, ես զինքը չէի արձակեր ։

Նոյն ինքն ալ այսպէս խօսելու էր մի եւ նոյն պարագայից մէջ գտնուողներուն վրայ, եթէ ինքն ալ տեսնէր առաքելութիւն* ընտղներուն ամեն օր տեսածը .

* Առաքելութիւն կ'ըսուի այն սքանչելի և օգտաւէտ սովորութիւնը որ Եւրոպիոյ գրեթէ ամէն կողմը տարածուած է, այսինքն քանի մը հոգելից և եռանդուն ֆահանայից ընկերութիւնը, որոնք թեմական եպիսկոպոսաց հաւա-

այսինքն եթէ տեսնէր շատ մը հոգիներ , որոնք ծանր մեղքերը սովորական խոստովանահարց խոստովանելու չը համարձակելու սրբապղծութեան վիճակի մէջ կը գրտնուէին : Ողորմելի՛ հոգիներ . որչափ փոյթեալու զուգործեամբ առաքելութենէ օգուտ կը քաղեն իրենց խղճմտանքը կարգի դրնելու , եւ հոգիներուն խաղաղութիւնը կրկին ձեռք բերելու , որուն քաղցրութենէն երկար ժամանակներէ ի վեր դըրկուած էին :

Ո՛վ դուք , որ այս տողերը կը կարդաք , ո՛վ դուք Յիսուսի Քրիստոսի Քահանայք . ո՛վ որ ալ ըլլաք , լսեցէ՛ք : Եթէ խոստովանորդուոց բազմութիւն մը ունիք . մա-

նութեամբ և հրաւիրանօք թեմերու մէջ քաղաքներ , աւաններ , և գիւղեր չըջագայելով , գացած տեղերնին տասը տասըն եւ հինգ օր , ըստ պահանջման պարագայից , կանգ կ'առնեն , և այս միջոցիս ոմանք ընդհանուրութօրեայ կրթութիւն կուտան , ոմանք քարոզութեան կ'ըջաղին ոմանք ժողովրդեան խոստովանութիւնները կը լսեն , ոմանք ալ տղայոց քրիստոնէական վարդապետութիւնը մեկնելու կը պարապին . թափօրներ կը կազմեն , հրապարակական աղօթքներ կ'ընեն , ամէն անգամուն հոգեւոր առատ պտուղներ քաղելով առաքելութիւնը բաժնի տեղերնին :

նաւանդ եթէ ջերմեռանդ ու երկիւղած անձինքներ են , հաստատ գիացէ՛ք , որ ասոնց մէջ ոմանք կրնան սրբապղծութեան մէջ դանուիլ մանաւանդ եթէ գիտնան որ դուք ո՛չ միայն չէք ուղեր որ անոնք ուրիշ խոստովանահօր դիմեն , այլ նաեւ քիչ մըն ալ խիստ էք խոստովանանքներուդ մէջ :

Ըսածս յարգելի հեղինակութեամբ մը կ'ուզեմ հաստատել : Ահաւասիկ այս նիւթիս նկատմամբ Սուրբ Լիդուորիին վարդապետութիւնը :

— Եթէ առաքելութենէ ուրիշ օգուտ մը չի քաղուէր եթէ ո՛չ այս միայն որ դարման տարուէր այնչափ սրբապղծ խոստովանութեանց , որ թէ՛ արք եւ թէ՛ կանայք կ'ընեն ամօթխածութեան համար մեղքերնին պահելով , եւ մանաւանդ կանանց , որոնք աւելի ամօթխած կ'ըլլան , միայն այս պատճառը բաւական էր առաքելութեան գործադրութեան մեծ փափազ մը ունենալու : Այս վատ խոստովանութեանց մեծ աւերը աւելի փոքր հասարակութեանց մէջ ստէպ կը պատահի , ուր խոստովանահարք սակաւաթիւ են , եւ որովհետեւ կամ զգաւական ու ծանօթ են , եւ կամ գոնէ երկրացի են , որ միշտ մէկգմէկ կը տեսնեն , խոստովանորդէք մեղքերնին կը պահեն . եւ բոլոր կեանքերնին սրբապղծութեան մէջ կ'անցողենն թշուառութիւննին խոստովանահօր յայտնելու համար կրած ամօթ-

խածութեան պատճառաւ : Շատերը նոյն իսկ մահուան կէտին ալ չեն համարձակիր լուծթիւնը ընդհատելու եւ թշուառութիւննին յայտնելու : Ուստի ասիկայ առաքելութենէ քաղուած ամենամեծ պտուղներէն մէկն է, այսինքն դարման տանիլ այնչափ չար խոստովանութիւններու . որովհետեւ առաքելութեան ատեն խոստովանորդիք գիտնալով, որ այն խոստովանահայրերը օտար են եւ զիրենք չեն ճանչնար, ու քանի մը օրէն ալ պիտոր հեռանան, եւ ա'լ ամենեւին զիրենք պիտոր չի տեսնեն . եւ միւս կողմանէ ալ քարոզներէն սարսափած ըլլալով, մեծ դիւրութեամբ կը թափեն պահուած այնչափ մեղքերուն թոյնը : — (1)

Ասկէց կը հետեւցունեմ որ յայսմ մասին խոստովանորդւոյ լիուլի ազատութիւն տալու է, սակայ կրկնելէ ալ գոհ չըլլալով, աւելի յաճախ խոստովանողներն ալ աղքատութեամբ գրգռենք որ, երբեմն երբեմն, եւ կամ գոնէ տարին անգամ մը ուրիշ քահանայի խոստովանին : Եւ եթէ չուզէին այս ազատութենէն ալ օգուտ քաղել, եւ եթէ այս մեր յորդորանացը դէմ դնէին, այսու ամենայնիւ այսպիսի վարմունքի մէջ միշտ ամենամեծ օգուտ մը պիտոր տեսնուէր, այսինքն յայտնել որ մենք ոչ միայն ուրիշի խոստովանանք ը-

(1) Լիգուորի Լուսին Բ. — Կորնթի Եպիսկոպոս թէ — 11 :

լախներուն համար չենք ցաւիր, այլ մանաւանդ թէ իրենք այլոց խոստովանանք ըլլալով ալ մեր հաճոյքը կը կատարեն : Ասիկայ բաւական է խոստովանորդւոյ պէտք եղած խղճի ազատութիւնը տալու համար : Այս յօդուածին վրայ երկարօրէն խօսեցայ, բայց չեմ զըջար, այս խորհրդածութեանը չափազանց կարեւոր ըլլալուն համար :

69. Նոր խոստովանորդի մը ձեզի ներկայացածին պէս, իբրեւ հին խոստովանորդի մի' ընդունելք : Գուցէ ձեզի չի ներկայացած քիչ մը վարանած ըլլայ, գուցէ չափէն աւելի երկչոտ ըլլալով վախնայ պաղութեամբ ընդունուելու :

Տեսնելով որ ասիկայ առաջին անգամ ներկայացող մէկն է, խոստովանութիւնը չսկսած սիրալիր եւ հպարդորով խօսքերով բոլոր վստահութիւնը ձեզի գրաւելու ջանացէ՛ք : Խոստովանելու լմնացածին պէս ըսէ՛ք որ չի վախնայ, այլ մտածէ որ հօր մը կը խօսի : — Ստուգիւ, ըսէ՛ք իրենց, դուք ալ այն խոստովանորդւոյ նման, որոնք առաջին անգամ խոստովանահօր մը կը ներկայանան, քիչ մը երկիրւղ ու նեղութիւն կ'զգար, չի գիտնալով թէ ինչպէս պիտոր վարուինք մէկզմէկու հետ . բայց հանգիստ եղիք եւ մի' խոսովիք, կարելի եղածին չափ իմ կողմանէս պիտոր օգնեմ աղէկ խոստովանութիւն մը ընելու համար, եւ ապահով եմ որ Աստուծոյ օգնութեամբ հողինիդ խաղաղ վիճակի մէջ դնեմ : —

Այսպիսի անուշ խօսքերով խոստովանորդին կը պատրաստուի առանց վախու եւ նեղութեան խոստովանելու, որն որ էականապէս կարեւոր է :

Նոյնպէս շատ աղուոր բան կ'ըլլար այս տեսակ յառաջաբանէ մը վերջը, եւ խոստովանորդւոյն իր մեղքերը ամբաստանելէն յառաջ, եթէ նոր խոստովանորդւոյ մը ըսուէր որ եթէ անձանց խոստովանութեանց վրայօք օրտին մէջ տագնապ մը ունի, աւելի աղէկ կ'ըլլար որ անմեն բանէ յառաջ զանոնք յայտնէ : — Հաւատացէ՛ք, կրնաք ըսել, եթէ անցելոյն վրայ անհանդատութիւն մը ունիք, անշուշտ կրնաք ինձ ըսել . ես կ'ուզեմ ձեզի օգնել Աստուծոյ հետ հաշիւներդ կարգի դնելու, եւ հոս միայն այս բանիս համար նստեր եմ : Արեւմտեան անցելոյն վրայ զձեզ խոտովող բան մը ունի՞ք : Տեսնենք : — Ես կարծեմ որ այս եղանակը շատ հանձարեղ բան մը ըլլայ, եւ եթէ ըստ պատշաճի ի գործ դրուի շատ աղուոր արդիւնք մը պիտոր ունենայ :

70. Կան խոստովանահարք, մանաւանդ երիտասարդներ, որոնք ամենքն ընդհանրական խոստովանութիւն կը պահանջեն, ասիկայ դեղձուժ մըն է . ընդհակառակն կան ուրիշներ ալ, եւ ասոնք երիտասարդ չեն . որոնք երբէք ընդհանրական խոստովանանք չեն ուզեր, աս ալ ուրիշ զեղձուժ մըն է, ստոյգ ըլլալով որ ընդհանրա-

կան խոստովանանքը ստէպ հարկաւոր է կամ գոնէ շատ օգտակար :

Ես կը մտածեմ որ երբ ազաշխարող մը ընդհանրական խոստովանանք ըլլալու յայտնի բաղձանք մը ցոյց կուտայ, պէտք է զանիկայ գոհ ընել եթէ խղճահար անձ մը չէ, եւ կամ թէ միայն հաճոյից արդիւնք մը չըլլայ այս բաղձանքը, եւ կամ առանց օրինաւոր պատճառի չուղէ, երբ կը տեսնուի որ այսպիսի խոստովանութիւն մը փաստակար չէ, աղէկ է որ ի գործ դրուի : Երբեմն միջին ճամբայ մը կը բռնուի իւրը համառօտելու համար, անցած կենաց ամբողջութեան վրայ հարցուփորձ մը կընեն, եւ կամ որոշուած ատենէ մը սկսելով քանի մը տարուան վրայ տեսութիւն մը կընեն : Ներքէն ինձ ընթերցողք, այս ամենը ուրիշ բան չէ, եթէ ո՛չ այնպիսի սպեղանի մը որ ո՛չ զխոստովանորդին կըրնայ գոհ ընել, եւ ո՛չ ալ զխոստովանահարը, զրեթէ ընդհանրական խոստովանանքի մը հարկաւոր եղածին չափ ատեն կը կորսուի : Յետ այնորիկ, երբ մէկը կը կարծէ որ խոստովանութեան վերջը հասած ըլլայ, կը հանդիպի որ այս թէ եւ անկատար տեսութիւնը այնպիսի բաներ գտած ըլլայ, որոնք կարգաւորեալ ընդհանրական խոստովանանք մը կը պահանջեն, ի գործնականին խորհուրդ կուտամ այս յօդուածին մէջ տուած ծանուցմանս հետեւելու :

71. Մասնաւորապէս կը խնդրուի խոստովանահարցմէ որ եկեղեցական օրինաց դէմ յանցաւոր գտնուողներու շատ ներողամիտ չըլլան, եթէ մեր օրերը ողբալի բան մը կայ այս է, որ այս օրէնքին նրկատմամբ այնպէս կը վարուին, իբրեւ թէ ամենեւին եղած չըլլային, եւ կամ իբրեւ թէ պարզ խորհուրդներ ըլլային եւ ո՛չ պատուիրան: Ո՛րչափ մարդիկ իրենք զիրենք կը տնօրինեն առանց պատճառի ալ որն որ Աստուծոյ առջին քննելով կարող ըլլայ ծանր ըսուիլ: Ո՛րչափ խոստովանահարք ալ այսպիսի մտտի պատճառներով գոհ կ'ըլլան, եւ աչք կը գոցեն այնպիսի օրինազանցութեանց վրայ զորոնք երբեմն կրնային արգելուլ:

Ստէպ եղանակին մէջ անուշ, եւ սկզբբանց մէջ խստութեամբ կրնան ընդունուիլ այնպիսի բաներ, զորոնք շատ մը խոստովանահարք չէին համարձակեր պահանջելու իրենց խոստովանորդուցմէ: Փորձե՛ն ի գործ դնելու հոս իրենց ըրած յանձնարարութիւնս, եւ պիտոր տեսնեն որ այս փորձը միշտ անպտուղ չի մնար:

72. Կը գտնուին մոլար խղճի տէր խոստովանորդիք, որոնք երբեմն մեծ խղճահարութիւն ցոյց կուտան ամենաթեթեւ պակասութեանց վրայ, եւ անխռով ամենածանր յանցանքներ կը գործեն: Ստիպուած ենք ըսելու. ո՞վ է որ երբեմն զխոստովանորդիքը այս ողբալի տգիտութեան

մէջ կը պահէ: Խոստովանահայրը, փոխանակ զխիղճը քննելու, զայն կը լիզեն, կ'ընդունին ինչ որ իրենց կը տրուի, առանց մեկնութիւն մը պահանջելու՝ երբէք չեն խրատէր, բան մը չեն մեկնէր, ըստ այնմ ալ խոստովանորդուց վրայ կ'աճի կուրութիւնը, եւ խղճի չար վիճակը:

Որչա՛փներ կան, զորօրինակ, որ խոստովանութեան մէջ կ'ամբաստանեն առանց միւս մեղքերէն աւելի կարեւորութիւն մը տալու մէկ կամ երկու անգամ անձի մը վրայ չար խօսած ըլլալին, այս ամբաստանութիւնը ազօթքի մէջ մտաց ցընորման եւ թեթեւ անհամբերութեանց մէջ խօթուած է: Ունակացեալ եւ անմտադիր խոստովանահայր մը ամենը մէկէն մտիկ կ'ընէ այս մեղքերը, եւ շուտով ամբաստանութեան վերջ տալով երկու խօսքով ալ յորդոր մը կ'ընէ, եւ ասպաշխարանքը դնելով արձակումը կուտայ:

Բայց եթէ այս խոստովանորդին արտաքոյ կարգի պատահմամբ արթուն եւ զգաստ խոստովանահօր մը հանդիպելով, վերոյիշեալ խոստովանութիւնը անոր ալ ընէ, այս խոստովանահայրը զիտնալով որ շատ անգամ մահու չափ կը մեղանչուի սիրոյ դէմ, գոհ չըլլար այս պարզ ամբաստանութեան թէ — երկու կամ երեք անգամ չար խօսեցայ ընկերէս դէմ, — այլ պիտոր ուզէ զիտնալ թէ այս եղած բանբասանքը մի դուցէ ծանր ըլլայ, եւ շատ

անգամ կը գտնէ որ իրօք այնպէս է : Աւելի եւս , չարախօսութեան տեղ զրպարտութիւն մը պիտոր գտնէ : Եւր խուղարկութիւնները յառաջ տանելով պիտոր տեսնէ որ այս մեղքը ունակութիւն մըն է , եւ երկար ատենէ ի վեր արմատացած ունակութիւն մը : Եւ եթէ ուզէ այսպիսի մեղքերու ծանրութիւնը խոստովանորդւոյն հասկըցունել . անիկայ , անհաւատալի՛ բան , պաղութեամբ կը պատասխանէ թէ չի կրնար այնպէս ըլլալ ինչպէս որ հաւատացունել կ'ուզէ այս նոր խոստովանահայրը . ըստ որում սովորական խոստովանահայրը՝ երբէք ծանր կարեւորութիւն տուած չէ :

Այսպիսի խոստովանորդի մը սխալմունքէ ազատելու եւ զանիկայ լուսաւորելու համար , շատ անգամ աղէկ կ'ըլլայ անոր ընդհանուր քննութիւն մը ընել , եւ մասնաւորապէս ամենայն զգուշութեամբ անոր նայուածքը այն յանցանքներուն վրայ ձգել տալ , որոց վրայ որ սարսափ մը զգացունել կ'ուզուի , եւ աւելի եւս համոզելու համար , ըսելով որ միայն եւ մասնաւորապէս այս յանցանքներուն համար է որ իրմէ ընդհանրական խոստովանանք կը պահանջուի , ասանկով այս կէտին վրայ հրաւիրելով անոր ուշադրութիւնը , կանխելով կ'արգելու նոր մեղքերու ամբոխ մը , եւ ունակութիւննին կը քննէ :

73. Վերջին աստիճանի անուշ հեղու-

թիւն գործածուի ամենուն հետ : Ամենուն հետ կ'ըսեմ . վասն զի արդէն անուշութիւն ցոյց կը արուի ոմանց , որոնք , ինչպէս կ'ըսեն , ընտանեաց Բենիլամիներն են , բայց ընդհակառակն ուրիշ որչափներու զգուանք եւ պաղութիւն պահուած կ'ըլլայ , եւ երբեմն այ դառն եւ բարձրաձայն յանդիմանութիւններ , այն աստիճան որ խոստովանարանին բողոքտիքը գտնուող խոստովանորդիք ստիպուած են անկէց հեռանալու խոստովանահօր ըսածները չի լսելու համար : Եւ այսպիսի ալէկոծութեան աղմուկը լսողներէն ո՞րը կրնայ ըսել որ այն շիթութիւն հանողը Յիսուսի Քրիստոսի Տեղապահը ըլլայ խաղաղութեան եւ գթութեան ատենին մէջ :

Աղէ՞ , որչափ շուտ մոռցաւ այս խիստ դատաւորը որ իր առջին ծունկ չոքած ողորմելի անատակ որդին՝ Հօր քաղցր տիտղոսով զինքը ողջունեց , եւ խոնարհած գլխով ըսաւ իրենս — Հայր իմ՝ օրհնէ՛ զիս , վասն զի մեզա՛յ :

Ձգուչանանք , այո՞ զգուչանանք ամենայն ուշադրութեամբ մեր խոտութիւններով զխոստովանորդիներս գայթակղեցունելէ , եւ հող տանինք բերաննին չը դոցելու , երբ հարկ է որ բանան խղճմտանքներու վրայ զարհուրելի կերպով բեռնաւորուած ծանր մեղքերը խոստովանելու համար :

Թէ որ բնականապէս ցաւկոտ բնութեան

տէր էք , կրկնապատիկ ուշադրութեամբ հսկեցէ՛ք վրանսիդ ապաշխարութեան ատենին մէջ , ուր չի նստած ամենասուրբ կուսին Մարեմայ միջնորդութեամբ՝ թախանձանօք խնդրեցէ՛ք Յիսուսէն պատշաճ համբերութիւնը եւ հեղութիւնը :

74. Ըսի որ հօտին բոլոր ոչխարներուն դէմ խստութիւն չի գործածուիր , այլ տնօրինուածներ կը գտնուին , որոց համար հովիւը պահած է մեծագոյն սիրոյ շնորհքը : Ասիկայ այնպիսի կէտ մըն է , որուն վրայ չենք կրնար ըստ բաւականի հսկել : Երբէք չի գործածէք եւ ո՛չ ջերմեռանդական յորդորներու մէջ ալ այն ազգու եւ զօրաւոր խօսքերը , որոնք բնականապէս չափէն աւելի տարածուած նախանձէ շարժած անձի մը պոկունքներուն վրայ կը ներկայանան . մանաւանդ երբ այլասեռ անձի հետ կը խօսուի , աւելի եւս եթէ երիտասարդ մէկը ըլլայ , երբ անոր փրկութեան համար աշխատելու չափէն աւելի եռանդ մը կ'զգացուի . եռանդ , որ ուրիշ շատերուն համար չի զգացուիր , մի՛ վրատահիք , զգուշացէ՛ք այս եռանդեան աշխոյժէն . պաղ մոխիր ցանեցէ՛ք այս կրակին վրայ , որն որ թէեւ ծածկուած , այսու ամենայնիւ չի կրնար մաքուր ըլլալ , զգուշացէ՛ք այս սիրոյ եւ խնամոց զգայուն ցոյցերէ , որոնք ուրիշ բանի չեն ծառայեր , մանաւանդ թէ կրնան վտանգաւոր ալ ըլլալ , որն՝ որ շատ աւելի աղէկ

Ո՛չ միայն խօսքերնուդ , այլ նաեւ նաշուածքներուդ վրայ ալ հսկեցէ՛ք , ոմանց խոստովանութիւնը լսելու ատենսիդ չը տեսնող աչք ունենալու էք : Ես «Սուրբ Քահանայ» գրքին մէջ խորհուրդ տուի որ խոստովանահարք խոստովանութիւն լսած ատենին սովորաբար ձեռքերնին փոքրիկ խաչելութիւն մը ունենան , զոր յոդնածութեան , սրտնեղութեան , եւ կամ փորձութեան ատեն համբուրեն . եթէ փորձութիւնը յանդգնի վրանին յարձակելու այն սուրբ տեղը . նմանապէս համբուրելու են ոմանց խոստովանութիւնը լսուած ատեն , եւ մինչև այս խոստովանութեանց վերջերը աղէկ կ'ըլլայ որ աչքերնին Աստուածային Փրկչին երկըրպագելի վէրքերուն վրայ սեւեռած պահեն (1) : Ո՛հ , այո՛ այո՛ արթնութիւն եւ պարկեշտ պահպանութիւն ունեցող անձը հարկաւ դո՛հ եւ երջանիկ կ'ելլէ խոստովանարանէն :

75. Աղէկ բան չէ կանանց խոստովանութիւնը երկարցունել մանաւանդ եթէ երիտասարդ ըլլան , իրաւցունէ ողբալի բան պիտոր ըլլար , եթէ առիթ տալիք նշանակելու որ շատ աւելի երկար ժամանակ կը գործածէք օրիորդաց , քան թէ ուրիշներու համար : Չարութիւնը միշտ պիտոր սրէ իւր նետերը այն բարձ համբաւին վտանգովը զոր ամեն խոստովանարանէն

(1) Սուրբ Քահանայ երէս 319 .

վանահայր պարտաւոր է կատարելապէս անարատ պահելու :

Դժբաղդարար երեւմն կը պատահի որ երիտասարդ եւ խղճահար ապաշխարողներու հանդիպիք, որոց խոստովանութիւնները հետեւաբար սովորական ապաշխարողներուն խոստովանութիւնէն աւելի երկար կ'ըլլան : Եթէ այս խղճահարը ընդհանրապէս անանկ ճանչցուած ըլլար, մեծ անպատեհութիւն մը յառաջ չէր դար, միայն թէ սպասողներուն ձանձրութեան պատճառ պիտոր ըլլար . բայց եթէ իբրեւ խղճահար զիտցուած չըլլար, ան ատենը իրը շատ տարբեր պիտոր ըլլար . ասանկ դէպքի մէջ խորհուրդ կուտամ խոստովանութիւնը կարելի եղածին չափ կարճեցունելու (թէպէտեւ մեծ քաղցրութեամբ), եւ երեւմն ալ նաեւ ընդհատելու . մնացորդն ալ ուրիշ աւուր թողլով : Քանի մը առիթներու մէջ կրնայ մէկը մասնաւոր ժամ մըն ալ որոշել այս տեսակ մարդկանց խոստովանութիւնը լսելու, եւ թողլու համար որ ուրիշները իրենցմէ յառաջ անցնին :

Մասնաւորաբար եթէ սպասողներու մէջ էրիկմարդիկ կը գտնուին այս վերը յիշուած միջոցներուն կամ մէկը եւ կամ միւսը անշուշտ ի գործ դնելու է . այս խղճահարներուն ճամբայ տալու համար, որոնք պատճառ կ'ըլլան էրիկմարդկանց խոստովանարանէն հեռանալու մէյմըն ալ

չի դառնալու մտքով : Եւ ո՛չ ալ թոյլ տալու է այն օրիորդաց որ յաճախ խոստովանելու դան, այսինքն չարթուն մէջ քանի մը անգամ : Այս սովորութիւնը ընդհանուր չըլլալով աշխարհք իւր խորհրդածութիւնները պիտոր ընէ, զայն իրենց կատակներուն եւ երեւմն ալ կծու դատաքննութեանց նիւթ ընելով :

Այսպիսի առիթներու մէջ վնասակար է ալեկոծութեան դէմ դնելը եւ մեղի հակառակ նետուած դատաքննութիւնները անարգելը : Առիկայ այն դժբաղդ ժայռն է, որուն դէմ կը նաւարեկին այնչափ անխոհեմ քահանայք, որոնք իրենց բարի գիտաւորութեան՝ եւ այս յաճախ խոստովանութեանց մէջ խոստովանորդւոց տըռուած շատ մը բարի խորհուրդներու վրայ անհող կրթնած կը յամառին . եւ չեն ուզեր հասկնալ որ շատ աւելի աղէկ էր իրենց բարի համբաւը անարատ պահել, քան թէ ստէպ խոստովանարանին քովը ընդունիլ այս օրիորդները :

76. Չարաչար պիտոր մեկնէր իմ զիտաւորութիւնս ով որ ըսածներէս հետեցունէր թէ ուրեմն ընդհանրապէս ստիպելու չէ զժողովուրդը սուրբ խորհուրդներու յաճախ մտեհնալու : Ես մասնաւանդ թէ կրցածիս չափ կը յորդորեմ զխոստովանահայրերը միշտ աւելցունելու շաբաթական խոստովանողներուն թիւը : Այս աղէկ առաջնորդուած հողիները քա-

հանային ամենամեծ մխիթարութիւն կը պատճառեն :

Անգամ մը անոնց սրտերուն մէջ հաստատուն աստուածապաշտութեան ճշմարիտ եւ ուղիղ դադափարը կաթեցունելէ վերջը , եւ խոնարհութեան , եղբայրսիրութեան , հեղութեան , եւ անձնուրացութեան գործնական մեծ զգացմունքը թելադրելէ ետքը , ամենասուրբ ուրախութեամբ սրտերնիս կը լեցուի անոնց ամեն շարաթ մեծագոյն եռանդեամբ Յիսուսի Քրիստոսի շաւիղներուն հետեւիչները , եւ միշտ ալ մեծագոյն կատարելութեան հասնելու համար իրենց առաջարկուած ամեն միջոցները յօժարութեամբ ընդունիչները տեսնելով :

Ես այնպէս կը մտածեմ որ եռանդուն եւ նախանձայոյզ խոստովանահայր մը կըրնայ շատ մը անձանց այս սուրբ խորհուրդներու շարաթական յաճախութեան բարիքը պատճառել : Շատ քիչ անգամ կը պատահի որ խոստովանորդիք համարձակին նախ իրենք այս շնորհքը խոստովանահօրմէ խնդրելու , խոստովանահայրը ինքնին պէտք է որ որոշէ , զոնէ պակասաւոր կը գտնուի եթէ խորհուրդ չիտայ :

Նախ սկսի համոզելու որ ամեն գլխաւոր տօնախմբութեանց օրերը սուրբ խորհուրդներու մօտենան , յետոյ յորդորէ կանոնաւոր կերպով ամեն ամիս խոստովանելու , ապա տասն եւ հինգ օրը , եւ վեր-

ջապէս ալ շարաթը անգամ մը : Խոնհամարար վարուելով , եւ այս յաճախութեանէն յառաջ եկած ամենամեծ օգուտները խոստովանորդուց աչքին առջեւ դնելով . ես այնպէս համոզուած եմ որ շատերը պիտոր որոշեն այս սովորութիւնը ստանալու , որոնք եթէ աննախանձ եւ անփոյթ քահանայի մը հանդիպէին , երբէք պիտոր չի վարժէին :

Մասնաւորապէս երիտասարդները անկարող են երկար առեն իրենք զիրենք Աստուծոյ շնորհաց մէջը պահելու , թէ որ եռանդեան մատակարարած հնարքներով գրեթէ բռնի չստիպուին սուրբ խորհուրդներուն յաճախելու : Միայն երկար ժամանակ փորձառու եղած քահանայք կըրնան տեսնել այս խորհրդածութիւններու իրաւացի ըլլալը :

77. Հոստեղ խոստովանահարց ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ այն դժբաղդաբար շատկեկ գտնուած ապաշխարողներուն վրայ , որոնք արտաքին աստուածապաշտութեան կրթութեանց երեւելի պակասութիւններ ալ խառնելով քարէպաշտութեան այնպիսի նշանակութիւն մը հնարեցին որ ըստ ինքեան եւ ոչ մտքերուս անկիւնը պիտոր ծագէր :

Այս անձինք շատ մը տարիներէ ի վեր շարթուն մէջ քանի մը անգամ Յիսուս առնելու , եւ ամէն օր բարեպաշտական որոշուած կրթութիւններ ընելու սովորու-

Թիւնը ունին : Իրենց համար էականք , եւ կարեւորաց մէջ ոչ առաւելութիւնք է հազորդութեան մըն ալ չը պակտիւրը , եւ միայն մէկ հատիկ Ուշոյն մըն ալ չը թողուլը . իսկ պակասութիւննին ուղղելու՝ եւ գոնէ ազդու կերպով անոնց դէմ կուուելու նըկատմամբ իրը կը տարբերի . ասիկայ թէեւ ընդհանրապէս պատշաճ կը սեպուի , բայց պէտք եղած վերջին աստիճանի կարեւորութիւն մը չի արուիր : Այսչափը բաւական չէ , երբեմն այն աստիճան կը կուրանան որ խոստովանահօրմէն անդամ կը պահեն այս պակասութիւնները , այնպէս որ խոստովանանայրը չի գիտեր զխնայու հարկաւոր եղածը :

Կուգէի որ խոստովանահարք այս կէտիս վրայ ամենամեծ ուշադրութիւն մը ընէին : Թէ որ կարող ըլլան այս հոգեւոր կուրութիւնը նշմարել , (որն որ շատ դիւրին բան չէ ,) զանց չընեն իմացունելու եւ լուսաւորելու այս տեսակ ողորմելի կոյրերը , եւ ճանչցունելու անոնց դաւանած բարեպաշտութիւններուն դէմ ըրած անիրաւութիւննին . եւ եթէ պատշաճ տեսնուի արգիլեն մինչեւ անգամ այն սուրբ խորհուրդներուն մօտենալը , զորոնք անցած կեանքերնուն մէջ չարաչար ընդունած են :

Եւ անոնց՝ իրենց սովորական վարմանց մէջ գտնուած ծանր անկարգութիւնները աւելի աղէկ կերպով հասկըցունելու համար

համոզեն զանոնք տարուան մը կամ երկու տարուան վրայ ըստ պահանջման հարկին խղճի քննութիւն մը ընելու , եւ յետ այնորիկ ալ ուշադրութեա՞ն հսկեն տեսնելու համար թէ արդեօք այս տեսակ տեսակ միջոցները իրենցմէ յուսացուած արդիւնքը ցոյց կուտա՞ն թէ ո՛չ :

78. Պարզապէս հոգեւոր խորհրդակցութեան համար խոստովանարանէն դուրս կրնա՞ն ունինդրութիւն տալ կանանց : Ո՛չ երբէք . եթէ երիտասարդ են : Շատ քիչ անգամ . եթէ տարիքնին առած են : Կ'ընդունիմ որ այս հոգեւոր խորհրդակցութիւնը կարենայ օգտակար ըլլալ , բայց կանանց համար շատ անգամ ժամանակի կորուստ մըն է , եւ նոյն բանը խոստովանարանին մէջ ալ կրնայ ըլլալ : Ընդհանրապէս խօսելով տուներնուն մէջ խոստովանորդաց այցելութիւնը չընդունին . եւ ո՛չ ալ անոնց այցելութիւն ընեն իրենց տանը մէջ : Այսպիսի վարմունք մը կրնայ խոստովանահարց չափազանց օգտակար ըլլալ , մինչդեռ խոստովանորդէք ալ բան մը չեն կորսնցուներ :

Չենք կրնար երբէք ըստ բաւականի ըսել թէ որչափ կարեւոր ըլլայ քահանայի մը համար վրանին խօսուելու առիթ չի տալը կանանցմէ ընդունուած եւ կամ անխօսեմութեամբ անոնց տրուած յաճախ այցելութեանց համար : Քանի անգամ լալու ասիպուեցայ , քահանայից ոմանց կուրու-

թիւնը տեսնելով, որոնք իրենց բարեկամներուն խիստ զիտողութեանց, եւ նոյն իսկ մեծաւորաց սպառնալիքներուն դէմ ալ կը յամառէին տուներնին կանայք ընդունելու, եւ կամ անոնց տուները երթալու, բանի տեղ չի գնելով իրենց նկատմամբ եղած ժողովրդեան դատաքննութիւնը:

Չար քահանայի մը վրայ ասիկայ զարմանք չի պատճառեր, բայց բարի եւ անստղտանելի վարք ունեցող քահանայի մը համար այս տեսակ վարմունքը ուրիշ կերպով չի մեկնուիր. եթէ ոչ ցնորքի եւ կամ ծուռ դատողութեան տալով: Այսու ամենայնիւ այս խորհրդածութենէն՝ աւելի պարզ բան մը չի կրնար ըլլալ, այսինքն թէ: Հարկաւոր չէ որ ես այս նշանն ինչ յաշիւտ, եւ Բացարձակապէս հարկաւոր է որ համբաւ անարար պահէ:

79. Վերջ կուտամ այս զլխոյս, մասնաւորապէս խոստովանահարց յանձնելով որ աղօթք ընեն, եւ շատ աղօթք ընեն Աստուծմէ իրենց արուած խոստովանորդւոց բազմաթիւ գերդաստանին համար: Ո՛հ, եթէ շուտով լսուած աղօթք մը կայ, ստուգիւ խոստովանահօր մը իւր անառակ որդւոց համար ըրած աղօթքն է: Թող աղօթէ՛ ուրեմն անոնց համար՝ հոգւոյն բոլոր եռանդեամբը, եւ մասնաւորաբար անոնց համար աղօթք ընէ, որոնք որ փորձութեան դէմ կը կռուին, որպէս զի չկնան,

այնչափ աւելի աղօթք ընէ որչափ որ ծանր է փորձութիւնը: Երբեմն ալ այս զիտմամբ սուրբ եւ անմահ պատարագին զոհը թող մատուցանէ, եւ սրբոց օրինակին հետեւելով երբեմն ալ ծանրկեկ ապաշխարանք մը ընէ աստուածային արդարութիւնը հաշտեցունելու համար:

ԳԼՈՒԽ Դ

Խոսու—համերբ—ասոց կրօնքի ամենահարկանոր նիւթերու մեջ կրթութիւնը սուրբ խորհրդոց մօտեկալու արժանի ըլլալու համար

80. Յայտնի է որ չի կրթուած խուլ-համերբ կրօնքէն ամենեւին տեղեկութիւն մը չունին, եւ անոնց ի գործ դրած քանի մը կրօնական գործքերը սոսկապէս եւ ճշգրտէն պարզ նիւթականութիւններ են, ինչպէս որ շատ անգամ տեսնուած է այն խուլ-համերբ վրայ. որոնք կրթուելէն յառաջ, այնպէս կը կարծուէր որ, հասկընային կրօնական գործքերը, եւ այնպէս ալ կ'ընդունուէին: Սակայն պատշաճ կրթութիւն մը ստանալէ վերջը, խոստովանելու ստիպուեցան որ ամենեւին բան մը չէին հասկնար ո՛չ պատարագ լսելներէն, ո՛չ ամենասուրբ Հաղորդութեան երկրպագութենէն եւ այլն: Ուստի ամենեւին կասկած չիկայ որ չի կրթուած խուլ-համերբ կատարելապէս տղէտ ըլլան բոլոր յայտնեալ ճշմարտութեանց ինչուան աւելի հիմնականներուն նկատմամբ ալ, որոնք զիսնալու հարկաւոր են հարկաւորութեամբ միջոցի:

Եւրոպայի գրեթէ ամեն մեծամեծ քաղաքներու մէջ այս թշուառներուն պէտք

եղած խնամքը տանելու համար յատուկ դպրոցներ կանդնուած են, եւ հետզհետէ ալ կը կատարելագործեն այսպիսի կրթութեան միջոցները, սակայն արեւելքի մէջ ո՛հ դժբաղդաբար դեռ երկար ատեն պէտք է որ այս կարեւոր ուսմունքն ալ զարգանայ ու ծաղկի ի պէտս այնչափ ուղորմելի արարածներու, որոնք քաղաքական թշուառութեանց եւ մանաւանդ կրօնական տգիտութեան մէջ կը հեծեն. ուստի կը խնդրեմք որ ընթերցողք կարեկից ըլլան համարձակութեանս, որով խուլ-համերբ համար դիւրագոյն եւ գործնական կրթութեան եղանակ մը կ'առաջարկեմ յարգոյ ծողովորդապետաց եւ Հոգաբարձու քահանայից ի դիւրութիւն իրենց խոստովանահայրութեան պաշտօնին կատարման, որն որ թէեւ անկատար, սակայն այսու ամենայնիւ միշտ ո՛հնչէն աւելի աղէկ ըլլալով կրնայ օգտակար ըլլալ Ազգերնուս մէջ գտնուած խուլ-համերբ կարելի եղածին չափ կրօնական կրթութիւն մը տալու, որն որ գուցէ յետոյ զրգիւն մը ըլլայ բարեսէր անձանց՝ զայն աւելի եւս կատարելագործելով ի գործ դնելու, ո՛չ միայն ի կրօնական, այլ եւ ի քաղաքական կրթութիւն այնչափ թշուառներու, որոնք առանց այս կրթութեան անպետ մնալով Ազգին ալ ծանրաբեռնութիւն են, մինչդեռ կրթուելով կրնային անոր օգտակար անդամ ըլլալ:

81. Ինչպէս որ կ'երեւի այնչափ դժուարին չէ խուլ-համերց կրթութիւնը, որն որ մանաւանդ թէ ըստ ինքեան ամենագիւրին բան մըն է : Եւ իրօք, եթէ աղէկ մը դիտուի, կը տեսնուի թէ ինչ աղդեցութիւն որ կ'ընէ հնչիւնը տղայոց բանականութեանը վրայ, նոյնը կ'ընէ նշուը խուլ-համերց բանականութեանը վրայ : Տղայոց հանձարը «կանճեբոն» միջոցաւ կը կրթուի, իսկ «խուլ-համերց» «բեբ» միջոցաւ, եւ անաւասիկ . ինչպէս :

Տղայ մը ամեն անգամ որ կը տեսնէ այն նիւթը որ հաց կ'ըսուի, կը լսէ որ մայրը կ'արտաբերէ այս հնչիւնը հաց, յորմէ կը հասկընայ որ այն հնչիւնը հաց նիւթը կը նշանակէ : Ամեն անգամ որ կը տեսնէ միւս նիւթը որ ջուր կ'ըսուի, կը լսէ որ մայրը կ'արտաբերէ այս հնչիւնը ջուր, ուստի եւ գիւրաւ կը հասկընայ որ, այս հնչիւնը կը նշանակէ ջուր նիւթը : Նմանապէս ալ երբ կը լսէ «բեբ», «ննն» եւայլն . բառերուն հնչիւնը :

Եթէ նոյն կեպով ալ շատ անգամ խուլ-համեր ցոյց տրուի հաց նիւթը եւ ամեն անգամ ալ քովը գրուին հաց գրերը, կը հասկընայ որ այսպէս շարուած այս երեք գրերը այն նիւթը կը նշանակեն . ջուր ցոյց տալով, եւ շատ անգամ զնոյնը կըրկնելով կը հասկընայ որ ջուր յարմարած չորս գրերը այս նիւթը կը նշանակեն . նոյնը ըսելու է, երբ անոր ցոյց տրուի

«բեբ», «ննն» եւայլն . եւ գրուի «բեբ», «ննն» եւայլն :

82. Ասկից կը հետեւի որ տղան այն հաց հնչիւնը լսածին պէս մտքին մէջ կը ծագի այս նիւթին գաղափարը, թէ եւ աչքին առջեւ ներկայ չունենայ դայն : Նոյնպէս ալ երբ խուլ-համերը գրուած տեսնէ այս երեք հաց գրերը, մտքին մէջ կը ծագի մի եւ նոյն գաղափարը, թէ եւ այն վայրկեանին մէջ հացը չը տեսնէ : Ուստի անտարակոյս է որ խուլ-համերը աչքերուն միջոցաւ կարող ըլլայ եւ իրօք ալ ստանայ այն ծանօթութիւնը, զոր խուլ չեղող անձ մը կ'ստանայ ականջներուն միջնորդութեամբ :

Արդ խուլ-համերց կրթութեան համար նախ եւ յառաջ ըլլալիք բանը է անոնց գիր գրել սորվեցունելը, որով ետքէն անոնց ցոյց տրուի որ այն գրերը տարբեր յարմարութեամբ շարուած զատ զատ նիւթեր նշանակելու կը ծառայեն :

Երբ այս գրերը գծելու վարժի, անոր նիւթ մը ցոյց կը տրուի, զոր օրինակ հացը, քովը հաց գրելով, եւ իրեն ալ նոյն հաց բառը գրել կը տրուի, եւ շատ անգամ, միշտ նիւթը ցոյց տալով . յետոյ հացը աչքին առջեւէն հեռացունելով այս երեք հաց գրերը ներկայ մարդու մըն ալ ցոյց կը տրուի, որն որ անմիջապէս կերթայ հացը կ'աննէ եւ կը բերէ : Այս կերպով խուլ-համերը գիւրաւ պիտոր հասկը-

նայ որ այն այնպէս յարմարած երեք գրե-
րը միշտ հոց կը նշանակեն , եւ ուրիշ բան
չէ , եթէ ո՛չ հոց : Նոյն բանը ուրիշ նիւ-
թերու նկատմամբ կրկնելով , պիտոր հաս-
կընայ որ նիւթերը գրով կը նշանակուին :

83. Կրթութեան սկիզբը նախադասուե-
լիք նիւթերն են հետեւեալները , մարդ ,
կէն , որեւ , ւսմն , սարդ , րոնի , երկր , կրակ ,
ջուր , լեռ , պտուղ , հաս , հասկնի : Որովհետեւ
ինչպէս պիտոր ստանուի , խուլ-համըը
շուտով պիտոր ստիպուի ճանչնալու այն
գրերուն յարմարութիւնը , որոնցմով որ
նշանակուած են իրերը : Խուլ-համեր քա-
նի մը մարդ ցոյց կը տրուի , ամեն անգամ
մարդ գրելով : Նոյնը պէտք է ընել քանի
մը կին ցոյց տալով : Յետոյ շրջագայող ,
ուտող , աշխատող մարդ եւ կին ցոյց տա-
լով կը գրուի , կենդանի մարդ , կենդանի կին :
Յետոյ ցոյց տրուի մարդ մը կամ կին մը
իբրեւ մեռած , աչքերը գոց , նշանակե-
լով որ ո՛չ կուտան եւ ո՛չ ալ կը շրջա-
գային եւայլն . որոնք գեանին տակը կը
թողուին , յորմէ ետքը կը գրուի մարդ
մեռած կին :

Տունկ բառին մեկնութիւնը սորվեցու-
նելով ծառ մը ցոյց կը տրուի , կամ մացառ
մը , կաղամբ մը , եւայլն , միշտ րոնի
գրելով , մինչեւ որ հասկընայ թէ այս բա-
ռով միշտ բոյսերը կը նշանակուին : Բայց
պտուղն նշանակութիւնը սորվեցունելու
համար խնձոր մը ցոյց կը տրուի , թուղ մը

կամ ընկոյզ մը , եւայլն , որպէս զի հաս-
կընայ թէ այս բառով կը յայտնուին տուն-
կերուն բերքերը :

84. Այսպէսով խուլ-համըը վերոյիշեալ
թանձրացեալ նիւթերուն անունը ճանչ-
նալէն եւ նշանակել զիտնայէն վերջը ,
հարկ է որ քարոյն եւ շարին վերացեալ
գաղափարին անցնիլ տաք : Այս նպատա-
կաւ առողջ խնձոր մը ցոյց տալու է , գը-
րելով քարէ պտուղ , թարմ եւ աղէկ ելած
հաց մը , գրելով քարէ հոց : Այս եղանակը
կրկնելու է մինչեւ որ հասկընայ որ քարէ
բառը այնպիսի նիւթերու կը պատկանի ,
որոնք որ հաճոյ եւ ախորժելի յատկու-
թիւններ ունին . նոյնը ընելու է նաեւ
հակառակ բաներու նկատմամբ ալ , ցոյց
տալու է աւրուած խնձոր մը , փտած կա-
ղամբ մը , մըլած հաց մը , եւ (պտուղ ,
տունկ , հաց) բառերէն վերջը գրելու է
շար , մինչեւ որ հասկընայ թէ այս շար
բառը վրասակար եւ անախորժ յատկու-
թիւն ունեցող նիւթերու կը սեպհականուի :

85. Անկից վերջը շատ գիւրին կ'ըլլայ
բարոյական բարւոյն եւ չարին գաղափա-
րին անցնիլը : Շատ անգամ կը կրկնուի
աղքատի մը ողորմութիւն տալու գործու-
ղութիւնը , եւ կը գրուի ողորմութիւն : Գետ-
նէն իյնող մը վերցունել , որն որ ինք իրմէ
չի կրնար ելլել կայնիլ , եւ կը գրուի օգ-
նութիւն : Յետ այնորիկ իբրեւ թէ ընկեր-
ներնէս մէկը կը ծեծենք , եւ կը գրուի շար

նէլ : Ուրիշի պատկանեալ բան մը գաղտուկ վերցունել կը ձեւացուի , եւ կը գըրուի քողով : Յետ որոյ ողորմութիւն եւ զօնութիւն բառերուն քով կը գրուի քողով , հաճութեան եւ հաւանութեան ցոյցեր արտայայտելով , եւ շնորհ ու քողով բառերուն քով ալ շար կը գրուի , զգուանքի ու տհաճութեան ցոյցեր յայտնելով : Ասանկով շուտ մը պիտոր հասկընայ որ այն բարոյական գործքերը , որոնք գովասանաց արժանի են , քողով կ'ըսուին , իսկ արհամարհանաց արժանի եղածներն ալ շար կ'ըսուին :

Առանց երկար աստե՛ն ուշացունելու պէտք է ծանուցանել խուլ-համեր ընէլ բային նշանակութիւնը : Յոյց կը տրուի կին մը , որ հաց կ'ընէ , եւ կը գրուի կին հաց ընէլ . մարդ մը որ գործ կ'ընէ , եւ կը գրուի մարդ քողով ընէլ . ծառ մը որ պըտուղ կ'ուտայ , եւ կը գրուի ծառ պըտուղ ընէլ . հաւ մը որ հաւկիթ կ'ածէ , եւ կը գրուի հաւ հաւկիթ ընէլ : Մինչեւ որ խուլ-համեր հասկընայ այս բառին զօրութիւնը :

86. Այնուհետեւ կընայ Աստուծոյ մէկ գաղափարը տրուիլ այսպէս : Աշխարհքիս արարչագործութեան մէկ պատկերը առնելով ցոյց կը տրուի խուլ-համեր այն յարգելի ծերունին , որ ամեն բան կ'ըստեղծէ , արեւը , լուսինը , աստղերը , մարդը , կինը , տունկերը , կենդանիները , եւ այլն , եւ կը գրուի Աստուծոյ , եւ ասիկայ շատ անգամ կրկնելու է մինչեւ որ հաս-

կընայ՝ որ ցոյց տրուած ծերունին այն բառով կ'անուանուի : Յարմար միջոցներ գործածելով ցոյց կը տրուի որ ասիկայ ըրաւ արեւը , եւ կը գրուի Աստուծոյ ընէլ արեւ . ըրաւ լուսինը , եւ կը գրուի Աստուծոյ ընէլ լուսին , ըրաւ մարդը եւ կինը , եւ կը գրուի Աստուծոյ ընէլ մարդը , Աստուծոյ ընէլ կինը , եւ այլն : Յետ այնորիկ ցոյց կը տրուի որ այն երեւցած բաներուն ամբողջութիւնը աշխարհք կ'ըսուի , բոլոր պատկերին բոլորտիքը գրելով աշխարհք , աշխարհք աշխարհք , եւ վերջապէս Աստուծոյ ընէլ աշխարհք : Այնուհետեւ նշաններու զօրութեամբ ջանալ պէտք է հասկըցունելու համար որ , Աստուծոյ վերը երկինքն է մեր աչքերէն պահուած ու ծածկուած , անանկ որ զինքը չենք կրնար տեսնել :

Եթէ արարչագործութիւն ներկայացուանող պատկեր մը չը գտնուի բաւական է որ ձեռքով բան մը դժագրուի , միայն թէ որոշուին զլիւսաւոր նիւթերը , արեւը , լուսինը , մարդը , եւ քանի մը տունկեր ու կենդանիք :

Այս կերպով խուլ-համեր երկինքը գրանուող եւ մեզմէ պահուած ու անտեսաւնելի էակի մը գաղափարը կ'ունենայ , որն որ ամեն բան ստեղծեց : Ստուգիւն ասիկայ չի կրնար Աստուծոյ մէկ կատարեալ գաղափարը ըլլալ , այսու ամենայնիւ քիչէ շատէ մեծ էակի մը գաղափարը կուտայ , որն որ ամեն բան ստեղծելու համար պէտք

եղած զօրութիւնը եւ կարողութիւնը ունի : Թերի դաղափար մը , որն որ աղէկ մը իրը զննելով , շատ ստորին ալ չէ այն դաղափարէն , զոր ունին Աստուծոյ նկատմամբ շատ մը քրիստոնեայ գոհնիկ տղայք . որոնք ճշգրիտ ծանօթութիւն մը չունին ո՛չ անոր հոգեւորութեան , ո՛չ անսահմանութեան , եւ ո՛չ ալ աշխարհքիս յոհնչէ գոյացութեան վրայ , մինչդեռ շատերը այնպէս կ'երեւակայեն որ՝ Աստուած այնպէս արարիչ ըլլայ ամեն բանի . ինչպէ՞ս որ է որմնագիրը տան մը նկատմամբ :

87. Այսչափ ինչ սորվեցունելէ վերջը դաղափար մը տալու է այն դանգուածին որն որ մարդը , կէն , կը կազմէ . գրելով մարդ կից

հոգի—մարմն

հոգի—մարմն—

մեկնելով որ այս երկու բանը հոգի—մարմն , միացած կը նշանակեն մարդ , կէն : Մեկնուի որ մարմնը այն մասն է որ կ'երեւի կը շօշափուի , ձեռք , կուրծք , գլուխ , ոտք , եւ այլն . նշաններով ցոյց տալով որ այս ամեն բաներուն ի մի բաղադրութիւնը է մարմն : Յետոյ ալ կը ծանուցուի որ միւս հոգի ըստուած նիւթն ալ մարմնոյն մէջն է , որն որ անոր պէս ո՛չ կը տեսնուի , եւ ոչ ալ ձեռքով կը շօշափուի , եւ թէ երբ մարդ կամ կին մը կը մեռնի , այս հոգին կամ երկինք կ'երթայ , երկնք գրելով եւ ցոյց տալով , եւ կամ դժոխք , աշխարհքիս տակը ցոյց տալով , եւ դժոխք գրելով :

Հոգւոյն յերկինս երթալը ցոյց տալով ուրախութեան եւ ցնծութեան ցոյցեր յայտնելու է , հասկըցունելու համար որ , հոն տեղ վայելանալու կայ , եւ ի դժոխս երթալը իմացունելու ատեն մեծ սաւոյ եւ հեծութեան ցոյցեր յայտնելու է , հասկըցունելու համար որ , հոն տեղ դանջանալն է կը կրնին :

Հասկըցունելու է որ երկինքը միայն բարի հոգին կ'երթայ , որն որ ոգորմանին կուտայ , օգնութեան եւ ուրիշ բարի գործեր կընէ . իսկ դժոխքը չոր հոգին կ'երթայ , որն որ կը գործէ , կը շարնէ , եւ այլն :

88. Ասկէց վերջը սորվեցունելու է խուլ-համեր որ լալային նշանակութիւնը : Հաց մը տալով գրելու է հաց որ լ , խնձոր մը տալով ինչոր որ լ եւ այլն . մինչեւ որ այս որ լ լալային զօրութիւնը իմանայ , ուսկից վերջը հասկըցունելու է որ , Աստուած երկինքը կուտայ բարի հոգւոց , եւ դժոխքն ալ չարերուն , գրելով Աստուած որ լ երկինք բարի հոգի : Աստուած որ լ դժոխք չոր հոգի :

Այս ճամբով խուլ-համեր քիչ ատենուան մէջ պիտոր սորվի որ մարդ եւ կին մարմնէն զատ ուրիշ գոյութիւն մը ունին աչաց անտեսանելի , որն որ մարմնոյ հետ չի մեռնիր , եւ որուն պահուած է ուրիշ կեանք մը , ուր Աստուած կը վարձատրէ բարի գործերը եւ կը պատժէ չարերը : Այս կերպով , թէեւ վեր ի վերոյ , պիտոր հասկընայ ըստ պահանջման արդոյն Պօղոսի Ա-

նաքելոյն թէ. է Ասորոսն, և որ խնդրեն
չնա լինի պարգևատրու : (1)

89. Այնուհետեւ ջանալու է խուլ-համեր
սորվեցունելու աւելի եւ նուազ, մեծ եւ
փոքր, հաստար եւ անհաստար, վախճան եւ
անվախճան, այ՛ եւ ո՛չ բառերուն զօրու-
թիւնը. ինչպէս նաեւ թիւերը մինչեւ տասը :

Մէկ կողմը չորս խնձոր կը դրուի, եւ
միւս կողմն ալ երեք. չորս խնձորներուն
քով կը դրուի աւելի, եւ երեք խնձորնե-
րուն քով նուազ : Նմանապէս տասը հաւ-
կիթ մէկ կողմը, եւ հինգ հատ ալ միւս
կողմը, երեք քար մէկ կողմը կը դրուի եւ
երկուք ալ ուրիշ կողմը. միշտ գրելով ա-
ւելի եւ նուազ բառերը, մինչեւ որ հաս-
կընայ որ աւելին համեմատական առաւե-
րութիւն մը կը նշանակէ, եւ նուազն ալ
համեմատական պակասութիւն մը :

Այնուհետեւ ցոյց կը տրուի բարձր ծառ
մը) լեռ մը, բարձրահասակ մարդ մը,
գրելով ծառ մեծ, լեռ մեծ, մարդ մեծ : Եւ
տունկ մը ցոյց տալով, կամ փոքրիկ բը-
լուր մը, կարճահասակ մարդ մը, կը գըր-
ուի որունն ՝ փոքր, լեռ փոքր, մարդ փոքր :

Երկու հատ հաւասար աթոռ ցոյց կը
տրուի, կամ երեք հաւասար դրամ, կամ
գաւաթ. ամեն նշանակութեան ատեն գը-
րելով հաստար, յետոյ ալ անհաւասար ա-
թոռներ, դրամներ, ամաններ, եւ այլն,
գրելով անհաստար :

(1) Եբր. Ժ.Ա. 6 :

Թղթի մը վրայ քանի մը գիծ կը քաշուի,
որոնց վերջը կը գրուի վախճան, կծիկ մը,
չուան, ժապաւէն, եւ կամ թեղ քակե-
լով, երբոր ասոնց ծայրը կը հասնի, կը
գրուի վախճան : Նմանապէս երբ ճաշը կը
լմննայ, կամ օրը մթնելով իրիկուն կ'ըլ-
լայ կը գրուի վախճան : Այնուհետեւ կա-
տարեալ շրջանակ մը կը գծուի, եւ նշա-
նակելով որ հոն միակերպ կը պտրտի, եւ
կէտ մը չուսի ուր վերջանայ, հոն ալ կը
գրուի անվախճան :

Յատուկ նշաններով կը հարցուի թէ
կրնա՞յ մէկը սանդուխէ մը վեր ելլել, եւ
գլխով ստորասական պատասխան մը տա-
լով կը գրուի այ՛ : Կը հարցուի թէ կրնա՞յ
մէկը պատէ մը վեր ելլել, եւ գլխով բա-
ցասական պատասխան մը տալով կը գը-
րուի ո՛չ : Կը հարցուի թէ դաւաթ մը ջուր
կը խմուի : Այ՛ : Փարչ մը ջուր : Ո՛չ :
Կրնայ մէկը աթոռ մը վերցունել : Այ՛ :
Տանը սիւներէն մէկը : Ո՛չ. եւ այլն : Մին-
չեւ որ հասկընայ որ այ՛ բառը հաստա-
տութեան նշան մըն է, եւ ո՛վ ալ ժխտո-
ղական :

Քանի մը նիւթեր կը համրուին խուլ-
համեր քով, առաջին թիւը 1 նշանակե-
լով, երկրորդը 2, եւ այսպէս հետեւա-
բար մինչեւ 10, որն որ կրթութեան ըս-
կիցը կը բաւէ :

90. Այսչափ բան սորվելէն եւ հասկընալէն
վերջը խուլ-համը ըստ բաւականի տրա-

մադրուած կ'ըլլայ ամենասուրբ Երրորդութեան ալ ծանօթութիւնը ունենալու, որն որ կ'ըլլայ գրելով Աստուած եւ վարն ալ երեք աստուածային անձինք, այսպէս:

Աստուած

Հայր—Որդի—Հոգի սուրբ .

Նշաններու զօրութեամբ կը մեկնուի որ Հայրը Աստուած է, Որդին Աստուած է, Հոգին սուրբ Աստուած է : Յետ այնորիկ կը գրուի :

Երրորդութիւն

Հայր—Որդի—Հոգի սուրբ

Անկից վերջը Երրորդութեան Աստուած— Աստուած Երրորդութեան . եւ այս շատ անգամ, որպէսզի հասկընայ թէ մի եւ նոյն բան է : Ետքէն ալ Հայր Աստուած—Որդին Աստուած, —Հոգին սուրբ Աստուած :

Այնուհետեւ

Երրորդութիւն

3. Անշիւտ

1. Անշ Հայր . 2. Անշ Որդի . 3. Անշ Հոգի սուրբ :

Աստուած

3. Անձինք

Հայր Աստուած—Որդին Աստուած—Հոգին

սուրբ Աստուած

Աստուած

3. 1.

Ետքէն կը գրուի Երրորդութեան ընեւ աշխարհի, Հայր ընեւ աշխարհի, Որդին ընեւ աշխարհի, Հոգին սուրբ ընեւ աշխարհի, Աստուած ընեւ աշ

խարհի, որպէսզի սորվի որ ամենասուրբ Երրորդութեան համար ալ ըսելու է՝ ինչ որ կ'ըսուի Աստուծոյ նկատմամբ, այսպէս Հօր, Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ համար . բայց միշտ Աստուծոյ Երրորդութեան Հօր, Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ անունները յիշուած ատեն, երկրպագութեան սիրոյ եւ մեծաբանաց ամեն հնարաւոր ներգործութիւնս ներ եւ ցոյցեր ընելով :

91. Գուցէ ըսուի որ այս կերպով խուլհամբը չի կրնար ամենասուրբ Երրորդութեան խորհրդոյն կատարեալ եւ ճիշդ գաղափարը ունենալ, զորն որ ես ալ կ'ընդունիմ: Բայց այս առարկութիւնը ինձի ընտղին կը հարցունեմ որ տղայք քրիստոնէական վարդապետութիւն սորված ատեննին միթէ ասկից շատ աւելի բացայայտ գաղափար մը կ'ստանա՞ն արդեօք: Ես կը մտածեմ որ տղայքը շատ հասարակ կերպով կը սորվին Աստուծոյ միութիւնը եւ Երրորդութիւնը, եւ գրեթէ այնպէս եւ այնչափ որչափ որ կրնայ հասկընալ խուլ-համբը : Իրօք աստուածաբանները հազիւ թէ կրնան սահմանել անշ ըստին նշանակութիւնը :

Ասկից զատ գիտնալու է որ խուլ-համբը կրթութեան մէջ յառաջ երթալով, եւ ոչ թէ յառաջուան կատարելապէս խաւար, այլ քիչ մը լուսաւորուած մտքովը հետըզհետէ զննելով կրօնքին գրեթէ նիւթական ցոյցերը, զոր օրինակ պատկերներ եւ պատմական դէպքերը ներկայացունող նկար-

ները կամաց կամաց իրաց ծանօթութիւնս առնելու մէջ կը յառաջանայ : Որն որ միշտ աւելի եւս նշանակելով մեկնելու է մարդեղութեան սուրբ խորհրդոյն նկատմամբ :

92. Պէտք է ցոյց տալ խուլ-համեր ամենասուրբ Կուսին Մարիամու աւետման պատկերը, հասկըցունելով որ հոն գծագրուած կուսին անուէրը Մարիամ է, եւ նոյն ատեն անոր շատ, եւ տեսակ տեսակ պատկերները ներկայացունելու է, ամեն մէկուն քովը կամ վրան Մարիամ գրելով : Այս կերպով պիտոր սորվի որ այնչափ պատկերներու մէջ, եւ այնչափ խորաններու վրայ յարգուած կինը Մարիամ կ'ըսուի :

Յետոյ նշաններով ցոյց կը տրուի խուլ-համեր որ որքին ամենասուրբ Երրորդութեան 2. աշխի իջաւ ի նա, ի Մարիամ : Ուսկից վերջը Յիսուսի սուրբ ծննդեան պատկերը մէջտեղ բերելով պէտք է ցոյց տրուի որ Մարիամ այն մանկան մայրն է . որ է Որքին, ամենասուրբ Երրորդութեան 2. աշխ, զոր շուտով պիտոր իմանայ եթէ ցոյց տրուի անոր շատ մը տղայքը գրկերնին բռնած մայրեր, եւ ամեն անգամ գրելով մայր, եւ յետոյ ալ Մարիամ մայր Որքոյ :

Մարմնացած, այսինքն Մարիամէն ծնած որքոյ իրեն յատուկ անուէր կը տրուի Յիսուս Քրիստոս, եւ շատ մը ամենասուրբ Կուսին գիրկը եղած տղային պատկերները ցոյց տալով ամեն անգամ կը գրուի Յիսուս :

Քրիստոս : Ետքէն այս տղան ցոյց կը տրուի մեծցած տաճարին մէջ վարդապետաց հետ, յետոյ կատարեալ մարդ ժողովրդեան քարոզ տուած ատենը, յետ այնորիկ հետըզհետէ ձաղկուած, փշով պսակուած, խաչի վրայ զամուած, մեռած, գերեզման տարուած, եւ միշտ ալ Յիսուս Քրիստոս գրելով :

Չոր օրինակ ձաղկուած եւայլն, ներկայացած ատեն, անոր ցաւակցութիւն ցոյց տալու է երկրպագութեան նշաններ ընելով . մանաւանդ համբուրելով անոր արիւնը եւ վէրերը, եւ միանգամայն բարկութեան, եւ զգուանաց, նշաններ ցոյց տալու է անոր ամբարիշտ դահիճներուն դէմ : Ասոնցմէ վերջը մահուանէ յարուցեալ ցոյց տալու է, որն որ երկինքը կը համբառնայ, եւ միշտ գրելով Յիսուս Քրիստոս : Այնուհետեւ ամենասուրբ Երրորդութեան պատկեր մը ձարելով խուլ-համեր ցոյց տալու է որ Յիսուս Քրիստոս է ճիշդ անիկայ, որ Հօր Ապրածոյ աջ կողմը նստած է, աղաւնիի կերպարանքով Հոգւոյն սքեոյ հետ :

93. Այս կէտիս խուլ-համեր ուշադրութիւնը նորէն գրաւելու է ամենասուրբ Երրորդութեան խորհրդոյն վրայ հասկըցունելով որ Աստուածային Անձանց Հօր, Որդւոյ, եւ Հոգւոյն սրբոյ մէջ ամենեւին անհաւասարութիւն չիկայ նշանակելով որ անհաւասարութիւն ո'չ . հաստատութիւն այն : Ինչպէս որ նոյն ատեն հասկըցունելու է

նշաններով որ Յիսուս Քրիստոս է ամենա-
սուրբ կուսին Մարիամն արգանդը իջած
եւ ի Մարիամայ ծնած Որդին եւայլն : Այ-
նուհետեւ ցոյց տրուի որ Հայր Աստուած
ո՛չ ճարդ : Հոգին սուրբ Աստուած ո՛չ ճարդ :
Որդին Աստուած այո՛ ճարդ . Յիսուս Քրիստոս
Որդի, ճարդ Աստուած :

94. Այս ամենքը հասկըցունելէն վերջը
հարկաւոր է ճանչցունել որ անիկայ մեր
Փրկիչն է : Այս դիտմամբ խուլ-համեր
մեղքին գաղափար մը տալու է, ցոյց տա-
լով անոր աղտոտած ապակի մը, աղտոտ
ձեռք մը, եւ կը գրուի արաբ, եւ այս
եւս շատ անգամ, մինչեւ որ հասկընայ
թէ այսպէս կ'ըսուի ո՛ր եւ իցէ աղտեղու-
թեան : Յետ այնորիկ խուլ-համեր աչքին
առջեւ պէտք է լուսլ եւ մաքրել այն ա-
րասները, անանկ որ ապակին ալ ձեռքն
ալ, ստանան իրենց նախկին մաքրութիւ-
նը, եւ այս գործողութիւնն ալ կը գրուի
լուսացումն :

Ասկէց վերջն ալ խուլ-համեր առջեւ
չար գործքեր ընել կը կեղծուի, ինչպէս
էղնուլ գարնել կարասն-նեմբ յոգնել եւայլն :
Ամեն մէկ գործքի ատեն գրելով Ռոյտի Ընդ-
հակառակն ալ քանի մը բարի գործքեր ընե-
լու է, զոր օրինակ ողորմութեան քաւ, օգնել,
եւայլն : Եւ ամեն մէկ բարի գործքի ատեն
գրելու է ուրախութեան : Այնուհետեւ
հասկըցունելու է որ մեղքը հոգւոյն աղտը
եւ արասն է գրելով, Ռոյտ հոգի արաբ :

Ինչպէս նաեւ շար հոգի մը Ռոյտ արաբով չի
կրնար երկինք երթալ : Անկից վերջը հոգ
տանելու է որ խուլ-համը ըմբռնէ որ
ամենքն ալ թէ այր եւ թէ կին մեղք
արատաւորած ենք : Յետ այնորիկ խաչե-
լութիւնը աննելով վերքերէն վազած ա-
րիւնը ցոյց տալու է, հասկըցունելով որ
այս արիւնը կը գործէ Ռոյտ արաբն
լուսացումն :

95. Այս ատեն սորվեցունելու է խուլ-
համեր սիրել բային նշանակութիւնը :
Յոյց տալու է մայր մը, որ կը գրկէ եւ
կը համբուրէ իւր տղան . քոյր մը, որ
նոյնպէս կը վարուի իր քրոջը հետ, եւ
կը գրուի Ռոյտ : Նմանապէս անձ մը ցու-
ցընելու է, որ սիրայի կերպերով ողոր-
մութեան կարայ, եւ կը գրուի Ռոյտ : Ան-
կից վերջը հասկըցունելու է որ ինչպէս
մայրը գողան, քոյրը՝ գեղոր, եւ ողորմու-
թիւն տուող անձը կը սիրէ զաղքատը,
այնպէս ալ Աստուած Ռոյտ արաբը, զինք,
եւ այս Ռոյտ համար Որդին ամենասուրբ Եր-
ջորդութեան 2. անը իջաւ ամենասուրբ
կուսին Մարիամու արգանդը, մուրի
մը մէջ ծնաւ, խաչին վրայ մեռաւ, իր
արեամբը լուսացում ընելով մեր հոգւոց, ա-
նոց վրայն մեղքը ջնջելու համար, որոնք
այսպէս լուսացուած մտանելէն վերջը արա-
բութեան կ'երթան, ու ալ դժոխէ չեն երթար :
Ուստի եւ նոյն ատեն գրելու է Յիսուս
Քրիստոս լուսացումն հոգի, Յիսուս Քրիստոս

Փրկել: Փրկել մը որ հոգիներուն վրայէն
արարելը կը մաքրէ ու զանոնք արդար
իւն կը տանի:

96. Աս ալ սորվէն վերջը , գաղափար
մը տալու է խուլ-համեր ապաշխարու-
թեան եւ ամենատուր հարորդութեան
խորհուրդներուն . բայց նախ մեղաց թո-
ղութեանը՝ հետեւեալ կերպով : Անձի մը
դէմ նախատալի գործք մը ընել կը կեղ-
ծուի, զոր օրինակ ապտակելու, կամ բռն-
նութեամբ անկից բան մը յափշտակելու
կամ կորզելու , եւ այլն : Եւ ամեն մէկ նա-
խատալի գործքի առեն նախարկել կը գը-
րուի , այն ատեն նախատուած անձը այն-
պէս ցոյց տալու է որ , իբրեւ թէ սաստիկ
բարկացած ըլլայ , եւ ուղէ պատժել զնա-
խատողը , որն որ ծուկնկի գալով , եւ ձեռ-
քերը մէկզմէկու միացուցած թողութիւն
խնդրելու ձեւը կ'ընէ . այս գործողու-
թեան վրայ նախատուածը զիջանիլ , եւ
հաշտութիւն ընել , կը ձեւացունէ . հաշտ,
եւ սիրալիբ աչքով զնախատողը դիտելով
եւ զանիկայ ոտքի կայնեցունելով այնպէս
պէտք է հասկըցունէ որ՝ ա՛լ ամենեւին
բան մը չունի անոր դէմ , եւ այս ատեն
գրելու է խոլ-իւն , հասկըցունելով որ
այն գործողութեան անունը խոլ-իւն է :

97. Այնուհետեւ խոլ-իւն-իւն գա-
ղափար մը կը տրուի : Անձին մէկը անանկ
կը ձեւացունէ՝ իբրեւ թէ քսակը կամ ժա-
մացոյցը գողցուած ըլլայ , եւ հարցմունքի

ձեւեր կ'ընէ ասոր անոր , դիտնալու հա-
մար թէ՛ ո՛վ է գողցեր , հարցուածներէն
մէկը կեղծուած յանցանքին տէր ձեւանա-
լով իրեն եղած հարցմունքէն քիչ մը շը-
փոթած եւ նաեւ ամբչցած երեւնալով ,
ձեռքերով երեսը կը գոցէ , եւ յետոյ ալ
հաւանութիւն ցոյց կուտայ , այո՛ , ըսելով ,
եւ նշանացի ալ հասկըցունելով եւ կը
գրուի խոլ-իւն-իւն . մէկ ուրիշ մը ծեծ
կերած ձեւանալով՝ իր ցաւած ըլլալը կը
յայտնէ հարցման ձեւերով , ներկայ գտնը-
ւողներէն կը փնտռուի թէ՛ ո՛վ ծեծած ըլ-
լայ , մէջերնէն մէկը նշանով կը հասկըցունէ
թէ ինքն է ծեծողը , նորէն կը գրուի խո-
լ-իւն-իւն : Այսպէս ուրիշ կերպերով
յառաջ կ'երթըցուի , մինչեւ որ խուլ-
համը հասկընայ որ գործուած յանցանքի
մը յայտարարութիւնը խոլ-իւն-իւն կը-
սուի : Մի եւ նոյն ատեն գողութեան ,
ծեծի, եւ այլն , յանցաւորները զղջալու ձե-
ւեր , եւ խոստմանց նշաններ ընելու են ,
ա՛լ այնպիսի յանցանքներ չընելու , եւ այն
ատենն ալ գրելու է զղ-մ :

Այս ատեն մէկը այն դիրքը ձեւացու-
նելու է , որուն մէջ կը գտնուին խոստո-
վանորդիք խոստովանանք եղած ատեննին ,
եւ հասկըցունելու է խուլ-համեր որ այն
ատենը զղջամբ մեղքերուն խոլ-իւն-իւն
կ'ընեն , եւ մեղքերով նախարուած Աստուածը
խոլ-իւն կուտայ , որով հոգին արարելն կը
մաքրուի եւ երբ մարդը կը մեռնի , հոգին

երկնէն Վայելլա կ'երթայ : Այս կերպով
խուլ-համրը շատ դիւրութեամբ պիտոր
հասկընայ որ քրիստոնեայք իրենց մեղ-
քերը քահանային կը խոստովանին անոնց
թողութիւնը ընդունելու համար :

98. Այս ատեն թղթէ նշխարով մէկուն
հաղորդութիւն տալու ձեւը ընելու է, եւ
նշանացի հարցունելու է թէ, եկեղեցի-
ներու մէջ հաղորդուող անձինք ի՞նչ կըն-
դունին : Այն ատենը հասկըցունելու է
որ կ'ընդունին զՈրդի Աստուծոյ Տաճար Աս-
տուծոյ, Յիսուս Քրիստոս : Ասով խուլ-համրը
պիտոր ըմբռնէ որ ամենասուրբ Հաղոր-
դութիւնը միւսներուն պէս հասարակ կե-
րակուր մը չէ. մանաւանդ թէ ան ատենը
վերահասու պիտոր ըլլայ թէ ի՞նչ պատ-
ճառով քրիստոնեայք այս սուրբ խորհրդ-
ոյն այնչափ յարգութեան, մեծարանաց,
եւ երկրպագութեան, ցոյցեր կ'ընեն :

Խուլ-համրը արդէն ասլ բային նշանա-
կութիւնը սորված ըլլալով, պէտք է ա-
նոր մեկնել որ ունեցած բարիքներուս
ամենքն ալ Աստուած մեզի կուտայ. գը-
րելով Աստուծոյ հաց ասլ : Աստուծոյ կար-
գաւթեան ասլ, Աստուծոյ Երկնէն ասլ : Եւ
այսպէս ուրիշ բարիքներ, որոնք կրնան
նշանով ցոյց տրուիլ :

99. Յետ այնորիկ մարդ մը ներկայացու-
նելու է, որն որ աղքատի կերպարանքով
եւ ձեւով իբրեւ թէ հաց, հագուստ եւ
այլն կը մուրայ, եւ գրելու է «դէր», եւ

կրկնելու է մինչեւ որ խուլ-համրը հաս-
կընայ որ բան մը ուզելու ներդործութիւնը
այս բառով կ'անուանի : Որով դիւրու-
թեամբ կրնայ հասկընալ որ երբ քրիստո-
նեայք ամենասուրբ հաղորդութեան, կամ
խաչելութեան մը առջին ծունկ չդրած
են, «դէր» կ'ընեն : Աստուծոյ հաց, կա-
րողութիւն, կերկինք, եւ այլն կը խնդրեն :

Եւ որովհետեւ խուլ-համրը կը տեսնէ
որ քրիստոնեայք ամենասուրբ կոյս Մա-
րիամու պատկերին առջեւն ալ աղօթք
կ'ընեն, մեկնելու է որ Մարիամ «դէր» կ'ը-
նեն, որպէս զի իրենց համար միջնորդէ
ու բարեխօսէ, ասով Բարեխօսութեան դա-
զափարը անոր կը տրուի հետեւեալ կեր-
պով : Ներկայ գտնուողներուն մէկը միջ-
նորդութիւն ընելու ձեւեր կ'ընէ ուրիշ
անձի մը համար, որն որ մուրացիկանի
կերպով հոն քիչ մը հեռու կեցած կ'ըլլայ,
նշաններով հասկըցունելով որ ուզած բա-
ները իրեն համար չեն՝ այլ հոն քիչ մը հե-
ռու գտնուած աղքատին համար են, եւ
գրելու է Բարեխօսութեան :

100. Խուլ-համր այսչափ ծանօթութիւն
տրուելէն վերջը, զոր երբէք պիտոր չը
կարենար ինքիմէ ստանալ, այնուհետեւ
բանականութեան բնական լուսովը, եւ
կրօնքին արտաքին ցոյցերը տեսնելով շատ
աւելին պիտոր հասկընայ, եւ պիտոր կա-
րենայ դոնէ նշաններու միջոցաւ իւր տա-
րակոյսները յայտնել, եւ ամոնց մեկնու-

Թիւնը պահանջել : Դիւրաւ կրնայ այնչափ կրթութիւն ստանալ որչափ որ ունին այնչափ գոեհիկ եւ անկիրթ քրիստոնեայ տղաքը , որոնք սուրբ խորհրդոց ընդունելութեան արժանի սեպուած են :

Այնուհետեւ կրթողն ալ մեծ դիւրութիւն կ'ունենայ միշտ աւելի բաներ սորվեցունելու , մանաւանդ պատկերներու , նկարներու եւ տպուած բաներու միջնորդութեամբ :

Պատկեր մը ցոյց տալով , որուն վրայ արքայութիւնը տպուած կամ քաշուած ըլլայ , մեկնելու է որ հոն է Աստուած աստուածքը Երրորդութիւնը , հոն կը գտնուի Մարիամ եւ արքայութիւնը գացած ուրիշ շատ մը քարէ հոգիներ , որոնք աստուծոյ վարձանի կը ձայնեն , եւ մեզի համար կը քարտեանեն :

Դժոխքին պատկերը ցոյց տալով , հասկըցունելու է որ հոն կը գտնուին չար հոգիները , որ կը րանջուին աստուծոյ վարձանի յուսահատութեամբ եւ կատաղաբար , ինչպէս որ երեսներուն վրայ յայտնի կ'երևուի :

401. Դիւրին կ'ըլլայ այնուհետեւ մահու չափ եւ ներելի , այսինքն Տէ՛ եւ փոքր մեղաց գաղափարը տալու , ցոյց տալով ծանրապէս չար գործքեր , ինչպէս մարդ սպաննել , եւ թեթեւապէս չար գործքեր , ինչպէս փոքր հարուած մը տալ ուրիշին : Յետ որոյ հասկըցունելու է որ մահու չափ թանկ կամ Տէ՛ մեղքերը զմարդը դժոխք կը տանին : Իսկ ներելի լինելու կամ փոքր մեղքերը քաւա-

բան կը տանին , որուն պատկերը ցոյց տալով խուլ-համրը պիտոր տեսնէ այն հոգիներուն դէմքերուն վրայ լստահութիւնը եւ լսողադուրթիւնը , եւ ան ատենը հասկըցունելու է , որ անոնք քաւարանէն ազատելով երկնք պիտոր երթան :

Նոյնպէս ալ կրթողը կրնայ հրեշտակներու եւ դեւերու ծանօթութիւնը տալ , ցոյց տալով որ առաջինները քարէ հոգի են , եւ երկնքն են . իսկ միւսները շար , ուստի եւ րժոխքն են , զասոնք ներկայացունող պատկերները ըստ ինքեան բաւական կ'ըլլան զխուլ-համրը կրթելու :

Այնուհետեւ դիւրին կ'ըլլայ հոգւոյ գաղափարը տալ , հասկըցունելով որ բան մըն է ո՛չ երկայն , եւ ո՛չ լայն . ո՛չ բարձր , եւ ո՛չ ցած , որն որ ո՛չ աչքով կը տեսնուի եւ ոչ ալ ձեռքով կը շօշափուի , եւ այլն : Յորմէ ետքը մեկնելու է որ Աստուած հոգի է , Տէր հոգին հոգի է : հոգի են հրեշտակները , հոգի են աստուայները :

Նմանապէս եւ դիւրին կ'ըլլայ մեկնել խուլ-համր քարէ խորհորդները եւ շար խորհորդները : կրթողը գլուխը ձեռքին կրթընցուցած , եւ աչքերը տեղ մը սեւեռած մտածելու ձեւը կ'առնու , եւ ան ատենը գրելու է Դո՛ձէլ , Խորհիլ : Յետոյ այն դիրքը փոխելով հաստատ մտքով նըշանակելով բարի գործք մը ըրած ըլլալու , եւ կը գրուի Դո՛ձէլ քարէ Գործէլ : Ուրիշ անգամ եւ ուրիշ դիրքով հասկըցունելու

լու է չար գործք մը ըրած ըլլալը եւ գրելու է չար բան հրաժեշտ : Յետոյ գըրելու է Բարի հրաժեշտ , առաջինն ինչ է . իսկ չար հրաժեշտ Չի : Ասանկով խուլ-համբը ընտ բաւականի տրամադրուած՝ արժանի կ'ըլլայ ապաշխարութեան եւ ամենասուրբ Հաղորդութեան խորհուրդներու մօտենալու՝ որ է զխաւոր նպատակնիս :

102. Վերջապէս համոզուելու է որ՝ ի սկզբանէ ծանուցուած կրթութեան բանալին ունեցողը կրնայ կրթել զխուլ-համբը նշաններու միջնորդութեամբ , որոնք աչքերու վրայ ազդեցութիւն ունին , ինչպէս որ կը կրթուին աղայք հնչման միջնորդութեամբ , որն որ ականջաց վրայ կ'ազդէ : Որով կրնանք խուլ-համբը վերոյիշեալ կրօնական կրթութեանէն զատ , կարգալու եւ գրելու մէջ վարժեցունել , քերականութիւն սորվեցունել , եւ յետոյ ալ հետըզհետէ ամեն գիտութիւն եւ արհեստներ , ինչպէս որ ամեն մարդ կրնայ գուշակել մինչեւ ցարդ տրուած օրինակներէն . որոնցմէ յայտնապէս կ'երեւի որ խուլ-համբը նիւթական ծանօթութիւններէն շատ դիւրաւ կրնայ հոգեւոր եւ վերացեալ ծանօթութեանց անցնիլ :

103. Վերջին աստիճան ցաւ պիտոր ըզգայի , եթէ ընթերցողներէս ոմանք այս ցոյց տուած եղանակս անբաւական դատելով խուլ-համբը կրթութեան . նոյն համոզմամբ ձեռնամուխ չըլլային , ու կա-

տարեալ աղիտութեան մէջ ընկզմած թողուին այս ողորմելի արարածները , որոնք կրնային իրմէ վերոյիշեալ կերպերով օգնութիւն գտնել : Պէտք է ըսեմ որ ո՛չ միայն յայտնապէս կ'երեւի ինձ թէ՛ այս ոճը բաւական ազդու է խուլ-համբը հաղորդելու սուրբ Կրօնքներուս ամենահարկաւոր ծանօթութիւնները , այլ եւ թէ՛ փորձն ալ շատ անգամ ըրած են իմաստուն եւ բարեսէր անձինք , որոնք իրենց փորձերուն յաջող ելքը տեսնելով քաջալերուեցան կանոնաւորեալ դպրոցներ բանալու , որոնց մէջ կրօնական կրթութեանէ զատ արհեստներ ալ կը սորվեցունեն խուլ-համբը , որոնք իրենց աշխատանքով պատուաւոր եւ արդիւնաւոր վիճակներու ալ կը հասնին :

104. Ուստի եթէ տեղ մը լքուած խուլ-համբ մը գտնուելու ըլլայ , կը թախանձեմ ի սէր Յիսուսի զարժանաւոր ժողովրդապետը կամ զհոգաբարձու քահանայն՝ որ անմիջապէս փորձի ձեռնամուխ ըլլալու բարեհաճին , ապահով ըլալով որ իրենց աշխատութեանց յաջող ելքին վրայ չափէն աւելի պիտոր մտխիթարուին : Բայց եթէ ծանրատաղտուկ զբաղմունքներով պաշարուած ըլլան , ան ատենը պատշաճ կը տեսնէի որ գոնէ ուրիշ բարեպաշտ քահանայ մը , կամ հոգեւտէր անձ մը գտնելով անոր յանձնէին այս ողորմելիներուն կրթութեան փորձը :

Իրաւցունէ ողբալու արժանի բան, ան-
տանելի նեղութիւններ կրելով եւ կենաց
վտանգով աշխարհքիս ծայրերը, բարբա-
րոս ու վայրենի մարդկանց մէջ երթալու
փափաքը կ'ղգացուի հաւատքներուս ճըշ-
մարտութիւնը քարոզելու այն ողորմելի
մարդկանց՝ որոնք տգիտութեան մութ
խաւարի մէջ ընկղմած են. մէջերնիս եւ
քովերնիս կը տեսնուին այն ողորմելինե-
րուն նմանները, որոնք ալ նմանապէս
զուրկ են այս ճշմարտութեանց լուսէն,
եւ այսու ամենայնիւ անտարբերաբար եւ
անհոգութեամբ իրենց տգիտութեան մէջ
ապրելու եւ մեռնելու թոյլ կը տրուի:

Յ Ո Ր Գ Ո Ր Ա Կ

105. Սահմանած փոքրիկ գործս լմնցաւ,
որն որ Աստուծոյ փառաց եւ հոգւոց փր-
կութեան համար սաստիկ փափաքով սկը-
սայ, եւ կը վերջացունեմ եռանդուն մաղ-
թանքներ առ Աստուած խաւրելով, որ
պէսզի յաջող ելքով իմ չնչին աշխատան-
քս պահելու բարեհաճի:

Ամենասիրելի եղբայրակիցք, ներեցէք
որ դրէ՛ք ձեռքէս չի ճգած, ես վերջին
անգամ պաղատիմ ձեզի յանուն Յիսուսի
Քրիստոսի, որուն պաշտօնեայ էք, եւ
յանուն այնչափ մեղաւորաց, որոնց հա-
մար իւր սուրբ եւ անդին արիւնը թափեց,
բոլոր եռանդեամբ մէջ տեղ ելլելու՝ աւե-
տարանական այգիին մէջ աշխատելու հա-
մար, զորն որ այս Աստուածային Հովիւը
ձեզի վստահացաւ:

Յիսուս Քրիստոս իր տեղը մեզի տուաւ,
այս աշխարհքիս վրայ ապրած ատենը ժո-
ղովուրդներ զինքը կարծես թէ բազմա-
պատկած տեսան, տգէտները կրթելու,
վշտացածները մխիթարելու եւ մեղաւոր-
ները դարձի բերելու համար: Բայց իւր
ամենացաւալի չարչարանաց եւ սուրբ
մահուան նախընթաց օրը ընդհատեց իւր
գործքերը, եւ մեղաւորաց վրայ ամենա-
մեծ գութ եւ կարեկցութիւն մը ցուցնե-
լով, քահանայութիւնը հաստատեց, որ-

պէսդի զանոնք փրկէ, այսինքն ուրիշ էն-
 +նք ճշ հաստատեց, իր տեղը եւ իւր ա-
 նուածքը ընելու՝ ինչ որ ինքը իւր մահկա-
 նացու կենաց մէջ ըրած էր՝ աշխարհքիս
 փրկութեան համար :

Յիսուսի Քրիստոսի կենդանի պատկերներ,
 ա՛նոր աստուածային պաշտօնը մշտնա-
 ջենաւորելու անձառելի իշխանութեամբ
 ճոխացած փրկիչ քահանայք, համապա-
 տասխանենք մեր կոչման, եւ միշտ ջա-
 նանք աւելի արժանաւոր ըլլալու այն բար-
 ձրը վստահութեան, որով զմեզ կը պա-
 տուէ : Փրկիչք հողիները, փրկիչք ըստ ո-
 բուժ մեզի յանձնուած է անոնց յաւիտե-
 նական փրկութիւնը : Ազատենք թշնամոյն
 ձեռքէն Յիսուսի Քրիստոսի սիրելի ոչխար-
 ները, ընդհատենք անոնց դժոխքին ճամ-
 բուն մէջ ըրած քայլերը, որն որ արդէն
 բաց եւ յօժար է զանոնք կլլելու, եւ
 փրկութեան ճամբուն մէջ առաջնորդելով
 բանանք անոնց այն զեղեցիկ երկինքը,
 ուսկից որ ցմիշտ վերնտուելու արժանի
 եղան, եւ զորն որ դարձեալ Աստուած ի-
 բնց կը շնորհէ :

Անհաշտ պատերազմ հրատարակենք այն
 պակասութեանց դէմ, որոնք աւելի մաս-
 նաւոր ոյժ մը ունին նախանձաւորու-
 թեան եռանդնիս մարելու : Պատերազմ
 ուրեմն, եւ մահու չափ պատերազմ մը-
 տաց ցնորման դէմ, որ զմեզ ցամբեցու-
 նելով կը գաղջացունէ : հեշտախտութեան

դէմ, որ զմեզ մարմնաւոր դարձունելով
 անասուններու կը հաւասարեցունէ : ազա-
 հութեան դէմ, որ սրտերնիս դարաննե-
 րու մէջ զետեղած ոսկիներուն հետ կը
 կապէ, ամբարտաւանութեան դէմ, որ
 Աստուծոյ փառքը անկից յափշտակելով
 մեր ծառայութեան կը գործածէ, եւ ան
 ալ այնպիսի պաշտօնի մը մէջ, որ բոլո-
 րովին աստուածային է, եւ մարդ շատ
 փոքր տեղի մը ունի : դաղջութեան դէմ,
 որ ամենասուրբ գործքերն անգամ դժկա-
 մակութեամբ ընել կուտայ, դատարկու-
 թեան դէմ, որ ժողովրդեան գայթակ-
 ղութիւն է, եւ աղբիւր այնչափ թշուա-
 ութեանց :

Բայց այսչափով ալ գոհ ըլլալու չէ յօ-
 ժարամիտ ջանքերնիս, զերկիրը հերկելէն
 վերջը ցանենք եւ հնձենք, հիմը ձգելէն
 վերջը շէնքը բարձրացունենք, ուստի ախ-
 տերը քակելէն եւ ջնջելէն վերջը ընտիր
 առաքինութիւններով ալ սրտերնիս զար-
 դարենք : Կենդանի հաւատք, հաստատ
 յոյս, բորբոքուած սէր, աստուածային
 եռանդ, վառվռուն նախանձ, խորին խո-
 նարհութիւն, խիստ մահացուցում, գո-
 րովալից սիրտ, եւ անխախտ աստուած-
 պաշտութիւն, անայայալելի հեզութիւն,
 անյաղթելի անշահախնդրութիւն, շինիչ
 պարկեշտութիւն, աստուածային սուրբ
 կամաց կատարեալ համակերպութիւն : Ա-
 հաւաստիկ այն առաքինութիւնները, զորոնք

սուրբ քահանայի պէս պէտք է որ բոլոր սրտով մշակենք, եւ առանց որոց հարկաւ հազար պարագայներու մէջ պակասաւոր պիտոր գտնուինք սուրբ վիճակներուս խիստ պարտաւորութեանց մէջ:

Յարգելի եղբայրակիցք, կը մօտենայ այն անաւոր օրը, աննախանձ եւ անհող քահանային համար աղետից եւ թշուառութեանց օրը, անձկութեան օրը, երբ աստուածային դատաւորին առջին երեւնալով ամենախիստ համար մը պիտոր տանք պաշտօններուս պարտաւորութեանց կատարման կերպին վրայ: Կնչպի՞սի դժբաղդութիւն, եթէ Յիսուս Քրիստոս: Տո՛ւր զհամար րնոյստութեան +: (1) ըսած ատեն, սընոտի գործքեր ցոյց տանք փոխանակ բարի գործքերու, որոնցմով գրեթէ հիւսուած ըլլալու էր կեանքերնիս:

Օր մը սուրբ քահանայ մը լսելով երիտասարդ եղբայրակցի մը մահը, որն որ հազիւ թէ առաջին պատարագը զուրցած մեռեր էր. կենդանի հաւատքով մը հառաչեց: Ո՞վ երջանիկ իրեն, որ միայն մէկ պատարագի մը նկատմամբ համար պիտոր տայ:

Բայց շատ տարբեր պիտոր ըլլայ մեր հաշիւը: Ո՞րչափ պատարագներ ո՞րչափ լսուած խոստովանութիւններ, որչափ քարոզներ, որչափ այցելած հիւանդներ, որչափ կրթուած տղայք ու տգէտներ, որչափ փրկուած հոգիներ: Եւ բոլոր այս

(1) Ղ. Գ. Ժ. 2:

պաշտօններու մէջ ի՞նչպիսի պատասխանատուութեան արդիւնք մը չի ծանրանար միանիս:

Երջանիկ ենք, եթէ աղէկ ըրած ըլլայինք այս ամեն գործքերը, որովհետեւ աւելի բացայայտ յուսով կրնայինք ներկայանալ անեղ դատաւորին ամթոռին առջեւ, Բայց ո՞հ, քահանայական կեանքերնուս մէջ որչափ անջրպետներ, որչափ պարագայներ պիտոր գտնուին: Որչափ խորհուրդներ կրնայինք տուած ըլլալ, ու չենք տուած: Որչափ խղճի խայթեր կըրնայինք շարժել մեղաւորաց, ու չենք շարժած: Որչափ աշխատանքներ կրնայինք կրած եւ կամ սկսած ըլլալ, ու չենք կրած: Որչափ անդամ կրնայինք մեղաւորաց ետեւէն վաղած ըլլալ, ու չենք վաղած: Որչափ աղօթքներ կրնայինք անոնց դարձին համար Աստուծոյ ըրած ըլլալ, ու չենք ըրած: Որչափ ասպաշխարանքներ կրնայինք այս ողորմելի անառակներուն փրկութեանը համար քաշած ըլլալ, ու չենք քաշած: Ա, երջանպէս որչափ հողիներ կրնայինք փրկած ըլլալ, որոնք գուցէ արդէն դժոխք ինկած են. եւ կամ հոն երթալու վրայ են դաղըութեան մէջ քրնացած ըլլալով եռանդ չունենալներուս պատճառաւ:

Արթննա՛նք ուրեմն, սիրելի եղբայրակիցք: Արդ ժամ է որ ի՞նչոյ դարձնուլ: (1)

(1) Հ. Գ. Ժ. 11:

Եւ շտապինք անգամ մը վերջ տայու այն
ամեն բաներու, որոնք կրնան յաւիտենա-
կան եւ անօգուտ խայթերու պատճառ
ըլլալ :

Ո՛վ երկրպագելի սիրտ Յիսուսի միշտ
ամենագթած եւ սիրող . թոյլ տուր որ ես
քու ոտքերուդ առջին դնեմ այն բարե-
պաշտ խորհուրդները, զորոնք քեզմէ ա-
ռած համարձակեցայ այս գրքոյկով եղբայ-
րակիցներուս հաղորդելու : Օրհնէ՛ զանոնք
ո՛վ Տէր , սրբէ այս խորհուրդները , եւ
սրտանց կը խնդրեմ , տուր անոնց այն
գաղտնի օծութիւնը , եւ աստուածային
զօրութիւնը , որ ապահովապէս զանոնք
ազգու եւ գործունեայ ընէ :

Այս շնորհքը քեզմէ կը խնդրեմ ո՛վ Յի-
սուս , ամենատուրը Կուսին Մարիամու բա-
րեխօսութեամբը , այն քու գորովագութ
եւ բարի Մօրդ , որուն որ բան մը չես
կրնար զլանալ , մանաւանդ երբոր քու
պաշտօնեայներուդ համար կը միջնորդէ :

Գովեալ լիցի Յիսուս Քրիստոս
եղիցի միշտ եւ հանապազ , ամեն :

ՅԱՆԿ ԳԼԽՈՑ

Յառաջաբան	6
Ա. Մեկնութիւն Գրիստոնէական վարդապետութեան	7
Բ. Քարոզ	18
Գ. Ապաշխարութիւն	57
Դ. Խուլ-համերց կրթութիւնը	90
Յորդորակ	117

ԵՐԵՍ	ՏՍԻ	ՎՐԻՊԱԿՆԵՐՈՒ	ՈՒՂԻՂՆԵՐՆ
18-	ԺԱ.	հասաատել	հաստատել
18-	ԻԲ.	դործածելնիս	դործածելնիս
21-	ԺԱ.	չունջ	չունջ
22-	ԻԲ.	քարողչութեան	քարողչութեան
22-	Լ.	մէկ	մէկը
31-	ԻԶ.	զի	զի
62-	Ժ.	աղօթքներուդ	աղօթքներուդ
74-	Թ.	անձանց	անցած
79-	ԼԱ.	ցաւկոտ	ցաւկոտ
102-	ԻԵ.	Ասորոս	Ասորոս

Spec 104

« Ազգային գրադարան

NL0108817

